

Minna Autio
Kaisa Huttunen
Susanna Härkönen &
Marko Lindroos (toim.)

**Elämänculttuurin monet ulottuvuudet –
Artikkeleita kuluttajaekonomian
opinnäytetöistä vuosilta 2007–2008**

Helsingin Yliopisto
Taloustieteen laitos
Selvityksiä nro 55
Kuluttajaekonomia
Helsinki 2008

Esipuhe

Järjestyksessään yhdeksäs artikkelikokoelma luotaa kuluttajaekonomian opinnäytetöitä pääosin syksyltä 2007 ja keväältä 2008. Tutkinnon vanhentumisen (ns. Bolognan prosessi) seurauksena oppiaine tuotti pro graduja kevään 2008 kuluessa kolme kertaa normaalia enemmän. Artikkelikokoelma ”*Elämäkulttuurin monet ulottuvuudet – Artikkeleita kuluttajaekonomian opinnäytetöistä vuosilta 2007–2008*” tarjoaa tutkittua tietoa ja tulkintaa asumisesta, taloudenhallinnasta ja sijoittamisesta, yhteiskunnallisten instituutioiden vaikutuksesta kuluttajien elämään sekä elämyksiä tuottavista kulttuuripalveluista.

Kulttuuri on laaja käsite, kuten kulutuskulttuurikin. Seikasta huolimatta käytämme elämäkulttuuri-ilmausta kuvaamaan kuluttajaekonomian tutkimusaiheiden laajaa kirjoa. Erilaisuudesta huolimatta artikkeleita yhdistää talous ja kulutus, mikä näkyy tekijöiden tutkimusotteissa.

Ensimmäinen artikkeliryvä muodostaa asumista käsittelevän kokonaisuuden, jossa on tutkittu asumisen haaveita, asumistyytyväisyyttä ja -uria, omakotirakentajia, kuluttajien maksukykyä pankkien näkökulmasta sekä asuntovelkaisten perheiden kokemuksia taloudellisista riskeistä. Kotitalouksien tärkeää kulutuspäätöstä on pohdittu usealta kantilta ja artikkelit muodostavatkin ajatuksia herättävän sikermän asuntomarkkinoiden nykytilasta.

Toisen teeman muodostavat taloudenhallintaa ja sijoittamista käsittelevät opinnäytetyöt, joissa aihetta käsitellään monipuolisesti ja kattavasti sekä kuluttajien ja kotitalouksien näkökulmasta. Taloudenhallintaan liittyvissä artikkeleissa on tutkittu rahapeleillä velkaantumista, luottokortin vaikutusta kuluttajan taloudenhallintaan, lapsen syntymästä ja koulunaloituksesta aiheutuvia menoja sekä lääkekustannusten vaikutuksia iäkkäiden kuluttajien talouteen. Sijoittamista koskevissa artikkeleissa on tutkittu aktiivisesti sijoittamista harjoittavien näkemyksiä sijoitussäästämisen riskeistä sekä yksittäisten kotitalouksien säästämistä ja sijoittamista.

Kolmas osio muodostuu opinnäytetöistä, joissa on käsitelty kuluttajien ja yhteiskunnan välisiä kytkeitä, ja etenkin informaationkulkuun ja kuluttajien tiedontasoon kytkeytyviä kysymyksiä. Artikkeleissa tarkastellaan vähittäiskauppojen kehityskaatunonin eettisiä valintaperusteita, talousneuvonnan tarvetta velkaongelmaisissa kotitalouksissa, kansalaisten kuluttajansuojatuntemusta, eläkeiässä tai sen kynnyksellä olevien ajankäyttövalintoja ja arkielämän jäsentymistä, finanssialan yhteiskuntavastuukysymyksiä sekä kotitalousvähennysjärjestelmän tunnettuutta. Artikkeleista heijastuu näkemys nykykuluttajista aktiivisina ja tiedostavina yksilöinä, joiden tulee hallita arkeaan erilaisin tiedoin ja taidoin.

Neljännessä teemaassa pureudutaan elämyskulttuuriin sekä meille vieraaseen juhlakulttuuriin Amerikan Samoalla. Elämyksellisyyttä valotetaan kotiteatterin ja liikuntapalvelujen näkökulmasta. ”Sohvaperunoiden” privaatiit elokuvateatterit ovat mielenkiintoinen ilmiö, kun useimmiten ihmiset katsovat pimeässä salissa laajakangaselokuvia – kollektiivisesti. Kuntosalikävijät puolestaan joutuvat alistumaan pakkojäsenyyteen, joka rajoittaa heidän valinnanvapauttaan. Samoalaista juhlakulttuuria

käsittelevä tutkimus asettaakin lukijan pohtimaan tätä omaa, individualistista kulttuuriamme. Perinteisissä kulttuureissa yhteisöllisyys on voimavara, mutta myös elämää rajoittava tekijä. Yksilöllisyyden ja yhteisöllisyyden välinen jännite on ihmiselämän peruskysymyksiä kaikissa kulttuureissa.

Julkaisutyöryhmä Helsingissä elokuussa 2008

Minna Autio, Kaisa Huttunen, Susanna Härkönen ja Marko Lindroos

Sisällysluettelo

Asuminen

Kaisa Laalahti	Punainen tupa ja perunamaa? – Nuorten aikuisten asumiskokemuksia ja -unelmia pääkaupunkiseudulla
Teijo Maaninka	Omakotitalon omatoiminen rakennushanke tapaustutkimuksen kohteena
Liisa Raunio	Asuntoluotot ja kotitalouden maksukyky
Laura Väinölä	Asuntovelallisten lapsiperheiden riskikokemukset ja talouden hallinta

Talous ja sijoittaminen

Risto Kaartinen	Lyödäänkö vetoa, että pystyn lopettamaan pelaamisen? - Rahapeleillä velkaantuneiden ongelmapelaajien arkinen järkeily
Henna Kannisto	Lääkehoidon kokonaisarviointi ja kuluttajan lääkekustannukset
Sanna Kärnä	Perheen äitien kokemuksia lapsen syntymän ja koulunaloituksen vaikutuksista taloudelliseen asemaan
Sanna Martin	Luottokortti taloushallinnan välineenä vai tie kulutusjuhlaan? – Tutkimus 25–34-vuotiaiden luottokortin käyttöä koskevista puhetavoista
Eeva Eiro	Sukanvarresta osakesalkkuun – Tutkimus kotitalouksien säästämisestä ja sijoittamisesta
Juha Uuspelto	Aktiivisten sijoittajien näkemyksiä sijoitussäästämisen riskeistä

Yhteiskunta ja instituutiot

Johanna Hallberg	Vähittäiskaupat tuotevalikoiman portinvartijoina - Tutkimus kauppojen valintaperusteista kehitysmaatuonnissa
Sanna Karvinen	Talousneuvontaa tarvitaan velkaongelmien ratkaisemiseksi ja ehkäisemiseksi
Johanna Kähkönen	Kuluttajan suojana? Kuluttajan käsityksiä ja näkemyksiä kuluttajansuojasta
Teija Mäenpää	”Töihin vaikka pää kainalossa” Ajankäytön valinnat ja arkielämän jäsentyminen vuosina 1940–1946-syntyneiden henkilökuvahaastatteluissa
Kyösti Raiskinmäki	Yhteiskuntavastuun merkitys kuluttajille ja yrityksille finanssialalla
Hanna-Leena Rauhala	Suomalainen kotitalousvähennysjärjestelmä ja sen tunnettuus

Elämystä, kulttuuria ja liikuntaa

Elisa Niemi	Elokuvaelämystä kokemassa – teatterissa vai kotisohvalla?
Paula Pessi	Fa'alavelave – muuttuva juhlakulttuuri Juhlakulttuurin ja häätjuhlan merkityksistä Amerikan Samoalla
Milla Valjus	Nykyajan kuntokeskustoiminta perustuu McDonald'sista tuttuihin liiketoimintamalleihin ja konseptoituihin liikuntapalveluihin

Asuminen

Kaisa Laalahti

Punainen tupa ja perunamaa? – Nuorten aikuisten asumiskokemuksia ja -unelmia pääkaupunkiseudulla

Oma asunto ja etenkin omakotitalo on usein yleistetty koko kansan haaveeksi. Käsitystä ovat vahvistaneet myös aikaisemmat kyselytutkimukset. Asunnon omistaminen ei välttämättä ole arvo sinänsä, vaan siihen liittyvät muut ominaisuudet voivat tehdä siitä tavoitellun hallintamuodon. Asumisen arvostukset eivät myöskään aina kulje portaittain vuokratusta kerrostaloasunnosta kohti omaa taloa. Siinä missä toinen on tyytyväinen vuokralla rivitalossa hyvien julkisten kulkuyhteyksien varrella, joku toinen kokee tyytymättömyyttä isokokoisessa ja paljon huoltamista vaativassa omakotitalossa keskellä maaseutua huonojen liikenneyhteyksien takana. Asuinalueeseen voi syntyä vahvat siteet, jotka kytkeytyvät ennen kaikkea sosiaalisiin verkostoihin. Asumiseen monipuolisuutta tuova kesämökki voi olla jopa arjen asuntoa tärkeämpi. Se on koti, johon ollaan valmiita todella panostamaan ja sitoutumaan.

Kun tehdään asumiseen liittyviä valintoja, on ratkaistava monta kysymystä: miten priorisoida omat asumisen liittyvät tarpeet ja tavoitteet, miten sovittaa ne muiden perheenjäsenten tarpeisiin ja mitkä vaihtoehdot lopulta ovat taloudellisten tai muiden resurssien osalta mahdollisia?

Asumisesta koituvat kustannukset ovat huomattavan suuret ja pitkäaikaiset kotitalouden muuhun kulutukseen verrattuna. Asuntomarkkinoilla kysynnän ja tarjonnan kohtaaminen on monimutkaisen yhtälön takana, toisin kuin usean muun kulutushyödykkeen markkinoilla. Tarjontaa ja valinnan mahdollisuuksia rajoittavat niin kotitalouden rajalliset resurssit, työllisyysnäkömät, aluerakenteen muutokset ja asuntotuotanto kuin kaavoitus- ja asuntopoliittinen päätöksentekokin.

2000-luvulla on keskustelu vilkkaasti eri asumismuotojen paremmuudesta ja hyvän asumisen kriteereistä ja vastakkain on asetettu erityisesti kerrostaloasuminen kaupunkimaisessa asuinympäristössä sekä omakotiasuminen kauempana keskustoista.

Aihe on ollut keskeinen etenkin pääkaupunkiseudulla, missä asumisen kustannukset ovat nousseet 1990-laman jälkeen niin omistus- kuin vuokra-asujillakin muuta maata huomattavasti korkeammiksi (Matala 2005, 59–61). Kalliiden keskusta-alueiden asuntojen vaihtoehtoina ovat edullisemmat asunnot kaupunkien reuna-alueilla, joiden mukana tulevat usein myös pitkät työmatkat, huonot julkiset liikenneyhteydet sekä niukat lähipalvelut. Itselle sopivimman vaihtoehdon valinta ei ole aivan mutkaton. Valinnan ja pakon eroa on toisinaan vaikea erottaa ulkoa päin.

Tutkin pro gradussani nuorten aikuisten asumiseen liittyviä ajatuksia, kokemuksia, tavoitteita sekä unelmia. Haen vastauksia seuraaviin kysymyksiin tutkimuksessani: millaisia ajatuksia valintojen ja toiveiden taakse kätkeytyy, millaisia odotuksia asumiselle ylipäättään asetetaan ja kuinka pitkälle tulevaisuuteen suunnitelmat ulottuvat?

(i) Asuminen nykyisessä asunnossa

Millaisia erilaisia polkuja nuoret aikuiset ovat päätyneet pääkaupunkiseudulle nykyiseen asuntoonsa ja millaisia motiiveja, valintoja tai rajoitteita asunnon vaihtamisessa heillä on matkan varrella ollut, minkälaisia tavoitteita he ovat asettaneet nykyisen asunnolle ominaisuuksille, asuinalueelle ja asunnon hallintamuodolle? Millaisista asioista he ovat joutuneet tinkimään joko asumisestaan tai muusta kulutuksesta asumiseen liittyvien valintojen takia?

(ii) Asumisen liittyvät haaveet, tulevaisuudenkuvat ja merkityssisällöt

Millaisia ovat kaupunkilaisten nuorten aikuisten asumiseen liittyvät toiveet, millaiset tekijät ovat tärkeitä heidän mielestään tulevaisuudessa, miten nuoret aikuiset uskovat voivansa toteuttaa asumiseen liittyviä unelmiaan pitkällä aikavälillä tai millaiset tekijät heidän mielestään määrittelevät hyvää asumista, mikä tekee asunnosta kodin?

Tutkimus kartoittaa, miten erilaiset taustat, elämäntilanteet ja -tyylit vaikuttavat asumisen valintojen ja toiveiden takana. Tutkimuksen tarkoituksena on myös selvittää, löytyykö tietyille elämänvaiheelle yhteisiä tekijöitä vai nouseeko aineistosta esille useita erilaisia asujatyyppejä. Tutkimuksen tukena on käytetty Anneli Junton (2004) määrittelemää asumisuramallia sekä sen eri vaiheisiin liittyvää asumiskulutusta, kuten auton tai vapaa-ajan asunnon omistamista. Koska asumiseen liittyvät haaveet usein sekoittuvat realistisiin

tulevaisuuden odotuksiin, lähestytään niitä tässä tutkimuksessa kahdesta näkökulmasta: realistisia tulevaisuudenkuvia hahmottamalla sekä lottovoittounelmia kuvailemalla.

Tutkimusmenetelmä

Tutkimus on toteutettu haastattelemalla asukkaita. Keskustelemalla kasvokkain on mahdollista saada kokonaisvaltaisempi kuva pääkaupunkiseudulla asuvien nuorten aikuisten näkemyksistä omasta asumisestaan ja hyvinvoinnistaan kuin määrällisin menetelmin.

Haastattelurunko on jaettu kahdeksaan eri teema-alueeseen ja haastattelut toteutettiin pääosin samoin kysymyksin. Haastattelin 12:ta 26–33-vuotiasta Helsingissä ja Espoossa asuvaa miestä, naista sekä pariskuntaa. Mukana on sekä yksin asuvia että lapsettomia ja ensimmäistä lastaan odottavia pariskuntia sekä yksinhuoltajia. Kaikki haastateltavat asuivat haastatteluhetkellä kerrostalossa. Haastateltavat jakautuivat melko tasaisesti erityyppisille asuinalueille Itä-, Keski-, Pohjois-, Länsi- ja Etelä-Helsinkiin. Haastattelut on toteutettu syys–lokakuussa 2006.

Haastattelutilanne voidaan nähdä dynaamisena ja merkitystä tuottavana ympäristönä, jonka muuttuminen aiheuttaa myös muuttuneita tuloksia. Samaa henkilöä haastateltaessa esimerkiksi vuotta myöhemmin saattavat näkemykset olla muuttuneet. Samoin eri haastattelijat saattavat tulkita haastateltavien sanoman erilailla, jolloin erilaiset näkökulmat saavat sijaa. Tuloksia ei pidä yleistää suoraan koskemaan laajempia ryhmiä, vaan ne kertovat ennemminkin ajatusten ja motiivien kirjosta asumisvalintojen takana.

Asumishistoria ja nykyinen asuminen

Haastateltavien asumishistoriasta ja itsenäisen asumisuran pituuksista hahmottui kolme erilaista asujatyppiä. Ensimmäisessä joustavien joukossa oli muutettu tiuhaan kotoa pois lähdön jälkeen. Muuttoja olivat aiheuttaneet työ- tai opiskelukaupungin vaihtaminen, muutokset parisuhteissa, vuokra-asunnon menettäminen tai paremman ja houkuttelevamman asumisvaihtoehdon ilmaantuminen. Vuokra-asumista ei välttämättä pidetty mieluisimpana vaihtoehtona, mutta sen tuomaa vapautta ja mahdollisuutta liikkuvuuteen arvostettiin. Ajatus asunnon omistamisesta tuntui useille tämän ryhmän

jäsenistä vieraalta ja jopa pelottavalta. Joustavien koti oli aina siellä, missä omat tavaratkin olivat.

Toisessa perhekeskeisten ryhmässä muuttoja saattoi myös olla useita, mutta haastateltavat olivat asuneet aina joko yksin tai yhdessä kumppanin kanssa lyhyitä opiskeluvaiheita lukuun ottamatta. Ensimmäinen omistusasunto oli saatettu hankkia jo melko nuorena ja parisuhteen tai työ- ja opiskelutilanteiden muutoksissa asunto oli joko myyty tai vaihdettu uuteen tilanteeseen sopivampaan omistusasuntoon. Vuokran maksaminen koettiin tässä ryhmässä melko vastemieliseksi ja jopa ahdistavaksi. Omistusasunnon hankinta oli osalla viivästynyt lähinnä epäedullisen työtilanteen tai ostoprosessin vaatiman tiedon ja ajan puutteen takia.

Kolmannen omistusasujien ryhmän muodostivat henkilöt, jotka asuivat mieluiten vakiintuneesti omassa asunnossa. Heillä lapsuuden kodista itsenäistyminen oli saattanut venähtää melko myöhäiseksi, koska ajatus opiskelijasolussa vuokralla asumisesta ei houkuttanut. Tässä ryhmässä haluttiin säästää omaan asuntoon, koska vuokran maksaminen ei heidän mielestään yksinkertaisesti ollut järkevää. Omistusasujat olivat hankkineet ensimmäisen omistusasuntonsa muita nuorempana ja heillä oli muuttoja ennen nykyistä asuntoa hyvin vähän, jos lainkaan. Omistusasujat olivat halukkaita pysymään paikallaan siinä, mihin kerran oli asetettu.

Aineistosta nousi esiin neljä erilaista ryhmää alueen valinnan ja arvostusten suhteen. Kantakaupunkilaisille ensisijaisen tärkeää oli, että kaikki tarvittava on lähellä kävelymatkan päässä. Koko elämänpiiri töineen, harrastuksineen ja ystävineen keskittyi hyvin pienelle alueelle. Helppous ja vaivattomuus olivat ensisijaisen tärkeitä asioita. Toisessa sosiaalisten ryhmässä korostui ystävien läheisyys ja heidän tapaamisensa vaivattomuus. Kolmannessa juurtuneiden ryhmässä perheen ja lähisukulaisten läheisyys ratkaisi oman asuinalueen valinnan. Alueen tuttuus oli myös tärkeää, sillä tämän ryhmän haastateltavat olivat asuneet alueella tai sen välittömässä läheisyydessä koko ikänsä. Asuinalueeseen saattoi olla pitkien perinteiden tuomat vahvat siteet. Neljännessä käytännöllisten ryhmässä sitoumukset alueeseen ja perheeseen sekä ystäviin olivat kaikista löyhimmät. Tärkeintä sen sijaan oli, että asunto sijaitsi lähellä työpaikkaa ja asumiskustannukset olivat kohtuulliset.

Omistusasuminen oli mieluisin asunnon hallintamuoto niin vuokralla asuvien kuin oman asunnon jo hankkineiden haastateltavien mielestä. Omistusasumista perusteltiin ennen kaikkea sen järkevyydellä. Haastateltavista kukaan ei mieltänyt asunnon omistamista erityiseksi statusarvoksi. Kyse oli ennen kaikkea järkevästä sijoituksesta ja tavasta käyttää rahaa.

Vaikka haastateltavat olivat tyytyväisiä nykyisiin asumisolosuhteisiinsa, kukaan ei asunut mielestään täydellisessä asunnossa. Asuntoa valittaessa oli jouduttu tinkimään muun muassa asunnon koosta, kunnosta, toiveiden mukaisesta pohjaratkaisusta, sijainnista ylempänä kuin ensimmäisessä kerroksessa tai ikkunanäkymästä pihan puolelle. Nämä seikat tulivat esiin myös asumistyytyväisyyttä arvioitaessa. Lisäksi oltiin tyytymättömiä talon ulkonäköön, häiritseviin naapureihin sekä liikenteen meluun ja pölyyn. Asumistyytyväisyyttä arvioitaessa asuinalueen ominaisuudet korostuivat verrattuna asunnon ominaisuuksiin.

Asumisen haaveet ja tulevaisuudenkuvat

Seuraavaan taulukkoon 1 on poimittu haastatteluissa esille tulleet toiveet ja realistiset tulevaisuudenkuvat haastateltavien omien sanojen mukaan.

Taulukko 1. Asumisen tulevaisuudenkuvia

Asumismuoto	Sijainti
omakotitalo	maaseudulla
omakotitalo tai kerrostaloasunto	pääkaupunkiseudun ulkopuolella pääkaupunkiseudulla
omakotitalo tai rivitalo	Puistolassa
rivitalo tai paritalo	Länsi-Helsingissä
rivitalo tai paritalo	Porvoossa
rivitalo	Turussa
rivitalo	Espoossa
kerrostaloneliö	Länsi-Helsingissä
kerrostaloasunto	Länsi-Helsingissä
kerrostaloasunto	Munkkiniemessä
kerrostaloasunto	kantakaupungissa (Hki)

Asuinalueella pysyminen elämänmuutostenkin mukana osoittautui yllättävän tärkeäksi arvoksi. Etenkin Helsingissä tiettyyn asuinpaikkaan oli syntynyt vahvat siteet ja koko elämä oli asettunut pienen ja tiiviin elinpiirin sisään. Alueelta ei oltu valmiita lähtemään pois oman tai puolison työn perässä muuten kuin väliaikaisesti. Verkostot olivat tärkeitä etenkin sosiaalisten ja juurtuneiden ryhmissä. Oman ryhmänsä muodostivat henkilöt, jotka olivat eri vaihtoehdoille hyvin avoimia. Muuttoa jonnekin kauas nykyisiltä asuinsijoilta vaikkapa Sodankylään pidettiin ennemminkin seikkailuna.

Eri asumismuotoja pohdittaessa oli hieman yllättävää, kuinka varautuneesti haastateltavat asennoituivat omakotiasumiseen elämänvaiheesta ja taustasta riippumatta. Vain yksi haastateltava kertoi halunneensa aina asua nimenomaan omakotitalossa. Omakotiasumisen hyvinä puolina esille tulivat mahdollisuudet tilavampaan asumiseen, talon rakennuttamiseen omien toiveiden mukaan sekä oman pihan tuomaan rauhaan ja yksityisyyteen. Kuitenkin pääkaupunkiseudulla sijaitsevia omakotitaloalueita haastateltavat pitivät liian tiiviisti rakennettuina. Mielikuvat työtaakasta perustuivat osittain myös lapsuuden kokemuksiin omakotiasumisesta. Etenkin ajatus asumisesta yksin omakotitalossa kuulosti haastateltavista vieraalta. Lisäksi niin sanottua autoistumista pidettiin jopa ei-toivottavana ilmiönä, vaikka osalla auto taloudessa olikin. Oman auton käyttö ei välttämättä ollut taloudellisesti tai ajankäytöllisesti järkevää.

Rivi- ja paritalot olivat haastateltavien mielestä vaivaton välimuoto kerrostalo- ja omakotitaloasumisen välillä. Niitä pidettiin sopivan kokoisina ja pihaa helppohoitoisena. Lisäksi taloyhtiö ja tarpeen vaatiessa kutsuttavissa olevat talonmiehet vähentävät asumiseen liittyvää vastuuta tehden siitä vaivattomampaa arjessa. Rivitalossa voitiin kuvitella asuttavan myös yksin.

Vaikka haastateltavat kartoivat ajatusta omakotiasumisesta ja olivat muutoinkin melko kaupunkimaiseen elämäntapaan ja asumiseen suuntautuneita, nousi kesämökki yllättävän tärkeäksi osaksi heidän tulevaisuuden suunnitelmiaan. Mökki siinti haaveissa, mutta ei välttämättä oma mökki. Muutama oli valmis vaihtamaan oman asunnon kaupungissa omaan vapaa-ajan asuntoon maaseudulla. Haastateltavat näkivät kesämökin ennen kaikkea paikkana, jossa voi rentoutua ja halutessaan puuhastella joitain kevyttä, kuten hoitaa puutarhaa tai maalata aita.

Asumishaaveet ja lottovoitto

Alla olevaan taulukkoon 2 on koottu haastateltujen asumishaaveita silloin, kun haastateltavat saivat valita vapaasti nykyiseen elämäntilanteeseen sopivan mieleisen asunnon ja asuinpaikan silloin. Asunnon hinta ei ollut tällöin rajoittamassa valintaa.

Taulukko 2. Asuminen ja lottovoittohaaveet

Nykyinen asunto ja sijainti		Lottovoittohaave	
kolmio	Talissa	omakotitalo	Munkkiniemessä
kaksio	Santahaminassa	omakotitalo	meren rannalla
kerrostalokaksio	Käpylässä	omakotitalo	Puu-Käpylässä
kaksio	Leppävaarassa	omakotitalo	Kirkkonummella järven rannalla
kaksio	Pitäjänmäessä	paritalo tai tilava kerrostaloasunto	Länsi-Helsingissä
huonekimppa-asunnossa	Punavuoressa	tornitalo	kantakaupungissa (Hki)
kaksio	Malminkartanossa	vanha kerrostaloasunto	kantakaupungissa (Hki)
kaksio	Alppilassa	jugendtalon asunto	kantakaupungissa (Hki)
kaksio	Pitäjänmäessä	jugendtalon asunto, jossa on takka	Etu-Töölössä
kaksio	Etu-Töölössä	kerrostaloasunto	Kaivopuistossa tai Kruunuhaassa
yksiö	Vanhakaupungissa	kerrostaloasunto	Kaivopuistossa

Haastateltavat jakautuivat lottovoittohaaveineen kahteen joukkoon: omakotiasujiin sekä kantakaupungin kerrostaloasujiin. Lottovoiton myötä olisi mahdollisuus palkata työntekijöitä huolehtimaan piha- ja muista huoltotöistä. Tällöin saattaisi myös nauttia omakotitalon suomasta tilasta ja rauhasta, mutta välttyä isoilta vapaa-aikaa verottavilta pihatöiltä. Ajatukset lottovoittajana asumisesta pysyivät kuitenkin hyvin maltillisina. Nykyiseltä asuinalueelta ei välttämättä haluttu muuttaa pois lisääntyneestä omaisuudesta

huolimatta ja asunnon varustelun sekä koon kasvattamisessa tuli melko nopeasti raja vastaan.

Haastateltaville asumisen vähimmäisvaatimukset koostuivat hyvin yksinkertaisista perusasioista kuten pysyvyydestä, riittävästä tilasta ja toimivasta pohjaratkaisusta. Sen lisäksi pienillä yksityiskohdilla, kuten lautalattioilla, korkeilla huoneilla, isoilla ikkunoilla ja keittiön pöydällä saattoi olla viihtyvyydelle suuri merkitys. Koti syntyi toimivasta arjesta, joka antaa mahdollisuuden keskittyä olemiseen ja elämiseen.

Pohdinta

Tutkimus toi esille erilaisen näkemyksen asumisensa suhteen joustavista, mukavuudenhaluisista ja melko vähään tyytyvistä nuorista aikuisista. Asumisen arvostuksissa korostuvat sen vaivattomuus ja helppous. Kerros- ja rivitaloasumisen hyvinä puolina nähtiin ennen kaikkea vastuun jakautuminen ja huoltopalveluiden helppo saatavuus. Omasta talosta ja pihasta aiheutuvat huoltotyöt koettiin pääosin ylimääräisenä ja arvokasta vapaa-aikaa verottavana velvoitteena. Tämä ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, ettei piha- ja puutarhanhoidosta olisi pidetty harrastuksena, vaan ne miellettiin pikemminkin kesämökille sopivaksi ajanvietteeksi.

Asunnon omistaminen ei siis välttämättä ole asujalleen arvo sinänsä, vaan ennemminkin siihen kuuluva turvallisuus, järkevyyt ja muokattavuus tekevät siitä tavoiteltavan hallintamuodon. Vaihtoehdot pääkaupunkiseudun asuntomarkkinoilla ovat kuitenkin nykyisin vähäiset. Asunnon ostaminen voi jäädä ainoaksi keinoksi hankkia pysyvä koti, vaikka epävarma työtilanne tai laman jättämät mielikuvat asuntovelan ottamisesta eivät houkuttelisi lainasta neuvottelemaan.

Pohdittavaksi jää, miten erilaisia ajatuksia olisi noussut esille haastatteleamalla esimerkiksi maaseututaajamissa tai pikkukaupungissa asuvia omakotiasujia tai miten tarpeet ja toiveet muuttuvat myöhemmällä iällä lasten vanhetessa. Kasvaneet tulot ja ystävien muuttaminen omakotitaloihin kaupunkien laitaosiin saattavat vaikuttaa myös tämän tutkimuksen haastateltavien mielipiteisiin. Mielenkiintoista olisikin kysyä muutaman vuoden päästä samoja kysymyksiä uudelleen samoilta henkilöiltä ja verrata, miten heidän nykyinen tulevaisuudenkuvansa vastaisi toteutunutta.

Moni tämän tutkimuksen haastateltavista oli viettänyt lapsuutensa omakotitalossa tai kaupunkien reunojen lähiöissä. Kuten yksi haastateltavista totesi, toisin kuin ahtaista oloissa lapsuutensa viettäneet vanhempansa, he olivat jo nähneet omakotiasujan arjen. Oma talo ei ole välttämättä enää samanlainen sukupolvien takainen haave, vaan se on suurten ikäluokkien jo kertaalleen saavuttama asumismuoto.

Lähteet

Juntto, A. 2004. Erotteleeko asumisura suomalaisia? Asumiskulutuksen menestyjät ja syrjäytyjät. Teoksessa K. Ahlqvist & A. Raijas (toim.) Erilaisia kulutusuria Suomessa. Helsinki: Tilastokeskus, 91–112.

Matala, T. 2005. Kotitalouksien asumismenot ja asunovelkaisuus lamavuosien jälkeen. Hyvinvointikatsaus 1/2005, 56–63.

Teijo Maaninka

Omakotitalon omatoiminen rakennushanke tapaus-tutkimuksen kohteena

Omakotitaloasumista pidetään ylivoimaisesti halutuimpana asumismuotona Suomessa. Useissa kyselyissä ja tutkimuksissa omakotitalo mainitaan ihanneasunnoksi riippumatta vastaajan asumistavasta. On esitetty, että asumisura alkaa alivuokralaisasumisesta ja päättyy asteittain kerros- ja rivitaloasumisten kautta omakotitaloasumiseen. Asumisuran pääteasuntoina pidetään yleisesti omakotitalon lisäksi myös keskusta-asuntoa. Asumisurakäsitettä voi kuitenkin tarkastella kriittisesti. Vaiheittainen siirtyminen asumisuran mukaisesti ei ole enää yleispätevä. Usein siirrytään kerrostaloasunnosta tai vuokra-asunnosta asumaan omaan taloon.

Suomalaiset ovat asuneet pientaloissaan jo 1800-luvun lopulta lähtien riippumatta yhteiskunnallisesta asemastaan. Rahvas asui mökeissään tai torpissaan, ja valtaa pitävä rikas väestö suurissa kartanoissaan eli villoissa. Tavallisten kansalaisten asumukset, jotka pääasiassa sijaitsivat maaseudulla tai kaupunkien liepeillä, eivät olleet ainoastaan yhden perheen asuntoja, vaan niissä yöpyi usein jopa tuntemattomiakin kulkijoita. Tyypillistä 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun pientaloille oli suora yhteys omavaraiseen tuotantoon eli maatalouteen. Tuotanto ja kulutus kohtasivat samassa paikassa, silloisessa pientalossa.

Yleisesti alettiin puhua omasta talosta, yhden perheen talosta – tai kuten nykyäänkin vielä – omakotitalosta 1900-luvun alkupuolella. Sodan runtelema Suomi kärsi suuria tappioita niin ihmishenkien kuin rakennustenkin suhteen. Jälleenrakennuskauden alettua Ruotsi avusti maatamme lahjoittamalla 2 000 kappaletta standardityyppisiä puusta tehtyjä valmistaloja, joita myöhemmin alettiin kutsua rintamamiestaloiksi. Näitä taloja pystytettiin ympäri Suomea kymmeniä tuhansia ja ne vastaavat vieläkin remontoituina ihmisten asuinvaatimuksiin. 1960-luvulta lähtien vallitseva pientalotyyppi on ollut noin sadan neliömetrin yksi- tai kaksikerroksinen omakotitalo. Käsitteet pientalo ja omakotitalo erotetaan toisistaan hierarkkisen kategorisoinnin avulla: pientalomääritelmän alaisuuteen lasketaan omakotitalojen lisäksi kuuluvan muun muassa kesämökit, paritalot, huvilat ja villat. Yleisesti voidaan sanoa, että kaikki yhden tai kahden perheen yksi- tai kaksikerroksiset erilliset asunnot ovat pientaloja.

Suomalaiset ovat kautta aikain olleet talonrakentajakansaa. Rakentaminen on jättänyt suomen kieleen jälkensä. ”Punainen tupa ja perunamaa”, ”oma tupa, oma lupa”, ”sitä kuusta kuuleminen, jonka juurella asunto” ja ”oma koti kullaan kallis” ovat omakotiasumiseen tai -rakentamiseen liittyviä sanontoja. Työläisväestö ei ole aina saanut rahoituslaitoksilta lainaa rakentamista varten, vaan sen on pitänyt kerätä oma pääomansa hartiapankkirakentamisella. Asuntopolitiikka, jota pidetään huonoiten hoidettuna politiikan osana, on vaikuttanut suomalaiseen asumiseen viimeisten vuosikymmenien ajan suosimalla käytännössä pelkästään kerrostaloasumista ja asumisen keskittymistä kasvukeskuksiin. Vapaiden tonttien on väitetty menevän vain gryndereiden eli rakennusyhtiöiden käyttöön, kun samaan aikaan tavalliset omakotirakentajat joutuvat kärsimään tonttipulasta ja tonttien huonosta sijainnista. Huono sijainti on omakotirakentajan näkökulmasta katsoen sijoittumista kauas taajamien palveluista ja työpaikoista.

Suomalaiskansallinen ominaispiirre, hartiapankkirakentaminen, on kärsinyt lievää inflaatiota 2000-luvulle tultaessa. Omakotitalon rakentajista yhä useampi valitsee avaimet käteen -rakennustavan omatoimisuuden sijasta. Ennustetaan, että omakotitalojen rakennusaloitusten määrä saavuttavaa pysyvästi vuosittaisen kahdenkymmentuhannen kappaleen rajapyykin jo vuoden 2010 aikana. Samalla on kuitenkin julkisuudessa esiintynyt huolestuneisuutta omatoimirakentamisen vähentymisestä. Omakotirakentajien tilannetta pidetään hankalana: tontteja on niukasti saatavilla ja ne ovat kalliita, ammattityövoimaa on myös kallista ja vaikeaa saada, omatoimisuusaste laskee ja inflaatio nousee osittain materiaalien ja energian hinnan nousun myötä. Lisäksi byrokratian

tiukentuessa ja talojen keskikoon kasvaessa – sekä erilaisten muotioikkujen vallatessa alaa – omakotirakentamisella on haastavat ajat edessä.

Omatoiminen rakentaminen on hankalasti tarkkaan määriteltävä rakennustapa. Ainostaan omatoimisuusasteen äärimmäiset vaihtoehdot on nimetty. Avaimet käteen -vaihtoehdon valinta on käytännössä tilaustyön teettämistä, jossa asiakkaan ei tarvitse itse tehdä mitään rakennustöitä. Tilanne muuttuu heti, kun tuleva omakotiasukas tekee joitakin tavanomaisiakin rakennuksella suoritettavia toimenpiteitä tai johtaa rakennushanketta. Määritelmät vaihtelevat hartiapankkirakentamisen ja avaimet käteen -periaatteen välimuodosta niin kutsuttuun omajohtoiseen rakentamiseen osaurakoimalla.

Hartiapankkirakentaminen on avaimet käteen -vaihtoehdon vastakohta, jossa rakentaja pyrkii itse tekemään mahdollisimman paljon tavallisesti rakennusalan ammattilaisille suunnattuja töitä. Moni omatoiminen rakentaja kykenee suoriutumaan rakennuksella siivous-, jakelu-, piha- tai viimeistelytöistä. Erilaiset asennustehtävätäkään eivät välttämättä vaadi erityisosaamista tai -koulutusta. Joitakin töitä, kuten sähkötöitä, saa tehdä vain sähkötyöluvan saanut henkilö. Usein omakotirakentajat haluavat suunnitella talonsa omia tarpeitaan vastaavaksi. Suunnitteluvaihe alkaa heti rakentamispäätöksen jälkeen.

Perheelle voi olla aiheellista rakennuspäätöstä pohtiessa ottaa huomioon eri perusteluja. Rakentamispäätöksen tueksi kannattaa ottaa selvää, toteutuuko kaksi tai useampia seuraavista kriteereistä. Ensimmäinen kriteeri on nykyisen asunnon riittämättömyys perheen tarpeisiin. Toiseksi perheen on koettava maanläheinen asumistapa positiivisena asiana ja oltava valmis tekemään työtä sen eteen sekä rakennusaikana että asumisen ajan. Kolmanneksi perheessä koetaan tulevaisuuden tarpeet parhaiten tyydyttyvän juuri omakotitaloasumisen kautta. Neljänneksi pientaloympäristö koetaan miellyttävänä ja kauppojen sekä palveluiden kaukainen sijainti ei ole haittatekijä. Viidenneksi perheestä löytyy talkoohenkeä hankkeen toteuttamiseksi tai rahoituksen avulla saadaan ostettua kaikki ammattilaispalvelut. Kuudenneksi asuntolainan takaisinmaksusta ei koidu ylimääräistä haittaa. Ja lopuksi perheellä on jo hallussaan tontti mille rakentaa tai hanke on aikataulultaan toteutettavissa.

Talon suunnitteluvaihe vaatii yleensä tutustumista eri talotehtaiden talopakettimalleihin, joiden varusteita ja huoneita voi tavallisesti muokata halunsa mukaan. Muokkaus nostaa usein talopaketin hintaa. Talon voi myös suunnitella kokonaan itse, esimerkiksi

rakennuspiirustusohjelma CAD:n avulla. Ammatillaiset ovat kuitenkin eri mieltä talon suunnittelun kannattavuudesta. Vaikka itse suunniteltu talo on rakennettaessa halvempi, saisi rakennussuunnittelun ammattilainen siitä kokonaisedullisemmän ratkaisun karsimalla turhia asuinneliöitä pois ja valitsemalla sopivimman lämmitysjärjestelmän tai niiden yhdistelmän. Ajan myötä ammattilaiselle maksettu palkka tulee säästönä takaisin. Sama sääntö pätee myös omatoimiseen rakentamiseen yleisesti. Jos rakentaja ei ole varma omista kyvyistään ja tehokkuudestaan omakotitaloa rakentaessaan, kannattaa hänen harkita ammattilaisen palkkaamista. Hartiapankkirakentamisella saadut säästöt ovat eri arvioiden mukaan noin 10–20 prosenttia koko talohankkeen budjetista. Joidenkin ammattilaisten mielestä omatoimisen rakentajan kannattaa rakennustyön tekemisen sijaan keskittyä pelkästään kilpailuttamaan talopaketteja ja materiaaleja.

Omakotitalon rakennusvaiheiden määrä ja nimikkeet vaihtelevat kirjallisuudessa huomattavasti, riippuen kirjoittajista. Eräs selkeä vaiheiden esitystapa on jakaa projekti kuuteen osaan: hankesuunnittelu, esisuunnittelu, rakentamisen suunnittelu, rakentamisen valmistelu, rakentaminen ja talon käyttöönotto. Hankesuunnittelussa pääpaino on päätöksenteossa hankkeen aloittamisesta sekä päätökset talon koosta ja asuinpaikan valinnasta tontteineen. Suunnittelussa on otettava huomioon perheen koko ja sen tulevat muutokset, talon pohjaratkaisun toimivuus muuttuvissa olosuhteissa, muutos- ja laajennusmahdollisuudet, asunnon käyttöikä sekä tehottomien tilojen määrän minimointi. Esisuunnittelussa edellä mainittuihin seikkoihin paneudutaan vieläkin yksityiskohtaisemmin. Rakennusbudjetin kannalta tässä vaiheessa voi miettiä, mikä on välttämätöntä ja mikä on toivottavaa jos rahat riittävät ja mistä on luovuttava ja varataanko mahdollisuus toteuttaa jotakin myöhemmin. Talosta saadaan toimiva ja hyvä, kun se rakennetaan tontin mukaan. Suunnitteluvaiheeseen kannattaa käyttää noin vuosi aikaa, sillä suurin osa kustannuksista lyödään lukkoon jo suunnittelu-vaiheessa. Rakennussuunnittelun aikana voi miettiä esimerkiksi talon varustetasoa ja huoneiden kokoa ja sijaintia. Rakennussuunnittelu voi jatkua vielä talon käyttöönottoon asti, esimerkiksi ulkorakennusten tai pihatöiden suunnittelun osalta.

Omakotiasunnon ostaminen tai -talon rakentaminen vaativat Suomessa kohtuullisen suuren summan rahaa. Asumisen kokonaiskustannukset ovat täällä eurooppalaisen mittapuun mukaan kalleimpia. Sekä rakentamiskustannukset että asumiskustannukset ovat nousseet huomasti viimeisen kymmenen vuoden aikana. Talon rakentaminen vaatii keskimäärin 200 000–300 000 euroa, riippuen sen pinta-alasta. Keskimääräinen omakotitalon rakentamisen

neliökustannushinta Suomessa, mukaan lukien pääkaupunkiseudun kalliit tonttihinnat, on tällä hetkellä 1 700 euroa neliömetriltä. Omakotitalon rakentaminen on ollut keskimääräisesti tarkasteltuna kannattava sijoitus, jos laskelmaan otetaan mukaan vain kiinteistön arvonnousu. Viime vuosina vanhojen omakotitalojen hinnat ovat nousseet vajaan kymmenen prosentin vuosivauhtia. Odotettavissa on kuitenkin asuntokaupan hiipumisen ja korkotason nousun myötä hintojen tasaantumista. Omakotiasumisen kannattavuutta taloudellisessa mielessä on heikentänyt kohonneet energiakustannukset, jotka lisäävät lämmityskuluja sekä auton käyttökuluja.

Rakentamisessa kaikki vaikuttaa kaikkeen eikä suunnittelun tärkeyttä voi olla korostamatta kaikissa rakentamisen vaiheissa. Johtaminen on eräs erittäin tärkeä osa rakentamista. Rakennushankkeeseen on hyvä saada rekrytoitua ammattilainen heti alkuvaiheessa, joku joka osaa hoitaa hankkeeseen liittyviä suunnittelu- ja johtamistehtäviä. Laki vaatii, että jokaisessa talonrakennushankkeessa tulee olla vastaava mestari. Vastaavalta mestarilta odotetaan pätevyyttä monissa asioissa, joista keskustellaan rakentamisen aloituskokouksessa kunnan tai kaupungin rakennusvalvontaviranomaisten kanssa. Vastaava mestari voi hoitaa yksin koko hankkeen, jos hänellä riittää siihen pätevyys. Lisäksi rakennukselle voidaan määrätä erikseen LVI-työnjohtaja, mikäli se määräysten kannalta tulkitaan pakolliseksi. Kaiken kaikkiaan omakotitalon rakennusprojekti tarvitsee henkilön, jolla on koko ajan kaikki langat käsissään ja joka tietää, mitä töitä aiotaan rakennuksella tehdä ja miten.

Omatoimisen rakentajan kannattaa ennen rakentamiseen ryhtymistä miettiä tarkkaan, onko hänellä itsellään mahdollisuutta toimia hankkeen vastaavana mestarina vai kannattaako siihen tehtävään palkata ulkopuolinen ammattilainen. Toinen asia, jota rakentajan kannattaa kalliin rakentamisen aikana miettiä, tuleeko talosta sopivan kokoinen vai onko hän rakentamassa liian suurta taloa. Kolmas asia, joka on myös miettimisen arvoinen, koskee omatoimisuusasteen valintaa eli sitä, kuinka paljon rakentaja perheen ja talkoohenkilöiden avulla kykenee suoriutumaan erilaisista rakennustehtävistä. Varsinkin ensikertalainen saattaa arvioida omat kykynsä liian suuriksi, jolloin joudutaan turvautumaan ammattilaisen tilapäiseen apuun, joka useimmiten on kalliimpaa kuin etukäteen sovitun urakan maksu. Neljänneksi on syytä miettiä kaksivaiherakentamisen mahdollisuutta, mikäli perhekoko ei vielä rakentamisvaiheessa ole kovin suuri. Kaksivaiherakentamisessa rakennetaan ensin tarpeita vastaava asunto ja laajennetaan sitä lisätarpeiden mukaan tulevaisuudessa. Usein puhutaan lisärakennuksen teosta tai

rakennuksen toisen vaiheen valmistumisesta. Kaksivaiherakentaminen säästää rahaa sekä rakennusaikana että asumisen aikana, kunnes toisen vaiheen valmistus alkaa. Erilaisten lämmitysvaihtoehtojen tarkastelu on kannattavaa koko ajan kiristyvän energian hinnan takia. Viimeaikaisista uutuuksista ilmalämpöpumppu on saavuttanut suurta suosiota omakotiasujien keskuudessa. Myös maalämpö ja aurinkopaneelit ovat yhä suosittumia lämmitysvaihtoehtoja.

Liisa Raunio

Asuntoluotot ja kotitalouden maksukyky

Asuminen on yksi kotitalouden hyvinvoinnin keskeisimpiä tekijöitä. Asunnon ostaminen on usein suurin sijoitus, jonka kuluttaja tekee elämänsä aikana. Omistusasunnot muodostavat merkittävän osan suomalaisten kotitalouksien varallisuudesta. Kotitalouden näkökulmasta asunnon ostaminen ja asuntoluoton ottaminen on päätös ottaa kannettavakseen taloudellisia riskejä. Kotitalouden maksukyvyssä, koroissa ja asuntojen hinnoissa voi tapahtua suuriakin muutoksia lainan takaisinmaksun aikana. Asunnon ostopäätöksen onnistumisella tai epäonnistumisella on siten merkittäviä vaikutuksia sekä kotitalouden varallisuuteen että elämänlaatuun.

Kotitalouksien asuntoluottojen kokonaismäärän kasvu on jatkunut nopeana jo usean vuoden ajan. Kotitalouksien asuntoluottokanta kasvoi vuosien 2000—2005 aikana 26,9 miljardista eurosta 46,9 miljardiin euroon. Koska asuntovelkaisten kotitalouksien osuus ei ole viime vuosina merkittävästi muuttunut, luottokannan kasvu johtune siitä, että asuntoa hankittaessa otetaan yhä suurempia lainoja ja lainat maksetaan pois aikaisempaa hitaammin.

Asuntoluottojen kysyntää ovat viime vuosina lisänneet erityisesti ennätysellisen matala korkotaso ja laina-aikojen pidentyminen. Lisäksi luottojen kysyntää on kasvattanut pankkien välisen kilpailun kiristymisen aiheuttama korkomarginaalien kaventuminen. Asuntomarkkinoilla kehitys on näkynyt asuntojen hintojen voimakkaana noususuhdanteena. Asuntomarkkinoilla hintojen nousuun lienee vaikuttanut asuntorahoituksen hyvän saatavuuden, matalan korkotason ja laina-aikojen pidentymisen lisäksi myös kasvukeskuksiin suuntautunut muuttoliike.

Rahoitusmarkkinoilla tapahtuneet muutokset ovat vaikuttaneet keskeisesti pankkien luotonannon periaatteisiin. Rahoitusmarkkinoiden säännöstelyn aikana pankeilla ei ollut mahdollisuutta myöntää luottoja kaikille halukkaille. Aikaisemmin asuntoa varten säästettiin omarahoitusosuus, joka oli jopa 15—30 prosenttia asunnon hinnasta. Nykyisin kotitalouksilla on mahdollisuus saada asuntoluottoa huomattavasti helpommin eikä omarahoitusosuutta enää vaadita.

Oman asunnon hankinta vaatii yleensä paljon pankin rahoitusta. Pankissa luotonannon peruslähtökohtana on asiakkaan velanhoitokyky. Luotonanto perustuu aina ensisijaisesti asiakkaan lainanmaksukykyyn ja jokaisen asiakkaan maksukyky selvitetään luottoneuvottelun yhteydessä. Maksukyvyyn riittävyteen kiinnitetään pankissa erityistä huomiota, kun kysymyksessä on suurehko luotto, kuten esimerkiksi asuntoluotto.

Maisterin tutkielmani tarkoituksena oli selvittää, miten rahoitusmarkkinoilla viime vuosina tapahtuneet muutokset näkyvät pankkien luottoasiakkaiden taloudellisessa tilanteessa, erityisesti asuntoluotonottajien luotonmaksukyvyssä. Tämän lisäksi tutkielmassa pohdittiin kotitalouden rahoitus- ja asuntomarkkinoilla kohtaamia riskejä. Tutkimusote on kvantitatiivinen. Tutkimusaineiston muodostavat Keski-Uudenmaan Osuuspankin konttorissa vuosien 2001–2005 aikana tehdyt ensiasuntoluottopäätökset. Tutkimus on kokonaistutkimus eli tutkimusaineistona olivat kaikki konttorissa tutkimusjakson aikana tehdyt ensiasuntoluottopäätökset. Pankissa tehtiin tutkimusjakson aikana yhteensä 157 ensiasuntoluottopäätöstä. Kokonaistutkimus kannatti siis tehdä, koska perusjoukko oli pieni.

Tutkimuksessa selvitettiin, miten ensiasuntoluotonottajien maksukyky ja siihen vaikuttavat tekijät muuttuivat tutkimuskohteena olevassa Keski-Uudenmaan Osuuspankin konttorissa vuosien 2001—2005 aikana. Tuona aikana pankkien kotitalouksille myöntämä asuntoluottokanta on lähes kaksinkertaistunut. Olikin mielenkiintoista nähdä, miten tämä muutos on näkynyt yksittäisen konttorin luotonannossa. Erityisen kiinnostavaa oli nähdä, onko kova kilpailu laina-asiakkaista saanut pankin myöntämään luottoa keskimäärin tiukemmalla maksuvaralla. Tutkimus kohdistui lähinnä ensiasuntoluotonottajien maksukykykylaskelmien analysointiin sekä muiden kotitalouden taloudelliseen tilanteeseen vaikuttavien tekijöiden selvittämiseen tutkimusajanjakson aikana. Maksukyvyssä tapahtuneita muutoksia selvitettiin tutkimalla kuukausittaisen maksukyvyyn ja maksuvaran välistä suhdelukua.

Tutkimuksessa havaitut muutokset olivat yhdenmukaisia Suomen Pankkiyhdistyksen tekemien laajempien selvitysten kanssa. Asuntolainakanta on kasvanut koko 2000-luvun ajan ja lainakannan kasvu näkyi selvästi myös tutkimusaineistossa. Asuntoluottomäärien kasvun lisäksi luottokannassa näkyi myös muita rakenteellisia muutoksia; laina-ajat ovat pidentyneet tutkimusjakson aikana.

Tutkimustuloksista voitiin nähdä, että Keski-Uudenmaan Osuuspankin konttorin luotonottajien maksuerä suhteessa maksukykyyn on pienentynyt viimeisen viiden vuoden aikana. Tästä ei voida kuitenkaan yksiselitteisesti päätellä, että kotitalouden luoton ottamiseen liittyvä riski on pienentynyt, koska luotonottajien maksuvara on kasvanut. Suhdeluvun pienentymistä voidaan selittää lähinnä laina-aikojen pidentymisellä, koska kotitalouksien keskimääräisissä tuloissa ei tapahtunut tutkimusjakson aikana juurikaan muutosta. Tulosten perusteella voidaan kuitenkin todeta, että luotonhoitovelvoitteet eivät tällä hetkellä ole keskimäärin kohtuuttoman suuri osa tutkimuksessa mukana olleiden ensiasuntoluotonottajien nettotuloista. Tämä tarkoittaa, että korkotason nousu ei ainakaan lyhyellä tähtämellä aiheuta tutkimuksen kohteena olleille kotitalouksille ylitsepääsemättömiä vaikeuksia, koska luottojen kuukausierää ei ole mitoitettu tuloihin nähden kohtuuttoman suureksi.

On kuitenkin todettava, että tutkimustulosten yleistettävyyteen tulee suhtautua varauksella, koska tutkimusaineistona oli vain yhden pankin konttorin ensiasuntoluotonottajien rahoituspäätökset. Tutkimustulokset perustuvat frekvensseihin ja keskilukuihin, eikä niitä ole testattu tilastollisin menetelmin, koska kyseessä oli kokonaistutkimus.

Oman asunnon hankkiminen ja päätös asuntoluoton ottamisesta vaatii paljon harkintaa, eikä velkaantumiseen liittyvien asioiden hahmottaminen ole yksinkertaista. Asuntoluotonottajan tulisikin varmistua siitä, että todella ymmärtää asuntoluotonottoon liittyvät riskit ja keinot niiltä suojautumiseksi. On tärkeää, että asuntoluotonottajat arvioivat itse huolellisesti eri lainavaihtoehtoja ja tekevät mahdollisimman pitkälle tulevaisuuteen ulottuvia laskelmia maksukyvystään. Tutkimus osoitti myös, että suurella osalla ihmisistä on epärealistinen kuva omista kuukausittaisista kulutusmenoistaan, koska suuri osa tutkittavista kotitalouksista oli arvioinut kuukausittaiset kulutusmenonsa huomattavasti keskimääräisen kotitalouden kulutusta pienemmäksi. Vaikka hyvä pankkitapa ja Rahoitustarkastuksen pankeille antamat ohjeet perustuvat siihen, että pankki

perustaa luottopäätöksensä asiakkaan luoton maksukykyyn, lopulta aina luotonottaja vastaa itse omasta taloudestaan.

Riskien hahmottaminen saattaa olla kotitalouksille kuitenkin vaikeaa. Jokaisen luotonottajan kannattaisi kuitenkin pohtia näitä riskejä omalla kohdallaan huolellisesti. Kotitalouksien kannattaisikin pohtia esimerkiksi, kuka hoitaa perheen lainat, jos toiselle puolisoista sattuu jotain vakavaa. Kannattaa myös pohtia, jääkö kuukausittaisen lainan lyhennyserän jälkeen varaa myös yllättäviin menoihin. Pankkien myymät lainaturvavakuutukset ovat yksi tapa suojautua yllättäviltä riskeiltä. Vakuutusten haittapuolena on niiden hinta, joka saattaa vaikuttaa siihen, että maksukyvyltään heikko kotitalous jättää vakuutuksen ottamatta. Korkojen nousulta voi suojautua ottamalla kiinteäkorkoisen luoton tai tekemällä pankin kanssa sopimuksen luoton korkokatosta.

Tutkimukseni perusteella voidaan todeta, että tutkimuskohteena olleessa konttorissa ensiasuntoluotonottajien maksukyky maksuerään suhteutettuna on ainakin kohtuullisen hyvä. Ensiasuntoluottojen laina-ajat ovat pidentyneet samalla kun lainamäärät ovat kasvaneet. Muutaman vuoden päästä toteutettavassa jatkotutkimuksessa voitaisiin tutkia sitä, kuinka moni tutkimuksessa mukana olleista luotonottajista ei ole pystynyt hoitamaan luottonsa takaisinmaksua ajallaan ja onko luotonmyöntöhetken maksuvaran suuruudella ollut merkitystä mahdolliseen epäonnistumiseen luoton takaisinmaksussa. Lisäksi voitaisiin tutkia, millaisia muutoksia luotonottajien maksuohjelmiin on heidän elämäntilanteidensa muututtua tehty.

Laura Väinölä

Asuntovelallisten lapsiperheiden riskikokemukset ja talouden hallinta

Suomalaiset asuntolainamarkkinat ovat käyneet vilkkaina koko 2000-luvun ajan. Maamme asuntolainakannan vauhdikas kasvu onkin saanut monet huolestumaan asuntomarkkinoiden tilasta ja asiantuntijat varoittamaan velkaantumisen riskeistä. Erityisesti korkoriskin ja ylivelkaantumisen mahdollisuudesta on julkisuudessa varoiteltu. Huolestuneimmat ovat vertailleet tämän päivän tilannetta jopa 1980-luvun loppuun, jolloin lama ja asuntomarkkinoiden ylikuumeneminen ajoivat asuntomarkkinat kriisiin.

Suuren mediahuomion rinnalle olikin mielestäni tärkeää saada käsitystä siitä, miten asuntovelalliset itse kokivat asuntovelkaisuuden riskit ja talousvaikutukset sekä miksi he ylipäättään asuvat omistusasunnossa aikana, jolloin asuntovelkaisuuden riskeistä jatkuvasti varoitellaan. Tutkielmani keskittyi laadullisiin menetelmin tarkastelemaan pääkaupunkiseudulla omistusasunnossa asuvia lapsiperheitä kolmesta näkökulmasta.

Ensinnäkin tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, millaisia ja miten vakavia riskejä lapsiperheiden vanhemmat kokevat asuntovelkaisuuden ja omistusasumisen aiheuttavan heidän perheelleen. Toiseksi tavoitteena oli tutkia suomalaista omistusasumisen perinnettä ja omistusasumisen ihannointia sekä selvittää tutkimusperheiden näkemyksiä omistusasumisen eduista ja haitoista. Kolmantena tärkeänä teemana tutkimuksessa olivat perheiden ja haastateltavien kokemukset omasta taloudestaan ja talouden hallinnastaan.

Tutkimuskohteena lapsiperheet

Tutkimukseni aineisto muodostui neljästä Helsingin ja Vantaan alueella asuvasta lapsiperheestä. Kussakin perheessä oli kaksi 25–36-vuotiasta vanhempaa ja vähintään yksi alle täysi-ikäinen lapsi, joka asui perheen kotona. Kaikki perheet asuivat omistusasunnossa ja perheillä oli asunnostaan asuntolainaa. Rajasin siis yhden vanhemman lapsiperheet tutkimuksen ulkopuolelle helpottaakseni analyysia ja mahdollistaakseni kattavamman analyysin teon. Kahden vanhemman lapsiperheet nimittäin mahdollistivat sukupuolten välisten erojen ja yhtäläisyyksien tarkastelun. Taulukko yksi esittelee tutkimusperheet siten, että tutkittavien vanhempien etunimet on perheiden tunnistettavuuden estämiseksi muutettu (taulukko 1).

Perheiden ominaisuudet tekivät aineistosta erittäin mielenkiintoisen tutkimuskohteen. Perheiden tulot olivat hiljattain laskeneet ja menot kasvaneet perheen perustamisen ja lasten hankinnan seurauksena. Menojen kasvua perheissä korostivat erityisesti kolme seikkaa. Perheet olivat ostaneet asuntonsa kalliiden asuntohintojen vallitessa vuosina 2005 ja 2006 muuta maata selvästi kalliimmalta pääkaupunkiseudun alueelta. Tämän lisäksi heidän asuntonsa olivat lapsien kasvattaman tilantarpeen vuoksi suhteellisen isot ja kalliit. Perheiden tulot olivat puolestaan laskeneet siksi, että perheissä oli lasten nuoren iän vuoksi vain yksi pääasiallinen tienaaaja.

Suuret asuntolainat ja pienentyneet tulot vaikuttivatkin perheisiin siten, että asumismenot veivät suuren osuuden eli 29–47 prosenttia perheen nettotuloista. Taulukot 2 ja 3 esittelevät perheiden asunto-, asuntolaina ja tulotietoja.

Taulukko 1. Perheiden perustiedot ja työssäkäynti

Perhe	Perhe 1	Perhe 2	Perhe 3	Perhe 4
Äiti	Henna 28 v.	Minna 28 v.	Jaana 29 v.	Leena 25 v.
Isä	Heikki 31 v.	Mikko 27 v.	Jaakko 36 v.	Lauri 25 v.
Perheenjäsenten lukumäärä	4 henkilöä	5 henkilöä	4 henkilöä	3 henkilöä
Lapset	tyttö 2 v. ja poika 2 v.	poika 4 v., poika 3 v. ja poika 1 v.	tyttö 4 v. ja poika 1 v.	tyttö 2 kk
Työssäkäynti	Isä täysipäiväisesti töissä. Äiti hoitaa lapsia kotona ja työskentelee osaaikaisesti n. 20 h/kk.	Isä täysipäiväisesti töissä. Äiti hoitaa lapsia kotona ja työskentelee osaaikaisesti n.80h/kk.	Isä täysipäiväisesti töissä. Äiti hoitaa lapsia kotona ja saa kotihoidontukea.	Isä täysipäiväisesti töissä. Äiti hoitaa lasta kotona ja on äitiyslomalla.

Taulukko 2. Perheiden asuntotiedot

Perhe	Perhe 1: Henna ja Heikki	Perhe 2: Minna ja Mikko	Perhe 3: Jaana ja Jaakko	Perhe 4: Leena ja Lauri
Asumismuoto	kerrostalo	rivitalo	rivitalo	kerrostalo
Asuinneliöt	74	106	95	64,5
Huonelukumäärä	4 h+k	4 h+k	4 h+k	2 h+k
Asunnon ostovuosi	2006	2006	2006	2005
Asunnon ostohinta	183 000 €	298 000 €	230 000 €	144 000 €
Hinta/neliö	2472,97 €	2811,32 €	2421,10 €	2232,56 €

Tutkimuksen toteutus

Toteutin tutkimuksen laadullisena tutkimuksena, sillä tutkimuksen tarkoituksena ei ole tuottaa määrällistä ja tilastollisesti yleistettävää tietoa vaan tarjota ymmärrystä siitä, millaisena lapsiperheet itse kokevat tilanteensa. Lisäksi tutkimuksen tavoitteena on valottaa eri yksilöiden, perheiden ja sukupuolten välisiä näkemuseroja ja –yhtäläisyyksiä kodinomistamiseen, asunovelkaantumiseen liittyviin riskeihin ja perheiden talouden hallintaan liittyen.

Aineiston keruu tapahtui teemahaastattelun muodossa, jolloin haastateltavilta kysyttiin ennalta määrättyjen teemojen perusteella tutkimusongelmiin vastauksia. Tarkemmin sanottuna haastattelut toteutettiin yksilöteemahaastatteluina haastateltavien omassa kodissa aikavälillä 19.12.2007–16.01.2008. Näin ollen kustakin perheestä syntyi kaksi haastattelua ja haastatteluja yhteensä kahdeksan kappaletta.

Haastattelut kestivät reilusta 16 minuutista lähes 54 minuuttiin. Näin haastattelu-aikaa kertyi yhteensä 4 tuntia ja 5 minuuttia. Litteroituna tämä tarkoitti 73 sivun mittaista analysoitavaa aineistoa. Tämä tuntui tutkimusongelmieni selvittämisen kannalta sopivalta määrältä, sillä vastaukset ja kokemukset tutkimuskysymyksiin osoittautuivat pääpiirteiltään hyvin samankaltaisiksi.

Haastattelun lisäksi kunkin perheen tuli haastattelun yhteydessä täyttää perheen yhteinen taustatietolomake, jossa kysyttiin perheen perustiedot, asumistiedot, asuntolainatiedot sekä muiden velkojen määrä. Taustatietolomakkeissa vastaajina toimi joko perheen isä tai äiti sen mukaan, kumpi perheen taloudellisista asioista pääasiallisesti vastasi. Huomioitavaa nimittäin oli, että selkeästi jokaisessa perheessä toinen vanhemmista oli ottanut tai hänelle oli sysätty vastuu perheen raha-asioista ja talouden hoidosta. Taloudenhoidon vastuu ei kuitenkaan ollut haastateltavien keskuudessa mitenkään sukupuolittunutta vaan asioita hoiti se, joka hallitsi paremmin taloudelliset asiat.

Taulukko 3. Asuntolaina ja tulotiedot

Perhe	Perhe 1: Henna ja Heikki	Perhe 2: Minna ja Mikko	Perhe 3: Jaana ja Jaakko	Perhe 4: Leena ja Lauri
Talouden keskimääräiset nettotulot/kk yht.	2800 €kk	n. 3800–4300 €kk	2700 €	n. 3000 €
Tulot sisältävät	Isän palkan, äidin palkkatulon, kotihoidontuen ja lapsilisät	Isän palkan, äidin palkkatulon, kotihoidontuen ja lapsilisät	Isän palkan, äidin kotihoidontuen ja lapsilisät	Isän palkan, äidin äitiyspäivärahan ja lapsilisän
Asumiskustannukset/kk (sis. asuntolainan lyhennyksen, koron ja vastikkeen)	1300 €	1260 €	1080 €	1200 €
Alkuperäinen asuntolainamäärä	190 000 €	206 000 €	155 000 €	155 000€
Asuntolainaa jäljellä	189 000 €	200 000€	150 710 €	152 000€
Kokonaislaina-aika	25 v.	25 v.	22 v.	30 v.
Laina-aikaa jäljellä	25 v.	24 v.	21 v.	29 v.
Viitekorko	12 kk euribor	12 kk euribor	Sampo Prime	12 kk euribor
Asuntolainan marginaali	0,3 %	0,28 %	0,4 %	0,5 %
Lyhennystapa	Tasaerä	Tasaerä	Annuiteetti	Annuiteetti
Asumismenojen osuus talouden nettotuloista	n. 47 %	n.29–33 %	n. 40 %	n. 40%
Muut velat	3000 €	3200 €	-	3000 €

Johtopäätökset ja pohdinta

Tutkimusperheet elävät elämäntilanteensa ja omistusasunnon hankinnan vuoksi taloudellisesti melko tiukkaa vaihetta, mitä korosti entisestään aineistossa melko yleisesti vallinnut kulutuskeskeisyys ja vähäinen säästäminen. Aineiston pohjalta voidaankin sanoa, että tutkimusperheiden taloudellinen joustovara riskien ja yllättävien menojen suhteen oli tällä hetkellä pieni.

Mielenkiintoista kuitenkin oli, että vaikka perheillä meni asumismenoihin 29–47 prosenttia nettotuloista, lähes kaikki haastateltavat pitivät asumismenojaan sopivina. Myös perheiden suhtautuminen riskeihin oli melko huoletona perheiden pienestä taloudellisesta joustovarasta huolimatta. Tämä korostui etenkin aineiston miesten puheessa, sillä he eivät nähneet omistusasumisessa juurikaan riskejä. Naiset puolestaan kertoivat miettivänsä riskejä toisinaan.

Riskejä ei kuitenkaan ollut haastateltavien keskuudessa ennen asuntolainan hankintaa hirveästi mietitty. Lähinnä ja osalla tutkimusperheistä yksinomaan riskien miettiminen oli painottunut pankeissa käytyihin asuntolainaneuvotteluihin, mikä korostaakin pankissa käytävien riskikeskustelujen erittäin tärkeätä roolia. Aineiston pohjalta valitettavana ongelmana pankissa käytävissä keskusteluissa tuntui kuitenkin olevan se, että ne olivat lähinnä keskittyneet lainanottohetken mukaisiin, riskien ja taloudellisten resurssien kartoittamiseen eivätkä niinkään sisältäneet keskustelua riskien, taloudellisten resurssien ja kulutustottumuksien mahdollisista muutoksista pidemmällä tähtäimellä. Niinpä riskeihin ja taloudellisiin seikkoihin paneutuminen tuntui olevan paljolti asuntovelallisten omalla vastuulla ja näin ollen ainakin tutkittavien keskuudessa melko huonolla tolalla.

Riskeihin suhtautumisen huolettomuudesta huolimatta aineistosta nousi kuitenkin selvästi kolme vakavimpana pidettyä riskiä. Näitä olivat paljon mediahuomiota saanut korkoriski, yllättävät remontit ja niihin liittyvät remonttikustannukset ja mahdollinen lisälainantarve sekä vakavat sairastumiset ja kuolema. Paljon keskustelua herättänyttä ylivelkaantumisen riskiä ei kukaan haastateltavista pitänyt oman perheensä osalta riskinä.

Maamme viimeaikainen hyvä taloudellinen tilanne ja sen aikaansaama hyvä tulo- ja työllisyyskehitys olivat tehneet haastateltavista hyvin luottavaisia tulevaisuuden suhteen. Tämä näkyi muun muassa siinä, että vaikka osa haastateltavista totesi, että työttömyys voi kohdata hetkellisesti, ei pitempiaikaiseen työttömyyteen aineistossa uskottu ollenkaan. Hyvän taloudellisen tilanteen lisäksi työllisyyteen liittyvää luottamusta tutkimusperheissä lisäsivät vahva luottamus omaan alaan sekä perheiden asuinalue. Tutkittavat nimittäin uskoivat pääkaupunkiseudun tarjoavan alueena niin paljon töitä, että ainakin jotain työtä on aina saatavilla.

Omistusasumisen ihannoinnin ja tavoittelemisen vallitsevuuteen liittyvä kysymys osoittautui aineistossa vaikeaksi, sillä haastateltavilla ei ollut asiaan kovin selkeätä mielipidettä. Yksimielisiä niin eri perheet, yksilöt ja sukupuolet olivat kuitenkin siitä, että Suomessa omistusasumiseen pyrittiin ainakin jossain vaiheessa elämää ja etenkin iän karttuessa. Tästä huolimatta haastateltavat eivät nähneet omistusasumista niinkään ihannoitavana ja pakollisena asiana. Omistusasumiseen pyrkimisen uskottiin myös vähenevän tulevaisuudessa uudenlaisen, liikkuvamman ja vapaamman elämäntyylin ja aikaisempaa paremman vuokra-asuntotarjonnan vuoksi.

Itse tutkittavat olivat valinneet omistusasumisen ennen kaikkea sen tarjoaman turvallisuuden ja taloudellisen järkevyyden perusteella. Keskeisimpinä omistusasumisen haittoina haastateltavat pitivät omistusasuntoon liittyvää suurempaa vastuuta esimerkiksi yllättävien remonttitarpeiden ilmetessä sekä asunnon vaihtamisen työläyttä.

Kaiken kaikkiaan voidaan kuitenkin todeta, että tutkimusperheet ovat suurten asuntolainojensa, jo entuudestaan pitkien laina-aikojen ja pienen taloudellisen joustovaran vuoksi hyvin alttiita muutoksille ja riskeille. Tämä korostuu etenkin kahden tutkimusperheen osalta, sillä heillä on jo entuudestaan asunnon ostohintaa enemmän asuntolainaa. Toisaalta, jos perheet joutuisivat vakaviin ongelmiin, usean tekijän tulisi muuttua perheiden kannalta epäedulliseen suuntaan. Perheiden tilannetta helpottaa myös tulevaisuuden osalta heidän elämäntilanteensa väliaikaisuus. Äitien siirtyessä työelämään perheiden tulot nousevat ja se helpottaa perheiden taloutta merkittävästi.

Talous ja sijoittaminen

Risto Kaartinen

Lyödäänkö vetoa, että pystyn lopettamaan pelaamisen? - Rahapeleillä velkaantuneiden ongelmapelaajien arkinen järkeily

Rahapelaaminen on ilmiö, joka tuottaa monille ihmisille viihdykettä elämään. Rahapelaaminen on unelmien myymistä. Pelaamisella paetaan tylsää arkea ja pelaajat toivovat onnenpotkua, jolla unelmat saataisiin toteutettua. Kyselytutkimusten valossa 96,9 prosenttia suomalaisista rahapelaajista ei koe pelaamisestaan ongelmaksi. Sen sijaan 2,1 prosentille pelaajista pelaaminen on ongelmallista ja yksi prosentti pelaajista on

peliriippuvuuden asteella. Tälle 3,1 prosentin vähemmistölle pelaaminen on vaihtelevassa määrin elämää varjostava tekijä.

Suhtautuminen rahapelaamiseen on muuttunut ajan myötä. Aiemmin protestanttinen talousetiikka vahvisti kielteistä suhtautumista rahapelaamiseen, sillä etiikan mukaan varallisuuden tuli kummuta työnteosta ja vaivaa vaativasta aherruksesta. Nykyään esimerkiksi monissa lehtiartikkeleissa voidaan jopa ihannoidaan rahapelaamista. Rahapelaaminen ja siihen liittyen myös ongelmapelaaminen ovat nousseet kunnolla yhteiskunnallisen keskustelun keskiöön vasta tämän vuosikymmenen aikana. Osasyynsä on sillä, että aikaisemmin valtiovalta ei juurikaan kiinnittänyt huomiota aiheeseen, ja vaikka yksittäisiä tutkimuksia rahapelaamisesta tehtiin, tutkimustoiminta saatiin kunnolla käyntiin vasta tämän vuosikymmenen alussa. Toistaiseksi pelaamista ja pelaajia on kuitenkin tutkittu muista kuin talouden hallinnan näkökulmista. Myös velkaantumistutkimuksen saralla peliongelmaisten ryhmä on jäänyt vaille tutkimusta.

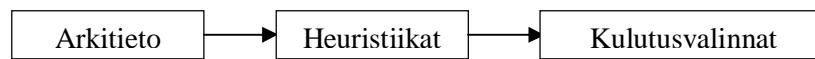
Tarkastelen rahapelaamista arkisen järjelyn näkökulmasta. Esimerkiksi Päivi Timonen on tarkastellut väitöskirjassaan ”Pyykillä – arkinen järjeily ja ympäristövastuullisuus valinnoissa” arkista järjeilyä kuluttajan valintaa ohjaavana tekijänä. Timonen tarkasteli tätä valintaa pyykinpesuaineen osalta. Omassa tutkimuksessani liikutaan ylivelkaantumisen hallinnan ja ongelmapelaamisen ympärillä.

Kuluttajilla on tapana käyttää heuristiikkoja eli kansanomaisemmin nyrkkisääntöjä informaation keräämisessä ja jäsentämisessä. Priorisoimalla tietynlaista informaatiota yksinkertaistetaan kulutusvalintojen tekemistä ja pystytään rajaamaan valittavien vaihtoehtojen joukkoja. Ihmisten rajallinen tiedonkäsittelykyky sekä ajan ja vaivan säästäminen puoltavat heuristiikkojen käyttöä. Koska kaikkea valintainformaatiota ei voida käsitellä, ”riittävän hyvä” riittää.

Fenomenologisessa traditiossa ajatellaan, että todellisuus ilmenee kullekin ihmiselle hänen kokemusmaailmansa kautta. Kokemusmaailman kerääntyessä yksilölle muodostuu uniikki todellisuuden tulkinta, arkitieto. Arkitietoa tyypittelemällä monimutkainen maailma käsitteellistetään yksinkertaisempaan ja hallittavampaan muotoon. Tieto jaetaan luokkiin ja hierarkioihin ja sitä pystytään soveltamaan sen mukaan, miten olemme kussakin valintatilanteessa tyypitelleet tarjolla olevat vaihtoehdot.

Tutkimukseni keskeisin käsite oli arkinen järkeily. Arkinen järkeily on prosessi, jonka kuluttaja käy lävitse valintatilanteessa. Siinä yhdistyvät sekä fenomenologinen todellisuuden tulkinta eli arkitieto että heuristiikat, joiden mukaan kuluttajat havainnoivat, luokittelevat ja tekevät valintapäätöksiä.

Kuvio 1. Arkisen järkeilyn prosessi

Tutkimuksessa tulkitsin rahapeleillä velkaantuneiden arkista järkeilyä sekä siihen sisältyviä heuristiikkoja. Aikaisemmissa ongelmapelaajatutkimuksissa taloudellinen näkökulma on ollut sivuosassa. Tulkinnallisen kuvailun lisäksi vertaan ongelmapelaajia muilla tavoilla velkaantuneisiin. Tutkimus vastaa kysymyksiin:

- Miten arkinen järkeily näkyy velkaantuneen ongelmapelaajan talouden hallinnassa, rahapelaamisen hallinnassa ja avun hakematta jättämisessä?
- Millaisina heuristiikkoina arkinen järkeily ilmenee?

Tutkimuksen aineisto koostuu teemahaastatteluista ja verkkolomakevastauksista. Etsin tutkittavia erilaisilla osallistumispyynnöillä. Paperimuodossa olevia osallistumispyyntöjä levitettiin RAY:n pelipaikoissa ympäri Suomea ja peliongelmaisten hoitopaikoissa. Sähköisessä muodossa olevia haastattelupyyntöjä ja verkkolomakkeita oli nähtävillä suomalaisten rahapelitoimijoiden pelisivuilla sekä pelaamista ja ongelmapelaamista käsittelevillä keskustelupalstoilla.

Raaka-aineisto koostui yhteensä 761 verkkolomakevastauksesta ja 18 haastattelusta. Rajasin aineiston ongelmapelaajiin. Jätin pois henkilöt, jotka eivät olleet ottaneet velkaa tai luottoa pelaamiseen. Lisäksi en huomioinut verkkolomakkeita, joissa vastaajat jättivät liikaa tyhjiä vastauksia, olivat ilmeisiä hupivastaaajia, olivat alaikäisiä tai vastasivat lomakkeeseen alle 100 sekunnissa. Lopulliseksi tutkittavien joukoksi muodostui 14 haastattelun ja 232 verkkovastaaajan joukko.

Tutkimuksen perusteella voidaan sanoa, että rahapeleillä velkaantuneet ovat siinä mielessä samanlainen ryhmä kuin muutkin ylivelkaantuneet, että heille on tyypillistä vähäinen tai

olematon talouden suunnittelu. Osalla ongelmapelaajista velkaantumiseen liittyy alkoholin vaikutuksenalaisena pelaaminen, jolloin kontrolli katoaa. Suurempi syy velkaantumiseen on taloudellisen suunnittelun puuttuminen ja pelirahojen sekoittuminen talousrahoihin. Tutkittavien velkaantuminen tapahtui joko suoraan pelaamisesta syntyvän velkaantumisen myötä tai siksi, että velkaantumisella paikattiin pelattuja rahoja, jotka olisi pitänyt käyttää kotitalouden kiinteisiin kuluihin. Luottoa tai lainaa valittaessa velkaantuneille tärkeitä valintakriteerejä olivat sen ylipäänsä saaminen, rahojen nopea saatavuus tai velan salattavuus läheisiltä. Vaikka velkaantuneet eivät olleet kiinnostuneita luoton ehdoista, velkaantuminen ei johtunut tietämättömyydestä. Myöskään yllättävät käänneet tutkittavien elämässä eivät aiheuttaneet ylivelkaisuutta. Sen sijaan ongelmapelaajien heuristiikat lisäsivät velkaantumista.

Taulukko 1 Velkaantuneen ongelmapelaajan pelaamisen heuristiikat

Velkaantumiseen johtaneet heuristiikat

Velka keino paeta taloudellisia ongelmia	Toivotaan rahapeleistä pelastusta rahaongelmiin, mikä johtaa entistä syvempään velkaantumiseen.
Velkaa velan maksuun	Maksetaan aiemmin otettuja lainoja ja luottoja uusilla.
Hävittyjen rahojen takaisin voittaminen	Velkaannutaan suoraan tai epäsuorasti, kun yritetään voittaa hävityt rahat takaisin.

Resurssien kohdentamisen heuristiikat

Pelin vaihtaminen paremmin hallittavaan	Vähennetään pelaamista tai vaihdetaan peliä, jotta pelaamisen kustannukset pysyisivät kurissa.
Muusta kulutuksesta karsiminen	Säästetään rahaa karsimalla kaiken muun kuin pelikulutuksen osuutta menoista.
Hankitaan lisätuloja	Tehdään töitä tai varastetaan.
Talousskassan eriyttäminen pelikassasta	Talouden hoitoon liittyvät menot hoidetaan niin, että niitä ei voi pelata vahingossakaan.

Pelaamisen hallinnan heuristiikat

Pelipaikkojen välttely	Vältellään mahdollisuuksia pelaamiseen: pysytään pois pelisalien lähettyviltä ja hankitaan porttikieltoja fyysisiin tai virtuaalisiin pelipaikkoihin.
Oman rahan käytön säännöstely	Ongelmapelaajat säännöstelevät omaa rahankäyttöään: käteistä ei pidetä mukana, luottokortteja karsitaan ja rahojen hallinta siirretään pois omista käsistä.
Ongelmien pakeneminen	Ratkaisuksi nähdään ongelmien pakeneminen: itsemurha tai velkojien välttely.

Useat tutkittavat joutuivat lainakierteeseen, jossa uusilla veloilla tai luotoilla maksettiin vanhoja velkoja ja luottoja pois tai ylläpidettiin lyhennyksiä. He olivat myös velkaantuneet yrittäessään saada uudella pelaamisella takaisin häviämiään rahoja. Ajatuksena oli, että peli kääntyy ennen pitkään voitolliseksi. Kolmannen tyyppistä velkaantumista tapahtui niillä ihmisillä, joilla oli jo ennen pelikierrettä taloudellisia ongelmia. Velkaantuminen kuitenkin pahentui kun pelattiin jotta "tilillä olisi vähän enemmän rahaa" -tyylisesti. Todellisuudessa rahat menivät kuitenkin pelaamiseen. (Ks. taulukko 1.)

Velkaantumisen kasvaessa peliongelmaiset alkoivat tuntea itsensä ylivelkaantuneiksi. Tunne saattoi johtaa taloudellisten resurssien uudelleen järjestelemiseen. Jotkut peliongelmaiset olivat saaneet pelaamisen hallintaan erottamalla pelikassan talouskassasta. Toiset olivat lisänneet tulojaan hankkimalla töitä tai tekemällä rikoksia. Tulojen kasvattamisen ohella taloudellisia resursseja siirrettiin pelikulutukseen karsimalla muusta kulutuksesta. Tämä näkyi hyvin selkeästi lähes kaikissa haastatteluissa sekä usein myös verkkoaineistossa. Muusta kulutuksesta karsiminen oli jopa niin pitkälle vietyä, että tingittiin perheen ruokahankinnoista tai omista lääkkeistä. (Ks. taulukko 1.)

Useilla tutkittavilla resurssien kohdentamisen heuristiikat eivät onnistuneet, jolloin siirryttiin pelin hallinnan heuristiikkoihin. Pelaamisen rajoittamiseksi oli kolmenlaisia heuristiikkoja. Pelipaikkojen välttelyllä yritettiin pysyä etäällä mahdollista peleihin liittyvistä houkutuksista. Pelejä välteltiin sulkemalla pelitilejä, hankkimalla porttikieltoja fyysisiin tai virtuaalisiin pelipaikkoihin. Välttelyn lisäksi pelaamiseen tarvittavaa rahaa alettiin säännöstellä: luottokortteja kuoletettiin, käteistä ei nostettu ja pankkikortille saatettiin asettaa luottorajat tai rahan käsittelyn valvonta siirrettiin toiselle perheenjäsenelle

kuten vaimolle. Kolmantena pelaamisen hallinnan välineenä oli ongelmista pakeneminen, mikä saattoi ilmetä esimerkiksi itsemurha-aikeina. (Ks. taulukko 1.)

Yleinen syy avun hakematta jättämiselle oli häpeä. Omatoimista parantumista peliongelmaiset tukivat resurssien kohdentamisen ja pelaamisen hallinnan heuristiikkojen lisäksi vertaistuella, jota haluttiin häpeän vuoksi hakea anonyymisti, esimerkiksi internetin keskustelupalstoilla. Monesti avun hakeminen liittyi tutkittavien kokemaan ulkoiseen pakeroon. Tämä pakko saattoi muodostua läheisten luomasta sosiaalisesta paineesta tai sitten maksuhäiriön kaltaisesta uhasta. Tällaisissa murtumistilanteissa, joissa oma arkinen järkeily koettiin asioiden tilaa heikentäväksi, vastuu järkeilystä luovutettiin usein jollekin läheiselle. Läheisen järkeilyn varassa korjattiin rapautunutta taloutta ja haettiin tietoa peliongelmaisille tarjotusta ammatillisesta avusta.

Yhteenvetona todettakoon, että rahapeleillä velkaantuneiden ongelmapelaajien rationaalisuus on rajallista. Oman järkeilyn selittämättömyyttä pyritään pitämään "järkeväenä" erilaisilla heuristiikoilla, jotka liittyvät sekä pelaamisen että rahankäytön hallintaan. Velkaantuminen alkaa, kun luottoa otetaan taloudellisten ongelmien ratkaisemiseksi, velkaa velan maksuun ja hävittyjen rahojen takaisin voittamisen heuristiikkojen pohjalta. Velkaannuttaessa taloudelliset tekijät eivät ratkaise, vaan tärkeiksi tekijöiksi nousevat lainan tai luoton saatavuuteen liittyvät tekijät ja velkaantumisen salattavuus. Tullessaan tietoisemmaksi omasta ongelmastaan peliongelmainen pystyy kohdentamaan vahvempia heuristiikkoja velkaantumisensa lopettamiseksi.

Rahapeleillä velkaantuneiden ongelmapelaajien taloudellista käyttäytymistä sävyttää vahvasti se, että pelaamisen vuoksi karsitaan muusta kulutuksesta. Tinkiminen kohdistuu jopa omaan tai perheen hyvinvointiin kuten ruuan ja lääkkeiden hankintaan. Tämä havainto tulisi ottaa huomioon uusia peliongelmaisuuksia mittaavien testien suunnittelussa. Nykytesteissä ei juuri huomioida muuta kuin sitä, paljonko pelaamiseen kulutetaan rahaa. Mielestäni riippuvuutta mittaavissa testeissä tulisi tarkastella myös sitä, kuinka paljon pelaajat tinkivät muusta kulutuksesta pelaamisen vuoksi.

Tutkimuksessa tuli esille se, että peliongelmaisten oli vaikea hakea apua häpeän vuoksi. Apua oli usein haettu kasvottomana esimerkiksi verkon keskusteluryhmistä tai peliongelmaista kertovien verkkosivujen kautta. Tutkittavista useimmat olivat myös ennen pahinta ongelmallisuutta yrittäneet tasapainottaa talouttaan, mutta olivat siinä

epäonnistuneet. Näiden tietojen valossa peliongelmaisille olisi hyvä tarjota vaikkapa taloudellista suunnitteluapua tai vertaistukipalveluita erityisesti internetissä, jossa tukipalveluita pystytään tarjoamaan ilman kasvojen menettämisen pelkoa.

Henna Kannisto

Lääkehoidon kokonaisarviointi ja kuluttajan lääkekustannukset

Sairausvakuutuksesta korvattavien lääkkeiden kustannukset ovat kasvaneet Suomessa viimeisten vuosien aikana paikoitellen jopa uhkaavasti. Lääkekustannusten kasvuun johtavia tekijöitä ovat lääkkeiden käytön lisääntyminen, uusien kalliimpien lääkkeiden kehittäminen, suurten ikäluokkien vanheneminen sekä eliniän yleinen piteneminen. Lääkkeiden kulutus ei jakaudu tasaisesti. Vanhusten tiedetään käyttävän lääkkeitä muuta väestöä enemmän. Vanhuksilla on usein pienet tulot, jolloin lääkekustannukset saattavat viedä suuren osan tuloista. Vanhusten monilääkitykseen liittyy lisäksi muita ongelmia. Kansaneläkelaitoksen ja Lääkehoidon kehittämiskeskuksen määritelmän mukaan puhutaan monilääkityksestä, kun lääkkeitä on käytössä kuusi tai enemmän.

Yhtenä ratkaisuna lääkehoidon ongelmiin on esitetty lääkehoidon kokonaisarviointia. Se on uusi moniammatillinen toimintamuoto, jossa useita lääkkeitä käyttävän henkilön lääkehoito arvioidaan kokonaisvaltaisesti. Lääkityksen arvioinnin tekee farmasisti yhteistyössä potilaan ja koko hoitotiimin kanssa. Lääkäri tekee aloitteen ja päättää lopulta potilaan lääkityksestä. Muissa maissa tehtyjen tutkimusten mukaan lääkehoidon arvioinnilla on saavutettu jonkin verran säästöjä lääkekustannuksissa.

Vaikuttaako lääkehoidon kokonaisarviointi kuluttajan lääkekustannuksiin?

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää lääkehoidon kokonaisarvioinnin vaikutusta useita lääkkeitä käyttävän monisairaana seniorikuluttajan lääkekustannuksiin. Vastauksia haettiin lisäksi siihen, millaisia vaikutuksia kokonaisarvioinnilla on Kelan lääkekustannuksiin, käytössä olevien lääkkeiden määrään sekä vanhusten taloudelliseen tilanteeseen. Tutkimuksen tulokset antavat suuntaa, kun mietitään, löytyykö lääkehoidon kokonaisarvioinnille taloudellisia perusteita. Kaikki taloudelliset vaikutukset eivät kuitenkaan selvinneet tästä tutkimuksesta, sillä kokonaisarvioinnilla on myös epäsuoria taloudellisia vaikutuksia, kuten esimerkiksi lääkkeiden yhteisvaikutuksen vähenemisestä johtuva sairauskulujen väheneminen.

Tutkimus perustuu lääkehoidon kokonaisarvioinnin pilottikoulutukseen 2005–2006 osallistuneiden henkilöiden oppilastöinä tekemiin lääkehoidon kokonaisarviointeihin. Lääkehoidon kokonaisarviointiin valittiin sellaisia monilääkittyjä henkilöitä, joiden lääkityksessä oli ilmennyt ongelmia. Arvioinnit tehtiin yhteistyössä potilaan ja koko hoitotiimin kanssa. Koulutukseen osallistuneet 26 henkilöä tekivät yhteensä 130 lääkehoidon kokonaisarviointia. Näistä tähän tutkimukseen pystyttiin ottamaan mukaan 61 tapausta, koska tutkimukseen tarvittuja tietoja ei ollut kaikista saatavilla. Tutkimukseen osallistuneista 34 prosenttia asui omassa kodissaan, 59 prosenttia hoitokodissa ja seitsemän prosenttia sairaalassa. Keski-ikä oli 81 vuotta (49–99-vuotta). Suurin osa (82 prosenttia) osallistujista oli naisia. Tutkimukseen otettiin mukaan ainoastaan lääkkeet, joiden hinta oli mahdollista määrittää. Lääkkeiden hinnat sekä ennen arviointia että sen jälkeen määriteltiin käyttäen SALIX-apteekkiohjelmaa.

Tuloksissa ei ole huomioitu vuosittaisen sairausvakuutuksen maksukaton täyttymistä. Siten tuloksissa esitetyt lääkekustannukset edustavat tilannetta, kun tuo raja ei ole vielä ylittynyt. Vuosittainen maksukatto Kelan korvaamille lääkkeille vuonna 2006 oli 610 euroa, jonka jälkeen kuluttajan maksettavaksi jäi 1,5 euron suuruinen lääkekohtainen omavastuu.

Ennen lääkehoidon kokonaisarviointia lääkkeitä oli käytössä 6–30 ja keskimäärin 12. Arvioinnin jälkeen lääkkeitä oli käytössä 6–27 ja keskimäärin 11. Lääkekustannukset laskivat keskimäärin 13 euroa henkilöä kohden kuukaudessa. Tästä säästöstä kuluttajan osuus oli seitsemän euroa ja sairausvakuutuksen osuus oli kuusi euroa. Kuluttajan lääkekustannukset laskivat keskimäärin kuusi prosenttia kuukaudessa. Lääkkeiden kokonaiskustannukset laskivat 64 prosentissa tapauksista, 21 prosentissa pysyivät samoina ja 15 prosentissa nousivat.

Lääkkeiden käyttö ja kustannukset kokonaisarviointia ennen ja sen jälkeen

Ennen lääkehoidon kokonaisarviointia lääkkeitä oli käytössä keskimäärin 12. Lääkkeiden kokonaiskustannukset olivat kuukautta kohti laskettuna keskimäärin 209 euroa. Kuluttajan osuus oli 109 euroa ja sairausvakuutuksen 100 euroa. Kuluttajan osuus lääkemenosta oli 52 prosenttia. Enimmillään kuluttajan maksettava osuus oli 357 euroa ja vähimmillään se oli 18 euroa kuukaudessa.

Kokonaisarvioinnin jälkeen lääkkeitä oli käytössä keskimäärin 11 henkilöä kohti. Lääkkeiden määrä laski 56 prosentissa tapauksista, pysyi samana 39 prosentilla tapauksista ja nousi viidellä prosentilla tapauksista (taulukko 1). Lääkkeiden kokonaiskustannukset olivat 196 euroa kuukaudessa eli 13 euroa vähemmän kuin ennen kokonaisarviointia. Kuluttajan osuus oli 102 euroa kuukaudessa, kun se ennen arviointia oli 109 euroa. Enimmillään kuluttaja säästi kustannuksissa 87 euroa kuukaudessa. Suurimmillaan kuluttajan kustannukset nousivat kuitenkin 126 euroa kuukaudessa, kun lääkitykseen lisättiin siitä aikaisemmin puuttunut dementiaalääke. Kuluttajan kustannukset laskivat 64 prosentilla tapauksista, nousivat 13 prosentilla ja pysyivät samoina 23 prosentilla.

Taulukko 1. Lääkkeiden keskimääräiset kustannukset euroa kuukaudessa

	Kuluttaja	Kela	Yhteensä
Ennen kok.arviointia	109	100	209
Kok.arvioinnin jälkeen	102	94	196
Säästö	7	6	13
Ek-numeron lisääminen	100	96	196
Säästö	9	4	13

Lääkehoidon kokonaisarviointiraporteista kävi ilmi, että useassa tapauksessa diagnooseja oli paljon, mutta Kelan erityiskorvusoikeus jollekin sairaudelle saattoi puuttua. Erityiskorvusoikeus oikeuttaa suurempaan korvaukseen lääkkeen hinnasta sairauden osalta. Uuden erityiskorvusoikeushakemuksen vireillepanosta oli mainittu 12 tapauksessa. Lääkkeiden kokonaiskustannuksiin uusilla erityiskorvauksilla ei ole vaikutusta, mutta ne laskevat kuluttajien kustannuksia. Kuten taulukosta 1 nähdään, kuluttajien kustannukset alkuperäiseen verrattuna laskivat keskimäärin yhdeksän euroa kuukaudessa, kun huomioitiin erityiskorvusoikeuden lisääminen.

Kokonaisarvioinnin vaikutukset seniorikuluttajan talouteen

Tässä tutkimuksessa suurin osa ylitti korvattavien lääkkeiden vuosittaisen lääkekustannusten katon, jolloin lääkekustannukset ovat yli 610 euroa vuodessa. Vuonna 2005 keskimääräinen kokonaiseläke oli 1157 euroa kuukaudessa. Tässä tutkimuksessa lääkkeisiin kulutettiin keskimäärin 109 euroa kuukaudessa ennen kokonaisarviointia.

Enimmillään kuluttajan kukkarosta kului rahaa lääkkeisiin 357 euroa kuukaudessa. Pahimmassa tapauksessa monisairaalla vanhuksella voi siis mennä alkuvuodesta (ennen vuosittaisen katon ylittymistä) lääkemenoihin 10–30 prosenttia kuukausituloista.

Kokonaisarvioinnin jälkeen lääkkeisiin kulutettiin keskimäärin 102 euroa kuukaudessa. Enimmillään lääkkeisiin kului enää 270 euroa kuukaudessa. Kokonaisarvioinnin jälkeen tilanne oli se, että lääkkeisiin saattoi mennä alkuvuodesta 9–26 prosenttia keskimääräisestä kokonaiseläkkeestä. Vuositasolla rahaa kului lääkkeisiin keskimäärin noin viisi prosenttia keskimääräisestä kokonaiseläkkeestä.

61-vuotiaan Helmin tapaus

Suurin lääkemäärä tässä tutkimuksessa oli kotona asuvalla 61-vuotiaalla Helmillä (nimi muutettu). Helmin käyttämien lääkkeiden määrä oli 40 ennen kokonaisarviointia ja 36 sen jälkeen. Säännöllisesti käytettäviä lääkkeitä oli 30 ennen arviointia ja 27 sen jälkeen. Helmin sairauksia olivat kakkostyypin diabetes, hermorappeuma, astma, kilpirauhasen vajaatoiminta ja virtsarakon sairaus. Helmin lääkityksen purkaminen oli niin suuri toimenpide, että hänen täytyi mennä sairaalaan sitä varten. Elimistö on totunut lääkkeisiin, ja kun niitä lähdetään vähentämään, se täytyy tehdä seuratusti. Lääkityksen purkamista ei myöskään voida tehdä kerralla, vaan se on tehtävä asteittain ja hitaasti.

Taulukko. Helmin lääkekustannukset euroa kuukaudessa

	Ennen kokonaisarviointia	Kokonaisarvioinnin jälkeen
Helmin osuus	351,0	270,0
Kelan osuus	304,6	303,3
Yhteensä	655,6	573,3

Vaikka lääkkeitä ei voitukaan kerralla purkaa, saatiin kokonaisarvioinnin seurauksena aikaiseksi huomattavaa kustannusten alenemista, kuten taulukosta 2 nähdään. Lääkkeet ostetaan yleensä kolmeksi kuukaudeksi kerrallaan. Helmin tapauksessa sairausvakuutuksen katto tulisi vastaan jo vuoden ensimmäisellä ostokerralla. Sen jälkeen suurin osa arviointia seuraavista säästöistä koituisi yhteiskunnalle.

Helmin lääkityksestä purettiin kokonaisarvioinnin pohjalta Spiresis (nesteenoistolääke) ja Miral (magnesiumia ja kaliumia), kun taas Furesiksen (nesteenoistolääke) ja Durekalin (kalium) annostusta nostettiin. Duact (antihistamiini) vaihdettiin setiritsiiniin ja Rivatrilin (lihaskrelaksantti) annosta pienennettiin. Myös Theofolin (keuhkoputkia laajentava) annosta pyrittiin pienentämään. Crampiton (suonenvetoon) ohjeistettiin otettavaksi vain tositarpeeseen.

Lääkehoidon kokonaisarvioinnin merkitys

Tulokset osoittavat, että lääkkeiden kustannukset ovat kuluttajille todella merkittäviä erityisesti silloin, kun kyseessä ovat pienituloiset eläkeläiset. Kirjallisuudesta nousee esiin tapauksia, joissa lääkkeitä on jätetty ostamatta niiden kalliin hinnan takia. Lääkehoidon kokonaisarvioinnilla näyttäisi olevan vaikutusta lääkekustannuksiin niillä, jotka sitä todella tarvitsevat. Sillä näyttäisi myös olevan vaikutusta yhteiskunnan lääkekustannuksiin. Lisäksi sen avulla voidaan pienentää käytettävien lääkkeiden määrää.

Tämä tutkimus ei ole riittävä osoittamaan lääkehoidon kokonaisarvioinnin kustannusvaikuttavuutta. Jotta kustannusvaikuttavuus voitaisiin selvittää, tulisi laskea myös kokonaisarvioinnin aiheuttamat kustannukset. Lisäksi tulisi selvittää myös muut mahdolliset kustannushyödyt kuten lääkärissä käyntien mahdollinen vähentyminen tai sairaalapäivien vähentyminen. Myös laatupainotettujen elinvuosien selvittäminen olisi tarpeen. Vallitseva kirjallisuus lääkehoidon arvioinnin kustannusvaikuttavuudesta on ristiriitaista.

Myös aikaisemmissa tutkimuksissa on saatu tuloksia, joissa lääkekustannukset ovat laskeneet lääkehoidon arvioinnin seurauksena. Tämän tutkimuksen tuloksina saadut kustannussäästöt ovat moninkertaiset aikaisempiin tutkimuksiin nähden. Tämä selittynee osaltaan sillä, että tähän tutkimukseen valittiin henkilöitä, joiden katsottiin tarvitsevan kokonaisarviointia. Tämän ja aikaisempien tutkimuksien valossa näyttäisi siis siltä, että lääkehoidon kokonaisarvioinnilla on lääkekustannuksia alentava vaikutus. Tämä kustannusvaikutus on suurempi silloin, kun kokonaisarviointia tehdään sitä tarvitseville monisairaille ja paljon lääkkeitä käyttäville henkilöille. Ikä yksin ei näyttäisi riittävän perusteeksi lääkehoidon kokonaisarvioinnille ainakaan silloin, jos sillä halutaan saavuttaa kustannussäästöjä.

Yksittäisille kuluttajille arvioinnista on ollut selkeä kustannushyöty varsinkin nyt, kun lääkehoidon kokonaisarviointi on tehty ilmaiseksi oppilastyönä. Yksittäisen kuluttajan näkökulmasta on myös merkittävä asia, että päivittäin nieltävien lääkkeiden määrä on pienentynyt. Syntyneet säästöt ovat olleet myös yhteiskunnan näkökulmasta merkittäviä, nyt kun arviointia on tehty koulutuksen puitteissa. Kun lääkehoidon kokonaisarviointi - palvelusta tulee maksullinen yhteiskunnalle tai kuluttajalle, tulee kustannushyötyjä verrata palvelun hintaan. Yhteiskunnallisessa keskustelussa on myös todettu, että vanhusten lääkehoitoon tulee jollain tavalla puuttua. Silloin siitä ollaan ehkä valmiita maksamaan, vaikkeivät rahalliset hyödyt olisikaan yhtä suuria.

Vaikka Suomessa ei ole aikaisempia tuloksia varsinaisen lääkehoidon kokonaisarvioinnin kustannusvaikutuksista, on lääkehoidon arviointia tehty koneelliseen annosjakeluun siirtymisen yhteydessä. Siinä saadut tulokset ovat samansuuntaisia tämän tutkimuksen tulosten kanssa. Tutkimuksessa esiin tulleet kustannusten säästöt olivat kuitenkin tässä tutkimuksessa esiintyneitä pienempiä, koska henkilöitä ei ollut valittu tutkimukseen kokonaisarvioinnin tarpeen mukaan. Tutkimuksen tarkoituksena oli tutkia annosjakeluun siirtymistä ja sen vaikutuksia lääkekustannuksiin.

Päivittäin käytettävien lääkkeiden määrä on tässä tutkimuksessa suuri ja tukee keskustelua, jota on käyty vanhusten liian suuresta lääkemäärästä. Vanhusten monilääkitys on yleistä ja näyttää edelleen yleistyvän. Lisäksi tämä tutkimus tukee väittämää siitä, että monilääkitys on erityisesti yli 85-vuotiaiden naisten ongelma. Voitaisiin olettaa, että tämä tutkimus on nostanut esille kaikkein vaikeimmat tapaukset, jotka useimmiten on valittu arviointiin juuri suuren lääkemäärän ansiosta. 40 eri lääkettä käyttävä tai edes kahtatoista eri lääkettä käyttävä ei edusta tavallista suomalaista vanhusta, vaan kertoo, mikä lääkkeiden määrä voi pahimmillaan olla. Tämä tutkimus ei väitä, että kaikkien vanhusten lääkehoidossa olisi parannettavaa. Sen sijaan tulosten ja kirjallisuudessa käydyn keskustelun valossa näyttää siltä, että olisi hyvä arvioida lääkitys niillä vanhuksilla, joilla näyttäisi olevan siihen tarve.

Kun lääkekustannusten kasvua halutaan hillitä, on lääkehoidon kokonaisarviointi siinä mielessä hyvä keino, että siinä kustannusten aleneminen kohdistuu niihin, joilla kustannukset ovat korkeita. Esimerkiksi hintaleikkaukset kohdistuvat kaikkiin, niihinkin joilla lääkkeet ovat nyt jo todella halpoja. Jotkut lääkkeet ovat halpoja eikä lääkkeiden hintoja voida loputtomasti alentaa vaikuttamatta lääkekehittelyyn. Jos lääkkeiden käyttöä vähennetään liikaa esimerkiksi erilaisten säännöstelyiden avulla, kustannukset kasvavat

muualla terveydenhoidon piirissä. Jos esimerkiksi hintalautakunta ei myönnä jollekin lääkkeelle korvattavuutta, saattaa kuluttaja jättää lääkkeen ostamatta korkean hinnan vuoksi. Ilman lääkitystä tilanne voi päästä niin pahaksi, että joudutaan turvautumaan sairaalahoitoon.

Sanna Kärnä

Perheenäitien kokemuksia lapsen syntymän ja koulunaloituksen vaikutuksista taloudelliseen asemaan

Lapsen syntymä ja koulunaloitus ovat kaksi erilaista perhevaihetta, jotka kumpikin ovat muutoskohtia perheiden elämässä. Lapsen syntymään liittyy monenlaisia hankintoja; lapsi tarvitsee esimerkiksi vaunut, sängyn, turvaistuimen, vaippoja ja vaatteita. Ainakin jossain määrin lapsen syntymällä on aina taloudellisia vaikutuksia. Myös vanhempien oma kulutus saattaa muuttua lapsen syntymän myötä. Lapsen kulutus kasvaa sitä mukaa, kun lapsikin kasvaa ja kouluikäinen lapsi kuluttaa jo selvästi enemmän kuin vauvaikäinen. Myös koulunaloitus aiheuttaa joitakin kuluja perheille, vaikka sinänsä itse koulunkäynti on maksutonta ja koulu tarjoaa ilmaisen aterian ja oppimateriaalin lapsille.

Lapsuuden taloutta voidaan tarkastella kahdesta eri näkökulmasta: lapsista aiheutuvia kustannuksia ja kustannusten jakamista vanhempien ja julkisen vallan kesken. Kustannusten jakamista vanhempien ja julkisen vallan kesken voidaan säädellä perhepolitiikan keinoin. Perhepolitiikaksi voidaan laajasti määritellä kaikki ne pyrkimykset ja toimenpiteet, joiden tarkoituksena on auttaa ja tukea perheen perustamista, sen säilymistä ja kehitystä taloudellisessa, henkisessä ja terveydellisessä mielessä. Suppeasti perhepolitiikka voidaan määritellä perhekustannusten tasaamiseksi. Perhepolitiikka on osa suomalaisen hyvinvointivaltion sosiaaliturvajärjestelmää.

Lapsiperheiden kulutus liitetään usein toimeentulokysymykseen. Lapsiperheen käytävissä olevat tulot vaihtelevat paljon perheen sosioekonomisen aseman, ammatissa toimimisen, huoltajien lukumäärän ja perheen elinvaiheen mukaan. Lapsiperheelle on tyypillistä, että saadut tulonsiirrot ovat merkittävä tulonlähde etenkin silloin, kun lapset ovat pieniä.

Tutkimuksessani tutkin perheen äitien kokemuksia lapsen syntymän ja koulunaloituksen taloudellisista vaikutuksista. Haastattelin kahdeksaa perheenäitiä. Puolessa haastatelluista perheistä oli kolmoset. Lapset olivat iältään 0-15-vuotiaita, viidessä perheessä oli kouluikäisiä lapsia ja kolmessa lapset olivat alle kouluikäisiä. Viimeksi mainittujen perheiden äidit vastasivat vain lapsen syntymää koskeviin kysymyksiin.

Aineiston hankintamenetelmänä käytin teemahaastattelua. Haastateltujen äitien vastaukset perustuivat subjektiiviseen kokemukseen eikä mitään euromääräisiä laskelmia tehty. Tärkeimmät tutkimuskysymykset, joihin tutkimuksessani etsin vastausta ovat alakohtineen:

Onko lapsen tai lasten syntymä aiheuttanut taloudellista rasitetta perheille?

- Mitä lapseen liittyviä hankintoja perheessä on tehty lapsen syntymän yhteydessä?
- Mistä nämä hankinnat on tehty (ostamalla/kierrättämällä/lahjoitettuna)?
- Kuinka riittävältä äitiys- ja vanhempainpäivärahat ovat tuntuneet?
- Kuinka riittävältä lapsilisä on tuntunut?

Onko koulunaloitus aiheuttanut taloudellista rasitetta perheille?

- Mitä lapseen liittyviä hankintoja perheessä on tehty koulunaloitustilanteessa?
- Kuinka riittävältä lapsilisä on tuntunut?
- Mikä merkitys on koulun ja yhteiskunnan antamalla tuella?

Yli puolet tutkimustani varten haastatelluista äideistä kertoi, että perheessä oli tehty jotain asumiseen liittyviä muutoksia lapsen syntymän aikoihin. Yleisin muutos oli asunnonvaihto toiseen vuokra-asuntoon. Asuminen aiheutti eniten taloudellista rasitetta kahdessa perheessä, joista toisessa omakotitaloa oli jouduttu remontoimaan merkittävän paljon lasten syntymän aikoihin ja toisessa asuntolainan hyvin suurten korkojen lyhennys vaikeutti taloudellista selviytymistä. Näissä perheissä jouduttiin vaihtamaan myös autoa ja se lisäsi myös taloudellista rasitetta. Auton omistaminen oli yleistä perheissä, kaikki haastatellut äidit kertoivat perheessä olevan ainakin yksi auto.

Muita lapsen syntymän aikoihin perheiden tekemiä isompia hankintoja olivat vaunut, turvaistuimet ja lasten pinnasängyt. Näitä hankittiin useimmiten käytettynä, erityisesti kolmosperheissä ja niissä perheissä, joissa äiti oli saanut pientä äitiys- ja vanhempainpäivärahaa. Äidit kertoivat hankkineensa myös vauvanvaatteita ainakin jonkin verran kierrättämällä. Kierrättämistä pidettiin merkittävänä kulujen alentajana.

Vaipat muodostivat ison menoerän erityisesti perheissä, joissa oli enemmän kuin yksi vaippaikäinen lapsi. Kaikissa haastatelluissa perheissä käytettiin pääasiassa kertakäyttövaippoja ilmeisesti niiden helppouden vuoksi. Myös äidinmaidonkorvikkeet muodostivat ison menoerän erityisesti kolmosperheissä.

Haastattelemani äidit jakaantuivat äitiys- ja vanhempainpäivärahojen suuruuden suhteen kahteen ryhmään: toiset äidit olivat saaneet pienintä tai lähes pienintä äitiys- ja vanhempainpäivärahaa ja toiset selvästi suurempaa, suurempiin ansiotuloihin sidottua äitiys- ja vanhempainpäivärahaa. Pientä päivärahaa saaneet äidit pitivät lapsen syntymää selvästi taloudellisesti rasittavampana vaiheena kuin suurempituloiset äidit. He olivat kokeneet selvää huolta toimeentulosta jäädessään äitiys- ja vanhempainlomalle. Erityisen suuri huoli toimeentulosta oli ollut kahdessa perheessä, joista toisessa puolison työttömyys ja toisessa puolison maksamat elatusmaksut edellisen avioliiton lapsista vaikeuttivat lisäksi taloudellista tilannetta. Kaikki pientä päivärahaa saaneet äidit olivat jonkun lapsensa kohdalla saaneet suurempaa ansiosidonnaista päivärahaa ja nämä äidit kokivat selvän tuloeron näiden päivärahojen välillä.

Suurin osa äideistä piti ansiosidonnaista äitiys- ja vanhempainpäivärahaa riittävänä toimeentulon kannalta. Poikkeuksen tästä muodostivat puolet kolmosperheiden äideistä, jotka pitivät ansiosidonnaista päivärahaa riittämättömänä. Näissä perheissä taloudellista selviytymistä vaikeuttivat toisessa perheessä lasten allergiat sekä talon remontointi ja toisessa perheessä erityisesti asuntolainan hyvin suuret korot. Kun perheeseen syntyi yksi lapsi, ansiosidonnaista äitiys- ja vanhempainpäivärahaa pidettiin riittävänä.

Vaikka pienintä äitiys- ja vanhempainpäivärahaa saaneet äidit pitivät peruspäivärahaa aivan liian pienenä, kaikki perheet olivat kuitenkin selvinneet taloudellisesti jollain lailla. Ilmeisesti suomalaisen sosiaaliturvan tarjoamat muut tukimuodot, kuten lapsilisä, asumistuki ja puolisolle maksettu työttömyyspäiväraha auttoivat selviämässä.

Koulunaloitukseen liittyviä hankintoja, joita haastatellut äidit olivat tehneet, olivat pääasiassa koulupöytä, reppu, kengät ja kouluvaatteet. Suurin osa äideistä ei kokenut näitä hankintoja taloudellisesti raskaiksi. Ainoastaan kolme äitiä mainitsivat koulunaloitukseen liittyvien hankintojen tuntuneen taloudellisesti raskailta. Yleensä äidit kokivat koululaisen urheiluvälineiden hankkimisen aiheuttaneen enemmän kustannuksia. Kaikissa perheissä urheiluvälineitä hankittiinkin käytettyinä. Urheiluvälineitä, samoin kuin vaatteita, myös

kierrätettiin sisarukselta toiselle. Erityisen hyvin tällainen kierrätys oli onnistunut perheissä, joissa oli kolme eri-ikäistä lasta.

Kaikki haastatellut äidit pitivät koulun tarjoamaa ilmaista ateriala, oppimateriaaleja sekä oppilaan iästä ja koulumatkasta riippuvaa ilmaista koulukuljetusta hyvinä etuina. Ilmeisesti ne vaikuttivat siihen, että suurin osa äideistä ei pitänyt koulunaloitusta taloudellisesti raskaana vaiheena. Kahden ansiotyössä käyvän vanhemman perheissä yhden lapsen koulunaloitus ei aiheuttanut negatiivisia muutoksia perheen rahatalouteen. Yksi äiti koki esikoisen koulunaloituksen vaikuttaneen perheen talouteen jopa positiivisesti, kun suuret päivähoitomaksut jäivät pois. Koska suurin osa äideistä ei kokenut lapsen koulunaloitusta taloudellisesti raskaaksi vaiheeksi, siihen vaikuttaa ilmeisen merkittävästi se, että suomalainen koulu on maksuton. Kaikki haastatellut kouluikäisten lasten äidit pitivät tätä tärkeänä asiana. Niissä perheissä, joissa koulunaloitus oli tuntunut taloudellisesti raskaalta vaiheelta, olisi koulun maksullisuus tehnyt tilanteen vielä taloudellisesti paljon raskaammaksi.

Molemmissa perhevaiheissa lapsilisä käytettiin perheen yleisiin kulutusmenoihin suurimmassa osassa perheitä. Yksi äiti kertoi maksavansa lapsilisällä vuokran. Selvästi vähemmän oli niitä perheitä, joissa lapsilisä laitettiin lapsen tilille. Tällöin lapsilisä laitettiin säästöön lapsen myöhempää käyttöä varten tai sillä maksettiin ainakin osittain lapsen harrastusmenoja silloin, kun lapset olivat jo hieman isompia. Lapsilisän tasoon olivat tyytymättömämpiä kolmosperheiden äidit. He toivoivat lapsilisään jotain korotusta. Kaikkien äitien mielestä lapsilisä on kuitenkin hyvä etuus ja lisä perheen taloudessa, vaikkakaan se ei kata kaikkia lapsesta aiheutuvia kustannuksia. Se ei ilmeisesti ole myöskään lapsilisän tarkoitus. Kolmosperheissä kaivattiin koululaisten kasvaviin harrastusmenoihin jotain tukea, jolloin esimerkiksi korotettu lapsilisä olisi äitien mielestä hyvä vaihtoehto. Koska kolmoslasten lapsilisän suuruus ei eroa kolmen eri ikäisen lapsen lapsilisän suuruudesta, kolmosperheiden äidit pitivät tätä epäkohtana. Kolmosperheissä hankinnat tulevat kuitenkin aina samaan aikaan kolminkertaisena, koska vaatteita ja tavaroita ei voida kierrättää vanhemmilta sisaruksilta nuoremmille.

Kysyin äideiltä, kumpaa elämänvaihetta he pitivät taloudellisesti raskaampana, lapsen syntymää vai koulunaloitusta. Muut kuin kolmosperheiden äidit pitivät raskaampana lapsen syntymää, etenkin pientä äitiys- ja vanhempainrahaa saaneet äidit.

Vaikka puolet kolmosperheiden äideistä olivat kokeneet lasten syntymän aiheuttaneen paljon taloudellista rasitetta, puolet kolmosperheistä olivat kokeneet selvinneensä lasten syntymästä ilman kovin suuria vaikeuksia. Taloudellinen selviäminen riippuu monista tekijöistä, kuten esimerkiksi perheen tuloista suhteessa menoihin, asumistilanteesta, perheen saaman ulkopuolisen tuen määrästä ja lasten terveydentilasta. Äidit olivat myös kekseliäitä, he tekivät itse ja kierrättivät.

Vastaus kysymykseen, kokivatko haastatteleman äidit yhteiskunnan tuen riittäväksi näissä kahdessa eri perhevaiheessa, ei ole aivan yksiselitteinen. Eri perheissä tukimuotojen riittävyyden kokeminen vaihteli. Vaikka perusäitiysrahaa ja perusvanhempainrahaa saaneet äidit pitivät sitä riittämättömänä, peruspäivärahan pienuus ei kuitenkaan ollut kaikille sitä saaneille äideille yhtä ongelmallinen. Lapsilisää pidettiin toisissa perheissä riittävämpänä kuin toisissa. Riittävyyden kokemiseen vaikuttaa luonnollisesti myös se, mitä kuluja näiden tukien pitäisi kattaa ja kuinka laajasti.

Äidit pitivät koulun maksuttomuutta hyvänä asiana ja siihen oltiin tyytyväisiä. Ilmeisesti koulun perheille antamaa tukea pidetään melko riittävänä. On vaikea sanoa, kuinka koulu voisi tukea perheitä enemmän taloudellisesti. Kaikissa perheissä koulunaloitukseen liitettiin joitain kuluja, mutta suurimmassa osassa niitä ei pidetty kuitenkaan kovin suurina eikä taloudellisesti rasittavina. Myös niissä perheissä, joissa äidit eivät kokeneet koululaisen vaate- tai kalustehankintojen aiheuttaneen erityisiä kuluja, äidit kokivat koululaisen urheiluvälineiden tai harrastemenojen aiheuttaneen jonkin verran kustannuksia. Koska perheiden tulotaso ja lasten määrä vaihtelivat, osassa perheitä yhteiskunnan tuki koettiin riittävämmäksi kuin toisissa perheissä.

Sanna Martin

Luottokortti taloudenhallinnan välineenä vai tie kulutusjuhlaan? – Tutkimus 25–34-vuotiaiden luottokortin käyttöä koskevista puhetoivoista

Meillä kaikilla on kokemusta ostoksilla käymisestä ja ostosten maksamisesta. Kaupat voidaan tehdä, vaikka pankkitilillä ei olisikaan rahaa. Maksukorttien yleistyttyä käteisen rahan käyttö on yhä harvinaisempaa, eivätkä kauppojen kassat välttämättä pysty antamaan isosta setelirahasta takaisin. Markkinoilla on nykyään tarjolla monenlaisia maksuvälineitä ostosten maksamiseen. Tutkimukseni käsittelee yhtä mahdollista maksutapaa: luottokortilla maksamista.

Ilman luottokorttia toimiminen nyky-yhteiskunnassa saattaa tuntua hankalalta, sillä esimerkiksi auton vuokraaminen ulkomailla tai lentolippujen tilaaminen internetissä on mahdotonta ilman henkilökohtaista luottokorttia. On myös yleistä, että hotellit haluavat asiakkaidensa luottokorttitiedot sisään kirjaututtaessa. Aineistoni perusteella luottokortit voidaan tulkita yhdeksi nykypäivän maksuvälineeksi. Luottokorttien käytölle on annettu taloushallinnassa useita eri merkityksiä. Luottokortin omistajia pidetään hyvin talousasiansa hoitaneina, sillä luottokortin saaminen edellyttää hyvin hoidettua taloutta ja maksukyvyyn osoittamista. Lisäksi luottokortin nähdään mahdollistavan säästämisen. Luottokortin käytöllä voi kontrolloida myös omia kuukausimenojaan, sillä ostoksilla on sama eräpäivä ja yhdestä laskusta voi nähdä, miten kulutus jakaantuu. Luottokortin perusominaisuutta, luottoa, hyödyntämällä saa tarvittaessa maksuaikaa hankintoihin. Näin voi kätevästi ajoittaa laskun eräpäivän palkkapäivän tuntumaan tai tarvittaessa jaksottaa maksun useammalle kuukaudelle.

Monipuolisuudestaan huolimatta osa tutkimuksessani mukana olleista vastaajista eivät koe luottokortin tuovan sellaista hyötyä, mikä saisi heidät ottamaan omistamansa luottokortin käyttöön. Suurimpina esteinä kortin käytölle nähdään pelko itsekurin puutteesta. Tällöin voisi altistua kuluttamaan yli varojensa, mikä pahimmassa tapauksessa johtaisi maksukyvyttömyyteen.

Tutkimustehtävänäni oli selvittää, miten nuoret aikuiset puhuvat luottokortin käytöstä. Selvitän myös, millaisia puhetapoja rakentuu luottokorttikäyttäytymistä koskevissa kertomuksissa ja miten luottokorttien käyttöä koskevissa tarinoissa ilmenee kulutuspuheen traditiot. Lisäksi pohdin, miten luottokortin käyttöä koskevat puhetavat ilmentävät kuluttajuutta.

Tutkimuskysymyksiini pyrin saamaan vastauksia kahden erilaisen aineiston pohjalta. Aineiston ensimmäinen osa koostuu 45 vastauksesta, jotka sain E-verkkolomakkeella tehdyllä avoimilla kysymyksillä toteutetusta kyselystä. Tällä koin pääseväni kiinni aiheeseen ja saavani tietoa nuorten aikuisten tavoista puhua luottokorttikäyttäytymisestään. Saadakseni syvempää tietoa luottokorttipuheesta, päätin jatkaa aineiston keräämistä. Aineiston toinen, lopulta tutkimukseni pääaineistoksi muodostunut osa, koostuu kymmenestä kirjoitelmasta, joissa nuoret aikuiset kuvaavat omaa

luottokorttikäyttäytymistään. Kirjoitelmien pohjalta uskoin saavani monipuolisempaa tietoa vastaajien ominaispiirteistä käyttää luottokorttia.

Tutkimukseni on laadullinen tutkimus, jonka tarkoitus on antaa uusi ulottuvuus yleiselle kulutuspuheelle luottokorttien käytön osalta. Tutkin aineistoa näytenäkökulman kautta. Analyysini pohjalta en väitä, että tekemäni päätelmät aineistosta kuvaavat suomalaisia nuoria yleensä. Sen sijaan tarkoitukseni on analysoida, kuvata tarkemmin ja lisätä ymmärrystä siitä, miten tutkimukseeni osallistuneet nuoret aikuiset puhuvat luottokorttikäyttäytymisestään.

Kulutuspuheet ovat jokapäiväisiä arkikielessä käytettyjä ilmaisuja kuluttamisesta. Miten kulutuskulttuurissamme puhutaan kuluttamisesta? Suomalaiseen kulutuspuheeseen on yhdistetty puhe säästäväisyydestä ja harkitsevaisuudesta. Talonpoikauskulttuurissa turhaa kulutusta piti välttää ja jokaisen oli säästettävä pahanpäivän varalle. Harkitsevaisuus on puolestaan järkevää kuluttajuutta ja menojen seuranta. Harkitsevaisuus mahdollistaa mielihyvän, mutta se ei korostu toiminnassa. Harkitsevaan kulutukseen yhdistyy kyky elää varojensa mukaisesti.

Nykynuoret osaavat puhua kuluttamisesta myös iloisena ja mielihyvää tuottavana toimintana. Kulutuksen näkökulmasta nautintoa pyritään saamaan ostamalla itselle mielihyvää tuottavia palveluita ja tuotteita. Tuhlauksesta voidaan puhua, mikäli rahankäyttö on holtitonta. Tuhlauksen synonyyminä voidaan pitää runsasta kuluttamista. Tuhlaus voidaan yhdistää nautinnonhakuiseen kuluttamiseen, sillä tuhlaus on nähty mieltä kohottavana rahankäyttönä. Tuhlaajat eivät suunnittele rahankäyttöään, vaan antautuvat mielihyvän vietäväksi. Tuhlaukseen liitetään huoleton asenne rahankäytön suhteen, minkä seurauksena koettu liiallinen kuluttaminen saattaa aiheuttaa katumusta jälkikäteen.

Elämäntyyli ja kulutustavat rakentuvat asioista, joita arvostetaan kulutuksessa. Kulutustyylistä puhuttaessa tarkoitetaan kulutukseen liittyvien asenteiden ja arvostusten muodostamaa kokonaisuutta, mihin vaikuttaa yksilön käytettävissä olevat voimavarat ja resurssit. Kulutustyyli liittyy hyödykkeen hankkimiseen ja käyttöön. Nuorilla aikuisilla oma kulutustyyli tunnustetaan ja heillä on hyvin selkeät asenteet ja kulutustottumukset myös luottokortin käytön suhteen.

Tutkimuksessani jatkan kulutuspuhetraditiota keräämäni aineiston avulla. Sidon tutkimukseni tulokset aikaisemmin esitettyihin itsekontrollin ja nautinnon puhetapoihin. Tarkastellessani vastaajien luottokorttipuhetta olen analyysissäni soveltanut edellä mainittuja puhetapoja kulutuksesta. Kolmannessa analysoimassani puhetavassa tulkitseen vastaajien kriittistä suhtautumista luottokortilla maksamiseen. Kriittisen puhetavan voisi tulkita osaksi itsekontrollin puhetapaa. Esittelen sen kuitenkin omana puhetapana, sillä siihen kuuluvat suhtautuvat negatiivisesti luottokortin käyttöön, kun taas taloudenhallinnan puhetavassa luottokortilla maksamiseen suhtaudutaan myönteisesti.

Itsekontrollin ja taloudenhallinnan puhetavassa puheet säästäväisyydestä ja harkitsevaisuudesta tulevat keskeisesti esiin. Vastaajat pitävät itseään järkevinä toimijoina ja näkevät luottokortin yhtenä taloudenhallinnan välineenä. Puhetavassa vastaajien luottokorttikäyttäytyminen on kontrolloitua ja harkittua. Vastaajat hallitsevat raha-asiansa, joten luottokortilla maksamista ei epäröidä. Vastaajien puheesta ilmenee, että luottokortteihin suhtaudutaan myönteisesti, mutta niitä käytetään lähinnä maksuaikakortteina, jolloin vältytään korkeiden korkojen maksulta. Luottokortin käyttämiseen vastaajat yhdistävät myös säästämisen, mikä voi tapahtua joko hyödyntämällä tarjouksia tai keräämällä bonuksia luottokorttiostoksista. Vastaajille näyttäisi olevan selvää, että enempää ei voi kuluttaa kuin mihin on rahaa. Mikäli tähän puhetapaan kuuluvat joutuvat tulevaisuudessa muuttamaan luottokorttikäyttämistään, sen voidaan ajatella tapahtuvan tilanteissa, joissa luotolle on perusteltu tarve. Analysoidun aineiston perusteella on vaikea kuvitella, että vastaajat tulevaisuudessakaan muuttaisivat kulustottumuksiaan niin radikaalisti, että käyttäisivät luottokorttiaan tuhlaukseen tai nautinnonhakuiseen elämään. Koska luottokorttia käytetään puhetavassa harkitusti, rationaalisuuden ja ostosten tarpeellisuuden korostuminen ilmentävät kuluttajuutta. Perustellusti voidaan sanoa, että tässä puhetavassa luottokorteilla rakennetaan kontrolloitua kuluttajuutta.

Tuotannon ja kulutuksen ulkoisia ehtoja sekä niiden välisiä suhteita määräävänä elementtinä on raha. Nautinnon ja runsaan kulutuksen puhetavassa luottokortin käyttö mahdollistaa ostokset, vaikka tilillä ei olisi katetta. Tässä puhetavassa kulutus rakentuu nautinnon ympärille: vastaajat tuntevat mielihyvää kulutuksesta ja uusien tavaroiden hankkimisesta. Ostosten tarpeellisuus ei ole oleellista, vaan tärkeämpänä nähdään halu hankkia, jolloin luotolla maksamista pidetään helppona vaihtoehtona. Nautinnon ja runsaan kulutuksen puhetavassa luottokorttia käytetään mukavan elämäntyylin ylläpitämiseen.

Ostetaan vaikka ei tarvita, sillä muuttuvissa trendeissä on pysyttävä. Kulutustyyliässä korostuu kulutuksen nautinnollisuus ja huolettoman elämän tavoittelu. Parempaan elämään sisältyvät impulssihankinnat ja impulsiivisuudella selitetään omaa käytöstä. Nuoret aikuiset eivät puhu tarpeistaan vaan halusta ja siitä, kuinka halusta muodostuu tarve. Rahankäyttöä ei pohdita, vaan kulutus nähdään kivana ja tarpeellisena. Puhetapaan kuuluvilla on rohkeutta maksaa luottokortilla heittäytyen nautintojen vietäviksi. Mikäli puheessa ilmenee katumusta, se ei ole pitkäkestoista. Katumusta voi aiheuttaa liiallinen luottokortin käyttö. Halu yhteenkuuluvuudesta sekä kokemusten ja elämysten hakeminen ilmentävät puhettavan kuluttajuutta. Puhetavassa luottokorttia käytetään pyrkimyksenä maksimoida oma mielihyvä.

Kriittisesti luottokortilla maksamiseen suhtautuvia yhdistää negatiivinen suhtautuminen luottokortin käyttöön. Luottokortilla maksamisen vastustaminen on yksilöllistä. Puhetavassa vastaajat eivät koe saavansa luottokortilla maksamisesta etua, eivätkä siksi koe luottokorttia tarpeelliseksi maksuvälineeksi. Kortti on hankittu, sillä sen on katsottu kuuluvan aikuisuuteen ja jokaisen talouteen. Tyypillisin epävarmuutta aiheuttava tekijä luottokortilla maksamisessa on pelko kontrolloimattomuudesta raha-asioiden hoidossa, itsekurin pettämisestä ja raha-asioiden hallitsemattomuudesta otettaessa luottokortti käyttöön. Nämä henkilöt puhuvat luottokorteista eräänlaisina peikkoina, jotka saattaisivat musertaa itsekurin ja houkuttaa kontrolloimattomaan rahankäyttöön. Tulkitsen vastaajat kriittisiksi ja epävarmoiksi itseään kohtaan, enkä niinkään kriittisiksi luottokortteja kohtaan. Luottokortin käytöllä on helppo ylittää taloudelliset rajat. Mikäli henkilö altistuu herkästi houkutuksille, luottokortti maksuvälineenä nähdään huonona asiana. Toinen osa vastaajista on puolestaan tyytyväisiä totuttuihin tapoihin ja rutiineihin. He ovat haluttomia kokeilemaan uutta. He ovat oppineet, että ostokset hankitaan, kun niihin on varaa, eivätkä siksi koe mielekkääksi ottaa luottokorttiaan käyttöön tai käyttää aktiivisesti mahdollisuutta luotolla maksamiseen. Kriittisyyden puhetavassa ilmenee tuhlaus ja harkitsemattomuuspuheet. Kuluttajuutta tuo esiin epävarmuus omasta kulutuksesta sekä kyvystä hallita omaa taloutta.

Puheissaan vastaajat eivät ottaneet kantaa mahdolliseen kuluttajuutensa kasvuun. Kaikissa puhetavoissa vastaajat uskoivat käyttävänsä luottokorttiaan samalla tavalla myös tulevaisuudessa. Nuoruudessa kulutus voi kuitenkin perustua eri arvoihin kuin kuluttajuus ja luottokortin käyttö tulevaisuudessa, jolloin kiinnostuksen kohteet esimerkiksi perheen perustamisen myötä muuttuvat. Luottokortin käyttötottumukset voivat muuttua myös

uuden teknologian myötä, sillä onhan nuorten todettu kokeilevan rohkeasti markkinoiden uusia houkuttimia ja innovaatioita. Ei voida olettaa, että henkilöt, jotka suhtautuvat tällä hetkellä luottokortilla maksamiseen kriittisesti, eivät olisi mahdollisia kortin käyttäjiä tulevaisuudessa.

Eeva Eiro

Sukanvarresta osakesalkkuun – Tutkimus kotitalouksien säästämisestä ja sijoittamisesta

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää kotitalouksien säästämiseen ja sijoittamiseen liittyviä tekijöitä. Kiinnostuksen kohteena oli se, että mihin kotitaloudet sijoittavat rahavarallisuuttaan. Tutkimuksella pyrittiin saamaan lisätietoa siitä, mikä on herättänyt tai vähentänyt kiinnostusta sijoitustoimintaa kohtaan ja vastaajia pyydettiin kuvailemaan kulutuskäyttäytymistään. Sijoituskohteen valintaan liittyy vahvasti tekijöitä, jotka vaikuttavat valintapäätöksen tekoon. Tämä kysymys oli tutkimuksen toisena kiinnostuksen kohteena. Säästämis- ja sijoitustoimintaan liittyy väistämättä myös riskejä, jotka on otettava huomioon ja niiden vaikutus oli kolmantena tutkimuksen pääongelmana. Kotitalouden taloudellinen tilanne ja siihen suhtautuminen ovat oleellisia tekijöitä tehtäessä säästämis- ja sijoituspäätöksiä, joten tätä kysyttiin myös tutkimuksessa.

Tutkimus toteutettiin kvantitatiivisena eli määrällisenä tutkimuksena. Määrällinen tutkimus sopi hyvin tarkoitukseen, koska tarkoituksena oli saada vastausjoukko, josta voi tehdä tilastollisia päätelmiä. Vastausmäärä oli tarpeeksi iso (n=224), jotta pystyi saamaan tilastollisesti merkittäviä tuloksia. Kysely tehtiin yliopiston sähköisellä E-lomakkeella. Tutkimuksessa ei keskitytty mihinkään tiettyyn ja rajattuun vastaajajoukkoon, joten sähköinen lomake lähti eteenpäin sähköpostikontaktien kautta. Tulokset analysoitiin käyttämällä sekä SPSS 16.0 for Windows-ohjelmaa että Intercooled Stata 9.0 for Windows-ohjelmaa. Muutamien avointen kysymysten kautta pyrittiin selvittämään hieman tarkemmin vastaajien ajatuksia sijoitustoiminnasta, sen aloittamisesta tai sen aloittamisen vaikeuksista. Vastaajia pyydettiin myös kuvailemaan omaa kulutuskäyttäytymistään muutamalla sanalla, jotta saataisiin tietoa siitä, onko kulutuskäyttäytymisessä tai säästämis- ja sijoituskäyttäytymisessä havaittavissa samanlaisia piirteitä.

Varallisuuden kasvu suomalaisissa kotitalouksissa on lisännyt kiinnostusta säästämiseen ja sijoittamiseen. Tarjolla olevien erilaisten säästö- ja sijoituskohteiden määrä on jatkuvasti

lisääntynyt ja tästä johtuen kotitalouksien tiedontarve sijoitusasioihin on kasvussa. Varallisuuden pitäminen pankkien käyttötileillä ei ole enää kuluttajille tuottoisaa korkean inflaation ja alhaisen korkotason takia. Pitkäaikainen säästäminen on ajan myötä muuttunut niin sanotusta sukanvarsisäästämisestä tuottoisampiin kohteisiin. Mielenkiintoista on kuitenkin huomata, että kotitalouksien pankkitalletusten määrä on kasvanut. Jotta pitkäaikaissäästäminen olisi tuottavaa kotitaloudelle, olisi tärkeää löytää oikea säästämis- ja sijoittamistapa. Elämme valtavan informaatiotulvan keskellä, mikä vaikeuttaa sijoitus- ja säästämisspäätösten tekemistä. Kaikista vaihtoehdoista ja palveluntarjoajista kotitalouden täytyy yrittää löytää itselleen sopivin sijoitus- ja säästökohde.

Käyttötilejä tuottavampia vaihtoehtoja ovat säästö- ja sijoitustilit, erilaiset arvopaperit, osakkeet, rahastot ja eläke- ja henkivakuutukset. Lisäksi kotitaloudella on mahdollisuus sijoittaa erilaisiin reaalisijoituksiin kuten asuntoihin tai metsään. Täysin riskitöntä sijoitusta ei ole. Säästämisessä ja sijoittamisessa riskillä tarkoitan sitä mahdollisuutta, ettei sijoitusta saada takaisin täysimääräisenä tai sen saaminen takaisin ei toteudu halutulla aikataululla. Suuririskisissä sijoituskohteissa on vaarana menettää koko pääoma ja asunto-osakkeissa voi olla vaarana, ettei niitä saada myytyä sellaisena ajankohtana kuin haluttaisiin. Kotitalouden tehtävänä on päättää sekä oma riskinotto- ja halukkuus sijoittamisen ja säästämisen aloittamiseen.

Kotitaloudet tulevat jossain elinkaarensa vaiheessa miettineeksi rahavarallisuutensa sijoitus- ja säästömahdollisuuksia. Suurin osa rahoituspalveluja ostavista on henkilöitä, joilla ei ole tietämystä eikä välttämättä suurta kiinnostusta perehtyä erilaisiin sijoitusmuotoihin. Osaamattomuus ja kiinnostuksen puute saattavat olla syitä siihen, että ihmiset pitävät rahavarallisuuttaan pankkien käyttötileillä.

Rahoitusmarkkinat ovat kansainvälistyneet, mikä on johtanut kansallisten rahoitusmarkkinoiden avautumiseen ja eri maiden välisten rahoitustransaktioiden lisääntymiseen. Euroalueen yhteisen valuuttajärjestelmän syntyminen, valuuttaliikenteen vapautuminen ja taloudellista yhteistyötä lisänneet sopimukset ovat vaikuttaneet kansainvälisen kaupan sekä rahoitusmarkkinoiden kehittymiseen. Pankit ovat rahoitusmarkkinoilla tapahtuneesta kehityksestä huolimatta säilyttäneet asemansa vahvana. Osittain tähän on syynä se, että Suomessa pankit ovat perinteisen talletuspankkiroolinsa lisäksi toimineet muillakin rahoitusaloilla, kuten investointipankkitoiminnassa ja erilaisten yritysten pääomajärjestelyissä. Ulkomaiset pankit ovat löytäneet jalansijan Suomessa

kilpailun kansainvälistymisen myötä ja ulkomaisten pankkien määrä onkin lisääntynyt merkittävästi. Tästä huolimatta kotimaiset pankit huolehtivat ensisijaisesti luotonannosta yrityksille sekä sijoittajille.

Hyvin toimivat rahoitusmarkkinat ovat keskeisenä roolina tehokkaan rahoituksen välityksen kannalta. Rahoituspääomien tulisi liikkua rahoitusylijämäisiltä sektoreilta rahoitusalijämäisille sektoreille, jotta rahoitusmarkkinat toimisivat tehokkaasti. Rahoitusmarkkinoihin voidaan katsoa kuuluvaksi pääomamarkkinat, rahamarkkinat sekä pankkitalletusten ja pankkiluottojen markkinat. Rahoituksen välittyminen voi tapahtua suoraan tai epäsuorasti. Suora rahoitus tapahtuu pitkälti arvopaperimarkkinoilla, jotka koostuvat lyhyt- ja pitkäaikaisten velkakirjojen markkinoista ja osakemarkkinoista sekä johdannais- ja valuuttamarkkinoista. Epäsuorassa rahoituksen välittymisessä sijoittaja tallettaa tai sijoittaa rahavaransa johonkin rahoituslaitokseen, joka sijoittaa niitä edelleen. Rahoitusmarkkinat mahdollistavat sen, että riskejä pystytään hajauttamaan niin sijoittajien kuin rahoituksen tarvitsijoiden kesken.

82 prosenttia kaikista vastaajista ilmoitti käyttötilin säästö- ja sijoituskohteeseen. Käyttötiliä tarvitaan päivittäisessä rahaliikenteessä, joten on oletettavaa, että suurimmalla osalla kotitalouksista käyttötili on olemassa. Tämä ei kuitenkaan selitä sitä, että käyttötili säästö- ja sijoituskohteena on ollut jatkuvassa kasvussa. 61 prosenttia vastaajista ilmoitti säästäneensä tai sijoittaneensa rahojaan säästö- tai sijoitustileihin ja 54 prosenttia vastaajista rahastoihin. 49 prosentilla vastaajista oli asunto-osakkeita. Kaikki vastaajista eivät välttämättä ole ajatelleet omaa asuntoa sijoituskohteeksi, mikä on prosenttiluvussa syytä ottaa huomioon. Pörssiosakkeisiin oli sijoittanut 39 prosenttia vastaajista ja eläke- ja henkivakuutuksiin 38 prosenttia vastaajista.

Eläke- ja henkivakuutuksiin sijoittamisen osalta saatiin merkittävimmät tulokset. Tulokset osoittivat eläke- ja henkivakuutuksiin sijoittamisen kasvavan iän myötä, mikä on vakuutuksien perimmäisen ajatuksen kannalta nurinkurinen. Vakuutuksia markkinoidaan erityisesti nuorille, koska suurimman hyödyn niistä saa, mitä aikaisemmin vakuutus on otettu. Keskustelua herättää myös huoli eläkkeiden riittävydestä tulevaisuudessa. Muihin arvopapereihin oli sijoittanut ainoastaan 9 prosenttia vastaajista.

Tutkimuksessa selvitettiin myös, millä tekijöillä oli vaikutusta säästämis- ja sijoituskohteiden valintaan. Suurimmat vaikutukset olivat taloudellisessa tilanteessa, jossa

69 prosenttia vastaajista oli maininnut sen olevan suuresti vaikuttava tekijä. 61 prosenttia valitsi suureksi vaikuttavaksi tekijäksi tuotto-odotuksen. Mainonnalla ei ollut juurikaan vaikutusta sijoitus- ja säästämispäätöksen tekijänä. 22 prosenttia vastaajista oli sitä mieltä, että sillä ei ollut lainkaan vaikutusta ja 43 prosentin mukaan mainonnalla oli vähän vaikutusta. Markkinointiin käytetään kuitenkin rahaa, mikä kuvastaa sitä, että siitä uskotaan olevan hyötyä. Mainonnalla erilaisia sijoituskohteita on mahdollista saada kuluttajien tietoisuuteen, mutta sen todellista arvoa on mahdotonta ainakaan tämän tutkimuksen puitteissa arvioida. Tuttavien mielipiteillä oli jonkin verran vaikutusta 38 prosentilla vastaajista.

Ainoa tilastollisesti merkittävä havainto saatiin sukupuolen osalta riskien vaikutuksesta säästämisen- ja sijoituspäätökseen. Naiset eivät olleet valmiita sijoittamaan miehiä enemmän riskipitoisempiin kohteisiin. Sukupuolten välillä oli myös havaittavissa eroa sijoitusajan suhteen. Yli viideksi vuodeksi naisista oli valmiita sijoittamaan 37 prosenttia, kun taas miehistä vastaava luku oli 52 prosenttia. Yhdestä viiteen vuoteen oli valmis sijoittamaan naisista 63 prosenttia ja miehistä 48 prosenttia.

Tutkimuksessa oltiin myös kiinnostuneita sijoitustoiminnan aloittamiseen tai aloittamisen vaikeuksiin liittyvistä seikoista. Vastaajista suurin osa oli tietoisia pankkien käyttötilien alhaisista koroista, mutta osa vastaajista koki sijoitustoiminnan aloittamisen hankalana erilaisten vaihtoehtojen sekä niiden runsauden takia. Oma taloudellinen tilanne ei myöskään kaikilla antanut mahdollisuutta aloittaa sijoitustoimintaa. Tutkimuksessa kysyttiin myös vastaajien taloudellisesta tilanteesta sekä halukkuudesta säästää tai sijoittaa seuraavaan 12 kuukauden sisällä. 78 prosenttia vastaajista oletti sijoittavansa tai säästävänsä seuraavan 12 kuukauden sisällä ja 45 prosenttia vastaajista uskoi käytettävissä olevan rahavarallisuuden kasvavan seuraavan 12 kuukauden sisällä. 59 prosenttia vastaajista koki myös taloudellisen tilanteensa hyväksi sekä säästämiseen ja sijoittamiseen jäävän ylimääräistä rahaa. Vastaajista siis suurin osa oli tyytyväisiä taloudelliseen tilanteeseensa sekä tulevaisuuden näkymiin.

Kotitalouden kannalta tärkeintä on miettiä, mitä tarpeita ja tavoitteita säästämällä ja sijoittamisella on nyt ja mahdollisesti tulevaisuudessa. Tulojen kehityksen ja kotitalouksien rahoitusvarallisuuden kasvun myötä kiinnostusta erilaisiin sijoitusvaihtoehtoihin on siis olemassa. Entisajan niin sanottu sukanvarsisäästäminen on mennyttä aikaa. Kotitalouksien

tulevaisuuden säästäminen sekä sijoittaminen näyttäisivät olevan osakesalkuissa ja muissa sijoitusmuodoissa.

Juha Uuspelto

Aktiivisten sijoittajien näkemyksiä sijoitussäästämisen riskeistä

Varallisuuden hallinnan monipuolistuminen

Taloudellinen kasvu 1990-luvun laman jälkeen on lisännyt säästämismahdollisuuksia osassa suomalaisia kotitalouksia. Samaan aikaan rahoitusmarkkinat ovat vapautuneet ja tehostuneet. Osalla 2000-luvun suomalaisista kuluttajista on paremmat ja monipuolisemmat sijoitusmahdollisuudet kuin ennen. Heillä on mahdollisuus valita varallisuudelleen sijoituskohte riskimäärältään erilaisten kohteiden joukosta. Valinta kohteiden välillä pohjautuu kuluttajan muodostamaan kokonaisnäkemys sijoituksen kannattavuudesta. Kokonaisnäkemys vaikuttavia seikkoja ovat esimerkiksi sijoitettavan varallisuuden määrä, mahdollinen varojen myöhempi käyttötarkoitus sekä sijoittajan henkilökohtainen kyky ottaa riskejä.

Riskikäsitteet ovat ihmisillä yksilöllisiä ja tilannesidonnaisia. Riskinottokyvyn yksilöllisyys ilmenee siten, että samassa tilanteessa eri henkilöt voivat kokea riskin eri tavalla vaikka todennäköisyys tunnettaisiin. Tilannesidonnaisuus ilmenee siten, että henkilö voi olla yhdessä asiassa riskinkarttaja ja toisessa riskinottaja. Esimerkiksi taloudellisiin valintoihin liittyen henkilö saattaa olla riskinottaja, vaikka muutoin olisi riskiä karttava.

Taloudelliseen riskinottoon vaikuttaa myös sijoittajan sukupuoli. Naiset ottavat varallisuutta sijoittaessaan miehiä vähemmän riskiä. Käyttäytymisen perusteella on myös todettu, että nuoremmat olisivat iäkkäämpiä halukkaampia riskinottoon. Taloudellinen asema vaikuttaa riskinottoon siten, että varallisuuden kasvaessa myös riskinotto sijoittamisessa lisääntyy. Myös varallisuuden lähde voi vaikuttaa riskinottoon. Työpalkkaa arvostetaan helposti enemmän kuin pikavoittoa lotossa.

Tutkimuksen tausta

Tässä pro gradu-työssä oli tarkoitus tutkia sijoittajan ominaisuuksien, kuten esimerkiksi sukupuolen, iän ja tulotason vaikutusta käsitykseen sijoittamisen riskeistä. Tutkimus on kvantitatiivinen eli se on toteutettu käyttäen tilastotieteen työkaluja. Aineisto on kerätty kyselylomakkeella, jossa kysymystyyppinä ovat monivalintakysymykset sekä asteikolliset kysymykset. Avoimia kysymyksiä on sisällytetty lomakkeeseen vain muutamia.

Kysely suunnattiin Arvopaperilehden lukijoille ja lehden internetsivujen käyttäjille. Tällä tavalla pystyttiin lähestymään sopivia henkilöitä, sijoittajia. Kyselyyn vastasi kaikkiaan 364 henkilöä. Vastaajista valtaosa, vajaa 80 prosenttia, oli miehiä. Internetissä suoritettavissa kyselyissä tyypillisesti miesten määrä vastaajien joukossa on naisia suurempi. Vastaajien keski-ikä oli noin 50 vuotta. Koulutustasoltaan vastaajat olivat keskimäärin korkeasti koulutettuja. Lähes puolet vastaajista oli suorittanut yliopistotutkinnon. Vastaajat olivat tyypillisimmin joko toimihenkilöitä tai eläkeläisiä. Mukana oli kuitenkin myös muihinkin ammattiryhmiin kuuluvia henkilöitä. Vastaajien tulotaso oli suhteellisen korkea. Valtaosa vastaajista, noin 24 prosenttia, tienaa 30 000–40 000 euroa. Kuitenkin yli 100 000 euroa vuodessa ansaitsevia oli melko huomattava määrä.

Sijoituskohteiden osalta pörssiosakkeet olivat suosituin sijoituskohte. Seuraavaksi suosituin kohde oli sijoitusrahasto-osuudet. Pörssiosakesijoittajien suuri osuus kaikista vastanneista viittaisi aktiivisuuteen ja halukkuuteen ottaa riskejä. Vastaajista valtaosa pitikin tuottotavoitetta taloudellista turvallisuutta tärkeämpänä. Valtaosa vastaajista koki, että sijoittamisessa on tärkeintä suuri riski ja tuotto tai keskisuuri riski ja kohtuullinen tuotto. Enemmistö koki myös onnistuneensa sijoittamisessa melko hyvin tai hyvin.

Sukupuolen vaikutus riskinottohalukkuuteen sijoittamisessa

Tutkimuksen mukaan sukupuolella on merkitystä sijoittajan riskinottohalukkuuteen. Naiset arvostavat sijoittamisessa miehiä enemmän taloudellista turvallisuutta kuin tuotto-odotusta. Miehet myös luokittelevat itsensä naisia useammin riskisijoittajiksi. Kokonaisuudessaan miehet arvostavat sijoittamisessa sijoituksen korkeaa tuotto-odotusta riskeistä huolimatta. Naisilla painottuvat puolestaan taloudellisen turvallisuuden arvot tuotto-odotusta enemmän. Lisäksi miehet antavat itselleen hieman paremman arvosanan sijoitustaitoja mittaavassa muuttujassa kuin naiset. Sukupuolten välillä ei löytynyt eroja sille, miten riskialttiina sijoittamista yleisesti pidetään. Tämä voi johtua siitä, että tutkimukseen osallistuneet henkilöt ovat löytäneet omaa riskinottokykyään vastaavat sijoituskohteet.

Tulotason, iän ja osaamiskäsityksen vaikutus sijoituskäyttäytymiseen

Tutkimuksissa yleisesti on todettu riskihakuisen sijoittamisen lisääntyvän, kun sijoittamiseen käytetty varallisuus lisääntyy. Myös nuorempien sijoittajien on todettu usein käyttäytyvän iäkkäämpiä riskihakuisemmin. Tässä tutkimuksessa kuitenkin selvitettiin vastaajan omaa riskikäsitystä sijoittamiselle. Tutkimuksen mukaan tulotasosta riippumatta tuotto-odotusta pidettiin taloudellista turvallisuutta tärkeämpänä tekijänä sijoittamisessa. Myöskään vastaajien riskinottohalukkuus ei merkitsevästi ole yhteydessä tulotasoon.

Tutkimuksen vastaajista nuoremmat olivat hieman valmiimpia riskinottoon sijoittamisessa kuin vanhemmat. Kyseessä oleva yhteys on kuitenkin melko heikko, joten kaikkiin sijoittajiin tätä ei voida yleistää. Sen sijaan käsitys omasta sijoitustyylistä muuttuu kohti aktiivisuutta iän kasvaessa. Kokonaisuudessaan on todettava, että tutkimuksella ei löytynyt yhteyttä iän ja riskinottohalukkuuden sekä sijoituksen tuottovaatimuksen välille.

Sijoittajan oma arvio sijoitusosaamiselleen ei tutkimuksen mukaan ole yhteydessä sijoitusaktiivisuuteen. Aiemmissa tutkimuksissa on todettu, että osakkeiden vaihtoa esiintyy tarpeettoman paljon henkilöillä, jotka pitävät itseään hyvinä sijoittajina. Tämän tyyppistä yhteyttä osaamismielipiteen ja aktiivisuusmielipiteen välillä ei tässä tutkimuksessa löytynyt. On huomioitava, että tämän tutkimuksen näkökulma oli selvittää sijoittajien mielipiteitä, ei niinkään todellisia valintoja.

Näkökulma sijoittamiseen Suomessa

Suomalaisia sijoittajia pidetään yleensä arkoina ja riskiä karttavina. Yhtenä tunnusmerkkinä pidetään suurta pankkitilisäästämistä. Pankkitilisäästämisen huonona puolena on sen huono tuotto sijoitetulle pääomalle. Varsinkin 1990-luvun laman jälkeisenä aikana pankkitilien korko on ollut erityisen matala. Talletuskorot eivät ole riittäneet kattamaan edes rahan arvon heikkenemistä. Tästä syystä säästäjiä on rohkaistu sijoittamaan varallisuutensa paremmin tuottaviin kohteisiin.

Riskinpelko on varmasti yksi syy pankkitilille sijoittamiseen. Syitä sille on varmasti muitakin. Yksinkertaisesti ajan tai mielenkiinnon puute pitää osan kuluttajista passiivisina sijoittamisessa. Varmuus on tekijä, jota useat sijoittajat arvostavat sijoituksia tehdessään.

Tämän tutkimuksen perusteella voidaan kuitenkin todeta, että Suomesta löytyy myös riskisijoittajia. Nämä henkilöt ovat aktiivisia sijoittajia ja he ovat valmiita tinkimään taloudellisesta turvallisuudesta saadakseen hyvää tuottoa sijoitetulle varallisuudelle. Myös muissa tutkimuksissa on esitetty, että suomalaisten riskinottohalukkuus taloudellisissa asioissa ei olisi muista maista erityisesti poikkeavaa.

Kuluttajien sijoitustarpeiden ja sijoitustyylien monimuotoisuudesta johtuen on hyvä, että sijoitusvaihtoehtoja löytyy kaikille. Kuten tässä tutkimuksessa havaittiin, sukupuolten välillä ei löytynyt eroja mielipiteelle siitä miten paljon riskiä sijoittaminen sisältää. Syynä tähän voi olla se, että jokainen on löytänyt itselleen sopivat sijoituskohteet. Hyvinvoinnin lisäämiseksi olisikin järkevää paremmin kohdistaa oikeanlaisia säästöpalveluita oikeille ihmisille. Kuluttajien syylistämistä huonoista sijoitusvalinnoista tulisi sen sijaan välttää.

Yhteiskunta ja instituutiot

Johanna Hallberg

Vähittäiskaupat tuotevalikoiman portinvartijoina – Tutkimus kauppojen valintaperusteista kehitysmaatuonnissa

Ruokaostosten tekeminen kuuluu arkisiin rutiineihimme. Olemme tottuneet siihen, että ruokakauppojen hyllyiltä löytyy jokaiselle jotakin ja pystymme tyydyttämään tarpeemme monilla erilaisilla tuotteilla. Tuotevalikoima tuntuukin laajenevan koko ajan lisääntyvän matkustamisen ja uudenlaisten ruokatrendien myötä. Lisäksi useimpien tuotteiden saatavuus on ympärivuotista. Tuote-valikoiman laajuus voikin osaltaan helpottaa kuluttajien ostopäätösten tekoa. Valikoiman lisäksi ostopäätökseen vaikuttavat muun muassa kuluttajan henkilökohtaiset ominaisuudet ja tarve. Kuluttajat eivät kuitenkaan tee tätä valintaansa täysin yksin. Kauppojen sisäänostajat tekevät koko ajan päätöksiä kuluttajien puolesta, kun he valitsevat tuotteita myymälöiden valikoimiin. Näitä kauppojen sisäänostajia ja hankinnasta vastaavia henkilöitä voidaankin kutsua portinvartijoiksi, koska he määräävät, minkälaisia tuotteita tarjotaan kuluttajille.

Valitsin tutkimusaiheekseni kauppojen valintaperusteet kehitysmaatuonnissa. Tarkastelin tutkimuksessani erityisesti sitä, millä perustein kaupparyhmät valitsevat hedelmiä valikoimiinsa. Tarkoituksenani oli asiantuntijahaastattelujen kautta sekä kartoittaa

kaupparyhmien yleisiä toimintatapoja että selvittää, miten asiantuntijat kertoivat hedelmien valinnasta. Tavoitteenani ei ollut vertailla kaupparyhmiä tai niiden toimintatapoja, vaan pikemminkin selvitin yhteneviä valintaperusteita liittyen kehitysmaatuontiin. Selvensin tutkimuksessani itse hankintaprosessia sekä kartoitin tekijöitä, jotka vaikuttivat niin tuotteen kuin tavarantoimittajan valintaan. Selvitin myös, kuinka paljon erilaiset sosiaalisen vastuun osatekijät vaikuttivat tähän valintaan. Näiden lisäksi pohdin tutkimuksessani myös kuluttajien mahdollisuuksia tehdä eettisiä ostopäätöksiä hedelmien osalta. Käytin tutkimuksessani kaupparyhmä-termiä kuvaamaan sekä vähittäiskauppoja että logistiikkayrityksiä.

Tutkimusaineistoni koostui viidestä asiantuntijahaastattelusta. Haastattelin suomalaisissa vähittäiskaupoissa ja logistiikkayrityksissä työskenteleviä hedelmien ja vihannesten hankinnasta vastaavia henkilöitä sekä vastuullisuusasiantuntijoita. Haastattelujen analysointiin käytin fakthanäkökulmaa, jota käytettäessä ollaan kiinnostuneita niistä tiedoista eli faktoista, joita käytettävät lähteet välittävät asiasta. Fakthanäkökulmaan perustuen oletin, että haastateltavat puhuivat rehellisesti. Päätin tutkimusta aloittaessani, että aion pitää haastateltavien nimet ja yritykset anonymoineina, koska toivoin anonymiteetin antavan haastateltaville paremman mahdollisuuden kertoa rehellisesti edustamansa kaupparyhmän toimintatavoista sekä hankinnassa että vastuullisuusasioissa. Käytin toissijaisena tutkimusaineistonani myös vähittäiskauppojen ja logistiikkayritysten yhteiskuntavastuuraportteja, vuosikertomuksia ja internet-sivustoja. Niistä tarkastelin vain vastuulliseen hankintaan liittyviä kohtia.

Eettinen kuluttaja pyrkii vaikuttamaan tuotevalikoiman eettisyyteen

Nykypäivän kuluttajien oletetaan myös tekevän eettisiä ja ekologisia ostopäätöksiä. Eettisen kuluttajan tarkoituksena on vaikuttaa itselleen tärkeisiin asioihin kulutustavoillaan ja siksi eettinen kuluttaja valitsee sellaisia hyödykkeitä, jotka täyttävät hänen omat eettiset kriteerinsä. Jos luonto on eettiselle kuluttajalle tärkeä, painottuvat hänen ostopäätöksensä niin ympäristöystävällisiin tuotteisiin kuin luomu- ja lähiruokaan. Kasvissyöntikin voi olla eettistä kuluttamista. Eettinen kuluttaja valitsee Reilun kaupan tuotteen, jos hän haluaa vaikuttaa tuotannosta maksettaviin korvausten määrään ja kehitysmaiden hyvinvointiin. Toisaalta eettinen kuluttaja voi myös välttää tiettyjen tuotemerkkien tai alkuperämaiden tuotteiden ostamista. Eettinen kuluttaja voi vaikuttaa positiivisen ostamisen keinoin, jolloin hän suosii eettisiä tuotteita. Eettinen kuluttaja voi myös boikotoida eli jättää ostamatta

tuotteita, joissa vastuullisuutta ei oteta huomioon. Eettisillä kulutustavoilla pyritäänkin lisäämään eettisten tuotteiden valikoimaa.

Eettiset kulutustavat ilmenevät siis eri tavoin. Eettinen kuluttaja ei kuitenkaan valitse tuotteita pelkästään tuotteen tai tuottajan eettisillä perusteilla, vaan tuotteen hinta ja laatu vaikuttavat myös ostopäätöstä tehtäessä. Eettinen kuluttaja ei silti välttämättä aina toimi kuluttaessaan eettisesti, vaan eettisyys voi riippua ostotilanteesta ja kulutuskohteesta. Kuluttajien asenteet vastuullisuutta kohtaan on huomattu olevan hyviä, mutta näiden asenteiden mukaan ei aina toimita. Osasyyn tähän voi olla myös tiedon puute: kuluttajat tuntevat, että heillä on liian vähän tietoa eettisten kulutuspäätösten tekemiseen.

Kaupparyhmien valintaperusteet kehitysmaatuonnissa ja vastuullisuus

Kaupparyhmät hankkivat hedelmiä noin 20 kehitysmaasta. Hedelmien valintaan vaikuttavat saatavuus, laatu, hinta, alkuperän jäljitettävyyden sekä tavarantoimittajan ominaisuudet. Hankintapäätökseen vaikuttavia valintaperusteita katsotaan enemmän kokonaisuutena kuin niin, että yksi niistä olisi yli muiden. Kehitysmaista tulevien hedelmien on kuitenkin oltava hinnaltaan kilpailukykyisiä, jotta kuluttajat ostaisivat niitä. Kaupparyhmien hankintapäätöksiin vaikuttaa myös vastuullisuus. Kaupparyhmät pyrkivät käyttämään sellaisia hedelmien toimittajia, joiden tuotannossa on huomioitu vastuullisuuden periaatteet ja jotka eivät polje työntekijöiden oikeuksia. Kaupparyhmät liittävät vastuullisuuden tavarantoimittajan valinnan lisäksi myös tuoteturvallisuuteen.

Kansainvälisestikin on huomattu kehitysmaiden heikot työolot, joihin on pyritty puuttumaan Yhtyneiden Kansakuntien ja Kansainvälisen työorganisaation, ILO:n, säädöksillä. Kansainvälisiä työehtoja sisältäviä säädöksiä tarvitaan, koska kehitysmaiden lainsäädännöt eivät välttämättä takaa turvallisia työoloja. Lisäksi on perustettu kansainvälisiä vastuullisuuden järjestelmiä. Järjestelmien tavoitteena on taata työntekijöille kansainvälisten sopimusten mukaiset työehdot ja turvalliset työolot sekä edistää kestävästä kehityksestä tuotannossa. Tuotanto-olojen vastuullisuuden noudattamista valvotaan auditoinneilla eli tarkastuskäynneillä, jotka suorittavat erillisen pätevyyden saaneet tarkastajat.

Esimerkkinä kansainvälisistä vastuullisuuden järjestelmistä on BSCI-järjestelmä (the Business Social Compliance Initiative). Se on valvontajärjestelmä, jolla pyritään

varmentamaan työsäädösten noudattamista sekä valvomaan sosiaalisen vastuun toteutumista tuotannossa. Tavarantoimittajat sitoutuvat noudattamaan järjestelmän toimintasääntöjä, joissa käsitellään muun muassa työaika, palkkausta, järjestäytymisoikeutta sekä lapsi- ja pakkotyövoiman kieltoa. Järjestelmistä myös SA8000-sertifioinnissa edellytetään tavarantoimittajalta sosiaalisen vastuun ottamista BSCI:n tavoin. EurepGAP-sertifioinnissa katsotaan tuotannon ympäristövaikutuksia enemmän kuin sosiaalista vastuuta. EuperGAP-sertifioinnin avulla pyritään lisäämään ruoan turvallisuutta, ympäristön suojelua sekä työterveyttä ja -turvallisuutta.

Suomalaisten kaupparyhmien vastuullisuus hankinnoissa perustuu paljolti näihin kansainvälisiin vastuullisuuden järjestelmiin, mutta myös tavarantoimittajan sanaan. Sopimuksen tekeminen edellyttää, että kaupparyhmien tavarantoimittajat sitoutuvat noudattamaan kansainvälisiä työsopimuksia ja hankkimaan sosiaalisen vastuun auditoinnin, jos tavarantoimittajalla ei sellaista vielä ole. Auditointien edistäminen tavarantoimittajien keskuudessa viittaakin siihen, että vastuullisten hankintojen eteen pyritään tekemään töitä kaupparyhmissä. Etenkin BSCI-järjestelmältä odotetaan kaupparyhmissä paljon, koska sen avulla pystytään varmentamaan sopimuksissa olevat tuotannon vastuullisuuden kohdat.

Tällä hetkellä kaupparyhmien hankinnan vastuullisuuden toteutumista on kuitenkin vaikea arvioida, koska varsinkin alkutuotannon kannalta sosiaalisen vastuun järjestelmät ovat alkuvaiheessa. Kaupparyhmät joutuvat nyt luottamaan tavarantoimittajan sanaan siitä, että tuotanto-olot ovat kunnossa ja sääntöjä noudatetaan. Kaupparyhmät voisivat edistää sosiaalista vastuun todentamista myös kehittämällä vastuullisuusorganisaationsa ja tuoteturvallisuusorganisaationsa yhteistyötä. Tällöin kaupparyhmien työntekijät voisivat tarkastaa sekä tuoteturvallisuuden että tuotanto-olojen vastuullisuuden toteutumista vieraillessaan tavarantoimittajien luona.

Kaupparyhmät kertovat hankintansa vastuullisuudesta hyvin yleisluontoisesti eivätkä juurikaan arvioi vastuullisen hankinnan toteutumista. Pääasiassa kaupparyhmät viestivät vastuullisuudestaan asiakaslehtien, internet-sivustojen ja yhteiskuntavastuuraporttien kautta. Kaupparyhmien vastuullisista toimintatavoista kertovaa viestintää tarvittaisiinkin lisää, erityisesti myymälöihin. Myymälöiden vastuullisuusviestinnällä pystyttäisiin vaikuttamaan kuluttajien ostopäätöksiin, jotka usein saattavat syntyä vasta kauppareissun

aikana. Tällä hetkellä kuluttajien on vaikea tehdä eettisiä ostopäätöksiä, koska hedelmien tuotannon vastuullisuudesta ei kerrota myymälätasolla.

Vastuullisuusviestintää helpottaisi myös, jos kansainvälisille vastuullisuuden järjestelmille kehitettäisiin tuotemerkki. Tuotemerkillä pystyttäisiin selkeästi viestimään tuotteen vastuullisuudesta sekä kaupparyhmille että kuluttajille. Vastuullisuuden tuotemerkillä kuluttajat voisivat tehdä eettisiä kulutus päätöksiä entistä helpommin. Eettiset kulutus päätökset saattaisivat osaltaan myös lisätä näiden vastuullisten tuotteiden hankintaa.

On huomioitava myös se, että eettinen kuluttaminen on mahdollista vain silloin, kun kaupparyhmien sisäänostajat tekevät eettisiä hankintoja. Kaupparyhmiä ja niiden ostajia voidaan kutsua portinvartijoiksi, koska ne valitsevat mitkä tuotteet pääsevät myymälöiden hyllyille ja mitkä jäävät ulkopuolelle. Portinvartijoiden päätökset eivät vaikuta vain valikoiman sisältöön, vaan ne vaikuttavat myös kehitysmaiden tuottajiin ja työntekijöiden hyvinvointiin. Portinvartijoina kaupparyhmät pystyvät säätelemään, mistä tuotteista kuluttajat valitsevat. Kuluttajien ostopäätös tapahtuu siis valikoimassa olevista tuotteista, joista he valitsevat itselleen mieluisat. Kulutuskäyttäytyminen voi vaikuttaa valikoiman rakentumiseen, mutta portinvartija on silti se, joka päättää, saavatko tuotteet paikkansa tuotevalikoimissa vai eivät.

Sanna Karvinen

Talousneuvontaa tarvitaan velkaongelmien ratkaisemiseksi ja ehkäisemiseksi

Nykyisin luotot vaikuttavat keskeisesti suomalaisten kuluttajien mahdollisuuksiin osallistua kulutusyhteiskuntaan. Monissa tilanteissa, kuten esimerkiksi verkkokaupassa asioitaessa, hotellihuonetta varatessa tai autoa vuokratessa luottokortin oletetaan löytyvän kuluttajan lompakosta. Nyky-yhteiskunnassa kuluttajilla on myös moninaisia mahdollisuuksia kuluttaa velaksi. Perinteisten pankin myöntämien lainojen ja luottokorttien lisäksi jatkuvan korttiluoton voikin saada mukaansa lähes missä tahansa kaupassa asioidessaan tai pienen kertaluoton voi tilata vaikka tekstiviestitse.

Samanaikaisesti velkaongelmista on tullut pysyvä ilmiö yhteiskunnassamme. 1990-luvun laman aikana monet suomalaiset joutuivat velkaongelmiin. Silloin muun muassa väärään hetkeen ajoitettu asuntokauppa asuntomarkkinoiden romahtaessa, pienyritysten konkurssiaalto ja erilaisten takausvastuiden aktualisoituminen sekä suurtyöttömyys

aiheuttivat kotitalouksille taloudellisia vaikeuksia, joiden seurausten kanssa osa kotitalouksista elää yhä edelleen. Tänä päivänä velkaongelmiin johtavat tekijät ovat kuitenkin aikaisempaa moninaisempia. Esimerkiksi kuluttajan kyky hallita omaa talouttaan voi pettää entistä helpommin ja luottojen helppo saatavuus voi jopa lisätä joidenkin kohdalla kuluttamista yli omien varojen. Luottojen runsaskaan käyttö tai suuret velkamäärät eivät kuitenkaan väistämättä johda velkaongelmiin, sillä kaikki velkaongelmat eivät ole ennakoitavissa. Yllättävät elämäntilanteiden muutokset, kuten työttömyys tai sairastuminen horjuttavatkin usein muun hyvinvoinnin ohella myös kuluttajan taloutta.

Velkaongelmilla on myös yksilön ylittäviä laaja-alaisia seurauksia yhteiskunnassa. Velkaongelmat vaikuttavat erityisesti ylivelkaantuneen perheenjäsenten hyvinvointiin, ja lisäksi ne heijastuvat kustannuksina yhteiskuntaan, mistä johtuen niiden ratkaiseminen on myös yhteiskunnallisesti tärkeää. Usein velkaongelmien ratkeaminen ei kuitenkaan onnistu ilman ulkopuolista apua ja talous- ja velkaneuvontapalveluille onkin muodostunut tärkeä asema ylivelkaantuneiden auttajana. Velkojen järjestelymahdollisuuksien kautta ylivelkaantunut saa elämässään tilaisuuden uuteen velattomaan alkuun.

Tehdyssä pro gradu -tutkimuksessa tarkasteltiin talous- ja velkaneuvonnassa velkojaan järjestelleiden ylivelkaantuneiden kokemuksia saamastaan avusta. Lisäksi tutkimuksessa pyrittiin selvittämään, miten velkaongelmat vaikuttavat ylivelkaantuneiden elämäntilanteissa ja millaisen merkityksen ylivelkaantuneet antavat velkaongelmiensa ratkaisemiselle. Tutkimuksen aineisto koostui kahdeksan ylivelkaantuneen haastattelusta ja he kaikki olivat haastatteluhetkellä järjestelynsä maksuohjelmassa.

Ylivelkaantuneiden selviytyminen

Koska ylivelkaantuneiden toimeentulo on arkisissa elämäntilanteissa tiukoilla, syrjäyttävät velkaongelmat niin taloudellisesti kuin sosiaalisestikin. Velkaongelmien kesto ja vakavuus sekä muu elämäntilanne vaikuttavat selviytymiseen vaikeassa tilanteessa.

Tutkimuksen mukaan kulutusluottojen vuoksi maksuvaikeuksiin joutuneet yrittivät selviytyä vaikeuksista ottamalla uutta velkaa. Nämä velkaa velalle -kierteeseen joutuneet eivät hallinneet talouttaan ja velkaantuivatkin lisää niin kauan, kunnes yritys hoitaa samanaikaisesti montaa korkeakorkoista kulutusluottoa kaatoi lopulta korttitalon.

Velkaongelmissaan he saattoivat onnistua sinnittelemään vuosia tai vaihtoehtoisesti he menettivät luottotietonsa muutamassa vuodessa.

Tutkimukseen osallistuneiden yrittäjinä toimineiden haastateltujen kohdalla korostui yritystoimintaan vaadittavien talousasioiden osaamattomuus. He olivat saattaneet lähteä yritystoimintaan suurella henkilökohtaisella riskillä miettimättä ja laskematta riittävästi etukäteen toiminnan kannattavuutta. Ongelmat ilmaantuivat usein muutamassa vuodessa yritystoiminnan aloittamisen jälkeen, kun yritystoimintaa oli rahoitettu yksinomaan lainavaroin tai yrityksen velvoitteista ei ollut osattu huolehtia.

Jos velkaongelmat olivat jatkuneet hyvin pitkään, olivat tutkimuksessa haastateltujen velat päätyneet ulosottoperintään. Tällöin velkaongelmiin sekä niukkuudessa elämiseen oli yritetty sopeutua, missä selviytyminen päinvastoin edellytti taloudenhallintaa. Työnteko ei kuitenkaan ollut näille haastatelluille mielekäästä, koska se ei ulosmittauksesta johtuen parantanut taloudellista tilannetta. Tällöin työssäkäyntiä ei nähty viimesijaisen sosiaaliturvan varassa elämistä kannattavampana tai vaihtoehtoisesti työpaikkaa pyrittiin vaihtamaan ulosottomaksujen välttämiseksi.

Elämäntilanne velkaongelmissa kärjistyy usein kriisiksi ennen kuin ulkopuolista apua haetaan. Tutkimuksessa velkaongelmien vaikutus mielenterveyteen tuli esiin kaikkien haastateltujen kohdalla. Velkaongelmatilanteen psyykkinen kuormitus oli yleistä, jolloin koettiin stressiä ja masennuttiin. Talous- ja velkaneuvontaan hakeuduttaessa epätoivo ongelmien ratkeamisen suhteen olikin tavallista.

Talous- ja velkaneuvonnan haasteet

Ylivelkaantuneelle velkatilanteen selvittäminen on ensiarvoisen tärkeää. Tieto veloista ja oman tilanteen mahdollisuuksista vähentää velkaongelmien elämäntilanteisiin tuomaa epävarmuutta. Vaikka velkojen järjestely ei neuvontaan hakeutumisen hetkellä onnistuisikaan, ovat puhumisen mahdollisuus ja kuulluksi tuleminen kokemus ensiarvoisen tärkeitä velkaongelmiin joutuneille. Velkaongelmien järjestyminen selkiytti taloudellista tilannetta, jolloin oma elämä koettiin myös useimmiten taas merkityksellisenä.

Se, että talous- ja velkaneuvonnasta avun hakeminen on muodostunut ylivelkaantuneille usein viimesijaiseksi keinoksi, tulisi huomioida palveluiden tarjonnassa. Velkaongelmiensa

ratkaisussa ylivelkaantuneet kokevatkin erityisen tärkeänä psykososiaalisen tuen velkajärjestelyyn hakeutumisessa tarvittavan juridisen avun ohella. Tästä johtuen tulisi pohtia mahdollisuutta kehittää talous- ja velkaneuvontayksiköiden sisällä moniammatillista osaamista entisestään. Jos ylivelkaantunut tulee talous- ja velkaneuvonnassa huomioiduksi kokonaisvaltaisesti, tukee se myös hänen ainutkertaista mahdollisuuttaan onnistua velkajärjestelyssä.

Velkajärjestelyn maksuohjelma muodostaa ylivelkaantuneen taloudelliselle toiminnalle uudet puitteet, kun kaikki välttämättömät menot ylittävät tulot tilitetään velkojen maksuun. Velkaongelmien järjestymisen myötä tutkimukseen haastatellut kokivat taloudellisen tilanteensa selkiytyneen ja heidän oli ollut pakko oppia uudet rajat rahankäytössään. Toisaalta maksuohjelmassa suoriutuminen oli helpompaa niille haastatelluille, jotka olivat ulosotto-perinnän vuoksi joutuneet sopeutumaan elämään velkaongelmien aiheuttamassa niukkuudessa. Toisaalta velkajärjestelyn aloittamisesta kulunut aika vaikutti myönteisesti haastateltavien kokemuksiin taloudellisesta tilanteestaan sekä selviytymisestä maksuohjelmassa. Pääsääntöisesti haastateltavat kuitenkin kokivat velkajärjestelyn maksuohjelman tiukkana ja velkajärjestelyssä kokemukset kulutusmahdollisuuksista rajoittuivat ainoastaan välttämättömimpään. Velkajärjestelyäkin kuvattiin siten ”velkavankeudeksi”, jossa mihinkään yllättävään menoon ei ollut varaa.

Tärkeää olisikin tukea ylivelkaantuneita maksuohjelmissa suoriutumiseksi talousneuvontaa kehittämällä. Jos ylivelkaantumisen taustalla on etenkin hallitsematonta kulutusta, voi velkajärjestelyn maksuohjelmaan sopeutuminen olla vaikeaa. Vaikka taloudelliseen tilanteeseen ei velkajärjestelyn jälkeenkään olisi luvassa helpotusta, mahdollisuus keskustella ongelmista voisi silti helpottaa ahdinkoa.

Velkaongelmien ratkaisemisesta niiden ennaltaehkäisyyn

Nykyisessä luottoyhteiskunnassa velkaongelmiin vaikuttaminen aikaisempaa enemmän ennaltaehkäisevästi olisi huomionarvoista. Luottojen kasvaneen tarjonnan myötä köyhemmätkin kansalaiset ovat päässeet mukaan kulutusjuhlaan, tosin kalliilla hinnalla. Maksuvaikeudet vaikuttavat taloudellisen hyvinvoinnin lisäksi myös muuhun hyvinvointiin, minkä vuoksi valistusta velkaantumisen ja maksuvaikeuksien seurauksista tulisi lisätä. Tutkimuksen valossa kohderyhmänä ei tulisi kuitenkaan nähdä yksin nuoria, vaan myös eläkeläiset, sillä huolestuttavana tuloksena esiin nousi vanhuusiässä alkava

velkaantuminen. Koska luottojen tarjonta on runsasta, kuluttajilta vaaditaankin niin kulutuksensa kuin oman taloutensa hallintaa kaikissa elämänvaiheissa.

Talous- ja velkaneuvonnassa on suuri määrä asiakkaita, jotka ovat toimineet yrittäjinä. Tästä syystä velkaongelmien ehkäisemiseksi tulisi myös yrittäjille tarjota enemmän tukea yritystoiminnan talousasioihin. Yhteiskunnassamme kannustetaan aktiivisesti ryhtymään yrittäjiksi ja sitä kautta työllistymään, mutta ilman yritystoiminnan edellyttämää talousosaamista eivät lähtökohdat yritystoimintaan ole realistisella pohjalla.

Talousneuvonnan toteuttaminen velkaongelmia ennaltaehkäisevästi on silti haasteellista, koska tutkimuksen mukaan velka-asiat eivät usein kiinnosta ennen ongelmien kohtaamista. Puolueeton tieto voisi kuitenkin herättää ihmisiä ajattelemaan velkaantumisen seurauksia nykyisen luottojen markkinoinnin vastapainona. Kulutusluottojen aiheuttamissa velkaongelmissa tulisi kiinnittää huomiota kuluttajien talouden hallinnan taitojen lisäksi myös luoton myöntäjien toimintaan. Tutkimuksen haastateltavien kokemusten mukaan kaikki luottoja myöntävät yritykset eivät selvitä riittävästi asiakkaan maksukykyä ja aikaisempia velkavastuita. Velkaongelmiin joutuneelle seuraukset kepeästä luoton myönnöstä ovat helposti kohtalokkaita. Kuitenkaan kuluttajan velvollisuutta antaa oikeat tiedot taloudellisesta tilanteestaan ja hänen omaa päätöstään ottaa velkaa ei voida väheksyä.

Ensisijaista velkaongelmien ehkäisemisessä olisi kaikesta huolimatta lisätä talous- ja velkaneuvontapalveluista tiedottamista, jotta velkaongelmissa osattaisiin hakea apua, ennen kuin ongelmatilanteet kärjistyvät hyvin vaikeiksi. Maksuvaikeuksiin ja velkaongelmiin joutuneiden tulisikin voida joustavasti päästä arvioimaan talous- ja velkaneuvojan kanssa tilanteensa mahdollisia ratkaisukeinoja. Usein jo velkatilanteen selvittäminen voi tuoda helpotusta ylivelkaantuneen elämäntilanteeseen, vaikka järjestelyyn hakeutuminen ei olisikaan juuri kyseisellä hetkellä mahdollista. Talous- ja velkaneuvonta sekä velkojen järjestelyt mahdollistavat ongelmiin joutuneiden ihmisten hyvinvoinnin ja toimintakyvyn palautumisen. Siksi ihmisille tulisi antaa uusi mahdollisuus.

Johanna Kähkönen

Kuluttajan suojana? Kuluttajan käsityksiä ja näkemyksiä kuluttajansuojasta

Kuluttajansuoja

Kuluttaja nähdään elinkeinonharjoittajaan verrattuna tiedollisilta ja taloudellista resursseiltaan heikompana osapuolena. Kuluttajan suojaksi on luotu politiikkaa ja lainsäädäntöä, jotka pyrkivät parantamaan kuluttajan asemaa. Kuluttajansuoja on kuluttajavalistuksen ja -tutkimuksen ohella osa kuluttajapolitiikkaa. Nykyisessä kuluttajapolitiikassa tavoitellaan aktiivista, osaavaa ja vastuullista kuluttajaa, joka on tietoinen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan. Kauppatavat ovat lisääntyneet, markkinat kansainvälistyneet ja monimutkaistuneet. Samassa suhteessa kuluttajaa koskeva oikeudellinen sääntely on laajentunut. Lisäksi itsepalvelu on lisääntynyt kaikkialla. Kuluttajalla pitäisi siten olla riittävästi tiedollisia ja taidollisia kykyjä toimia jatkuvasti muuttuvassa toimintaympäristössä. Tärkeää on, että kuluttajalla olisi perusosaaminen kuluttajansuojasta ja että hän ymmärtäisi, miten kuluttajansuoja toimii järjestelmänä.

Kuluttajanoikeudet voidaan jakaa yksilöllisiin ja kollektiivisiin oikeuksiin. Yksilölliset oikeudet luovat oikeuksia yksittäiselle kuluttajalle ja niillä on vahinkoja korjaava vaikutus. Kollektiiviset oikeudet käsittävät puolestaan kaikki kuluttajat tai tietyn ryhmän. Niillä pyritään estämään yksilöllisten oikeuksien loukkaamista, jolloin ne toimivat vahinkoja ehkäisevästi. Varsinaisia riidanratkaisumenettelyjä kuluttaja-asioissa ovat neuvonta-, sovittelu- ja suositusmenettely. Suomessa näitä menettelyjä toteuttavat kuluttajaneuvojat sekä kuluttajariitalautakunta. Näiden viranomaisten puoleen kääntyminen kuitenkin edellyttää kuluttajalta aloitteellisuutta. Ongelmiin ei saa apua pyytämättä. Kuluttajansuojajärjestelmää onkin kritisoitu siitä, että vain valistuneet ja aktiiviset kuluttajat hyötyvät järjestelmästä heikkojen kuluttajien jäädessä huomiotta.

Kuluttajaviranomaisiin kuuluvat myös Kuluttajavirasto ja kuluttaja-asiamies. Näiden viranomaisten toimenkuvat liittyvät kuluttajien valistamiseen sekä kollektiivisen kuluttajansuojan valvomiseen. Kuluttaja-asiamies toimii myös sekä ryhmäkanteiden ajajana että ryhmävalitusten vireille laittajana. Poikkeustapauksissa kuluttaja-asiamies voi auttaa myös yksittäistä kuluttajaa riita-asiassa. Oikeusturvan saatavuudessa merkittävät siten kuluttajille luodut toimintamahdollisuudet sekä se, miten näitä toimintamahdollisuuksia käytetään.

Kuluttajien tietämys ja näkemykset

Kuluttajilla on ollut puutteita kuluttajanoikeuksien ja kuluttajaviranomaisten tuntemuksessa. Lisäksi yhteydenotot kuluttajaviranomaisiin ovat jatkuvasti lisääntyneet. Tarpeellista olisi tietää, minkälainen tietotaso kuluttajilla on nykyään oikeuksistaan. Kertovatko yhteydenotot kuluttajien valistuneisuudesta vai kasvaneesta avuntarpeesta? Kuluttajien oma osaaminen korostuu entisestään, jos kuluttaja ei käänny kuluttajaviranomaisen puoleen. Tärkeää siten on, että kuluttajat osaavat kääntyä tarvittaessa kuluttaja-viranomaisten puoleen ja tietävät, missä asioissa he voivat auttaa. Oikeuksien toteutumisen kannalta on tarpeellista osata tunnistaa myös ongelmatilanteen oikeudellisuus. Kuluttajan pitää osata esittää vaatimuksia kuluttajansuojalakiin perustuen. Oikeuksien toteutumista kuitenkin voi haitata se, että kuluttaja kokee ongelman hoitamisen olevan hyödytöntä tai että kuluttaja ei ole edes halukas ratkaisemaan ongelmaa. Ongelmana ei ole sääntelyn puuttuminen vaan pikemminkin kuluttajasuojan hyödyntäminen. Kuluttajansuoja ei parantuisi sääntelyä tiukentamalla, koska se ei tavoita kaikkia kuluttajia. Voidaan myös ajatella, että liiallinen kuluttajan suojaaminen voi kääntyä itseään vastaan.

Pro gradu -tutkielmani tarkoituksena oli selvittää, minkälaisia käsityksiä ja näkemyksiä kuluttajilla on kuluttajansuojasta. Aiemmat tutkimukset kuluttajansuojan tietämyksestä sijoittuvat ajankohdaltaan kuluttajansuojalain syntyyn, joten ajankohtaisemmalle tiedolle on tarvetta. Tutkimusongelman selvittämiseksi tarvittiin tietoa siitä, miten kuluttajat ratkaisevat kuluttajaoikeudellisia tilanteita ja miten he näkevät kuluttajan-suojan. Tutkimusaineiston avulla pyrittiin kuvailemaan vallitsevaa tilannetta ja vertaamaan sitä aiempien tutkimusten tuloksiin. Tutkimusaineisto kerättiin Helsingin yliopiston tarjoamalla verkkolomakkeella. Kysely oli linkkinä Kuluttajaviraston internetsivuilla. Kyselystä tiedotettiin myös kuluttaja-aiheisilla kanavilla, kuten sanomalehtien kuluttajasivuilla sekä kuluttaja-aiheisilla internetsivuilla.

Kysely rakentui taustamuuttujista, näkemysosioista ja tieto-osioista. Taustamuuttujista kysyttiin sukupuolta, ikää, asuinläänää ja -ympäristöä, koulutusta, pääasiallista toimintaa ja tuloja. Näkemysosio puolestaan koostui kuluttajansuojaa koskevista väittämistä, johon vastaaja reagoi näkemyksiensä mukaisesti. Tieto-osio on tutkimuksen kannalta keskiössä. Osiossa oli tehtäviä kuvitteellisista käytännön tilanteista, joita vastaajan piti ratkaista käsityksensä mukaisesti. Tilanteet koskivat kuluttajansuojalakeja, kuluttajan-suojan piiriä sekä kuluttajaviranomaisia että niiden toimenkuvia.

Kysely toteutettiin niin sanottuna testinä, jolloin vastaajat saivat kyselyn tehtyään oikeat vastaukset kuluttajaoikeudellisista tehtävistä. Käyttökelpoisia vastauksia kertyi 568 kappaletta. Aineisto analysoitiin tilastollisin menetelmin. Vastaajien ominaisuuksista korostui etenkin heidän nuoruus. Myös miehiä oli suhteellisesti enemmän kuin naisia. Aiemmat tutkimukset koskien internetin käyttöä tutkimusaineiston keräämiseen pitivät paikkaansa: nuorten, kouluttautuneiden ja miesten osuudet korostuivat vastanneiden joukossa.

Tutkimuksen tulokset

Vastaajien tietämys vaihteli tehtävittäin. Suurimpia puutteita oli reklamaatioajan tietämisessä, takuun ja virhevastuun erottamisessa sekä kaupungin roolista kuluttajansuojassa. Vain 11 prosenttia vastaajista tiesi, että kuluttajan pitää reklamoida myyjälle kahden kuukauden kuluessa siitä, kun hän havaitsi tuotteessa virheen tai hänen olisi pitänyt se havaita. Takuun kohdalla vain 42 prosenttia vastaajista osasi erottaa takuun virhevastuusta. Yritysten sanelema takuun ehtoja ei siten kyseenalaisteta helposti. 71 prosenttia vastaajista taas luuli, että asunnon vuokraaminen kaupungilta kuuluu kuluttajansuojan piiriin.

Parhaimmat vastaukset saavutettiin postimyynnin peruutusoikeuden tietämisessä, sähkösopimus- ja kirpputoritehtävissä. 14 vuorokauden peruutusoikeus tiedettiin yleisesti hyvin lukuun ottamatta myymälämyyntiä, jossa oli myyntitavoista eniten parantamisen varaa. Vastaajista 37 prosenttia luuli, että myös virheettömän tavaran saa palauttaa liikkeeseen 14 vuorokauden sisällä. Aiempaan tutkimukseen verrattuna voidaan kuitenkin huomata, että tietämys tutkituista peruutusoikeuksista on parantunut. Sähkösopimuksen tekeminen puolestaan osattiin yhdistää hyvin kuluttajansuojan piiriin kuuluvaksi. Vastaajista 93 prosenttia tunnisti tilanteen. Vastaajista 90,5 prosenttia taas tunnisti, että kirpputorikauppa alkuperäisessä merkityksessään ei kuulu kuluttajansuoja-lain piiriin.

Kuluttaja-asiamiehen roolin selventäminen olisi myös tarpeen, jotta kyseiset viranomaiset erotettaisiin toisistaan paremmin. Aiempiin tutkimuksiin verrattuna tietämys kuluttajaneuvojasta on kuitenkin parantunut. Viranomaiselimet ovat vakiinnuttaneet siinä suhteessa asemaansa. Kuluttajaviranomaisten toimenkuvia tutkittaessa voidaan havaita vielä puutteita. Vastausten arvioimisessa selvitetään myös, vaikuttaako kokemus jollain

tavalla tehtävien ratkaisemiseen. Kokemuksella oli tilastollista merkitystä ainoastaan kuluttajaviranomaisten tietämisessä.

Taustamuuttujia käytettiin hyväksi arvioimaan mahdollisia vaikutuksia tehtävien ratkaisemiseen. Erityisesti koulutuksella, iällä, tuloilla ja toiminnalla oli tilastollisesti merkitseviä yhteyksiä tehtävien ratkaisemiseen. Ylioppilaiden tietämys oli suhteellisesti suurempaa kuin peruskoulun käyneiden keskuudessa. Ammatillisen koulutuksen kohdalla voidaan havaita, että monesti tietämys parani koulutustason noustessa. Ikä puolestaan toi lähes pääsääntöisesti vuosien myötä enemmän tietoa. Tulotason nousu ja töissä oleminen vaikuttivat myös tehtävien osaamiseen. Kouluttautuneisuus ja iän tuoma kokemus lisäävät tietoa. Töissä oleminen taas lisää tuloja sekä kulutusmahdollisuuksia ja sen myötä kokemusta kaupanteosta. Kokemuksen merkitys tehtävien ratkaisemiseen ilmeni siten myös taustamuuttujien kautta.

Kuluttajien näkemyksiä arvioitiin myös vastausten jakaantumisen avulla. Vastaajien näkemykset viestittivät, että kuluttajansuoja koetaan tarpeelliseksi ja riittäväksi. Kuluttajan ongelmien ei kuitenkaan uskota vähenevän tulevaisuudessa ja kuluttaja-valistusta kaivattiin lisää. Luottamus kuluttajaviranomaisia kohtaan oli varsin korkeaa, vaikka vastaajat eivät kokeneet tietävänsä heistä riittävästi. Lisäksi näkemyksien yhteydessä selvitettiin, onko tehtävien osaamisella vaikutusta näkemyksiin. Näkemyksiin vaikutti vastaajien tietämys kuluttajanoikeuksista ja kuluttajaviranomaisista. Tietämys vahvisti näkemyksiä. Tietämättömyys puolestaan herätti epävarmuutta ja epäluuloa kuluttajansuojaa kohtaan.

Tuloksien perusteella voidaan todeta, että aihe on edelleen ajankohtainen. Kuluttajien tietämys kuluttajansuojasta ei ole yksiselkoinen ja tietotasoa on joltain osin syytä parantaa. Tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää muun muassa kuluttajavalistuksen suunnittelemisessa. Tehtäviin annetuista vääristä vastauksista ei voida kuitenkaan tehdä johtopäätöksiä siitä, että kuluttajat eivät osaisi tarpeen vaatiessa puolustaa oikeuksiaan. Toisin sanoen tietämyksen perusteella ei voida päätellä suoraan kuluttajien todellisesta käytännön toiminnasta.

Teija Mäenpää

”Töihin vaikka pää kainalossa” Ajankäytön valinnat ja arkielämän jäsentyminen vuosina 1940–1946-syntyneiden henkilökuvahaastatteluissa

Pro gradu -tutkielmani tarkoituksena oli selvittää, miten vuosina 1940–1946-syntyneet arvioivat naistenlehtien henkilökuvahaastatteluissa elämäänsä ja siinä tekemiään ajankäytön valintoja. Aineisto kerättiin vuosien 2004–2006 ET- ja Kotiliesilehdistä ja se koostui 21 henkilökuvasta, joiden päähenkilöistä kymmenen oli julkisuuden henkilöitä ja yksitoista tavallisia yksityishenkilöitä. Haastatteluissa päähenkilöt avasivat elämäntarinoitaan vaihtelevasti: jotkut laajemmin, jotkut niukemmin. Puheessaan he viittasivat aiempiin elämänvaiheisiin niin, että ajankäyttöä oli mahdollista vertailla menneen ja nykyisyyden välillä. Aineisto analysoitiin tekstin lähilukuna.

Aineiston kerääminen naistenlehdistä oli ajankäyttötutkimuksen piirissä epätavanomaista. Lehtiaineiston etuna oli, että tilastolukujen sijaan ajankäyttöä päästiin tarkastelemaan kokemuksiin ja tunteisiin perustuvan tiedon avulla. Haastattelukatkelmat piristivät ja elävöittivät ajankäyttötilastoja. Samalla ne toivat konkreettisesti esille niitä yksittäisten henkilöiden ja kotitalouksien päivittäin tekemiä valintoja, jotka organisoivat ja jäsentävät arkielämää. Työn lähtökohtana olivat oletukseni siitä, että sekä arkiset rutiinimaiset toimet että tietoisempaa vaihtoehtojen punnitsemista edellyttävät valintatilanteet muovaavat arjen eläjiensä näköiseksi ja kertovat siihen liittyvistä arvostuksista ja välttämättömyyksistä.

Kokeilevan tutkimusasetelmani ansiosta työssäni oli mahdollista tarkastella ajankäytön valintoja myös julkisen puheen tasolla. Erityisesti tästä syystä näin ajankäytön valintoihin liittyvän puheen vahvasti yhteiskuntasidonnaiseksi. Aineistossa esiin nouseva keskustelu oli yhteydessä laajempaan ajankäyttöä jäsentävään kulttuuriin, jota pyrin hahmottamaan tutkimuksen kirjallisuuskatsauksessa. Hain haastatteluissa havaitsemilleni aineistolöydöksille taustaa ja tulkintaväyliä paitsi aiemmasta ajankäyttötutkimuksesta, myös sukupolvitutkimuksesta sekä historiallisesta suomalaista yhteiskuntakehitystä kuvaavasta tutkimuskirjallisuudesta.

Merkittävin aineistohavaintoni liittyi tutkimuksessani ajankäyttöön liittyvän julkisen puheen sävyyn. Odotin löytäväni haastatteluista synkkiä vastauksia siitä, kuinka haastatellut henkilöt olisivat kärsineet kiireestä, kokeneet arjen pyörittämisen ongelmalliseksi ja haaveilleet lisääjasta omille harrastuksilleen ja perheelleen. Odotukseni noudattelivat linjaa, jonka olin omaksunut lehtien palstoilta, television keskusteluohjelmista ja arkisista kahvipöytäjutusteluista. Niissä kaikissa tuntui korostuvan koettu aikapula. Myös aiemman ajankäyttötutkimuksen piirissä korkeasti koulutetut

henkilöt, joihin oman aineistoni päähenkilötkin kuuluivat, ilmaisivat avoimesti ”aikanälän” tunnetta ja ”aikapainetta” (esim. Julkunen, Nätti ja Anttila 2004).

Yllätyksekseni ajankäyttöön liittyvän puheen sävyt olivat kuitenkin pääosiltaan myönteisiä. Haastatteluiden päähenkilöt kertoivat toki mieluusti tehneensä lujasti töitä sekä velvollisuudentunteesta että olosuhteidenkin pakosta, mutta ennen kaikkea puheessa korostui työntekoon liittyvä ilo ja nautinnollisuus. Ajankäyttöä kuvaava puhe keskittyi varsin tiukasti ansiotyöhön: työssä saavutetusta asemasta ja menestyksestä oltiin ylpeitä, mitä mielellään vielä korostettiin kertomalla lapsuuden niukoista lähtökohdista. Runsaammasta vapaa-ajasta aineistossa haaveili vain muutama äärimmäisen kiireinen julkisuudenhenkilö, joiden aikataulut olivat suunniteltu täyteen pitkälle eteenpäin. Kodin arjesta ja sen pyörittämisestä puhuttiin puolestaan vain sellaisissa haastatteluissa, joissa työurallaan menestyneet naiset halusivat kiittää puolisoitaan näiltä saamastaan tuesta.

Työhön suhtauduttiin yhtä aikaa sekä vakavasti että iloiten

Aineistossa annettiin monia vihjeitä siitä, miksi haastatteluiden päähenkilöt olivat kokeneet ansiotyönsä tärkeäksi ja miksi he olivat käyttäneet työntekoon paljon aikaansa. Moni viittasi haastatteluissa lapsuudesta saamiinsa oppeihin. Päähenkilöt olivat nähneet vanhempiansa kovan työnteon, heitä oli kannustettu toimeliaisuuteen ja neuvottu olemaan valittamatta. Lapsuudessa koettu niukkuus antoi perspektiiviä siinä, että nykyiseen tilanteeseen saatettiin olla tyytyväisiä: työtä oli tarjolla ja sitä sai tehdä. Monet päähenkilöistä olivat lisäksi joutuneet vastuulliseen asemaan jo hyvin nuorella iällä. Heidän oli lapsena täytynyt luottaa omiin kykyihinsä ja omaan osaamiseensa ja tästä itsenäisyydestään he olivat oppineet tuntemaan ylpeyttä. Omillaan pärjääminen oli sittemmin myös varhaisella aikuisiällä välttämättömyys, sillä yhteiskunnalliset tukijärjestelmät olivat vasta rakenteilla.

Päähenkilöt olivat vanhemmiltaan saamansa esimerkin mukaisesti oppineet sisään työntekoon ja tunsivatkin työnteon velvollisuudekseen. He olivat suuntautuneet työntekoon varhaisella iällä jaetun kokemusmaailman kautta. Työtä kerrottiin tehtävän kuitenkin ennen kaikkea siksi, että se tuotti mielihyvää. Selvimmin tämä oli nähtävissä taiteilijoiden puheenvuoroissa, joissa he hyvinkin innokkaaseen tapaan kertoivat meneillään olevista hankkeistaan ja tulevista suunnitelmistaan. Heille työ oli merkityksellistä, koska he ilmaisivat työnsä kautta omia luontaisia kykyjään.

Taiteilijoiden tapaan muutkin aineiston päähenkilöt toimivat luovissa ammateissa, joissa työ ei ollut erotettavissa tekijästään. Väitänkin, että aineiston päähenkilöt kaiken kaikkiaan olisivat tunteneet työnteon mielekkääksi juuri siitä syystä, että he olivat rakentaneet persoonaansa työn kautta. Työ oli ollut kiinteä osa heidän elämäänsä, ei vain oma erillinen elämänalueensa. Minäkuvaa ja itseluottamusta he olivat rakentaneet työssä hankittujen taitojen sekä niiden kiitosten ja arvontojen kautta, joita he hyvin tehdyn työn kautta olivat itselleen saaneet. Tästä merkinä pidän myös niitä muutamia puheenvuoroja, joissa työn keskeisyyttä elämässä ja henkilökohtaisen menestymisen arvioimista työn kautta moitittiin.

Nopearytmisen arki kuvattiin mieluummin toimeliaana kuin kiireisenä

Haastatteluissa päähenkilöt eivät halunneet ilmaista ajankäyttöön liittyvää tyytymättömyyttä, eivätkä he puhuneet kiireestä suoraan. Itse asiassa sana ”kiire” esiintyi aineistossa vain kerran ja sekin äärimmäisen kiireisen henkilön haastattelussa. Sen sijaan arjen nopea rytmi pyrittiin esittämään myönteisesti koettuna toimeliaisuutena: elämänasenteena, jossa kohdalle tarjoutuneet aktiviteetit nähtiin pikemminkin elämän rikkautena kuin ajankäyttöön liittyvänä niukkuuden kokemuksena.

Se, että koettua kiirettä pyrittiin verhoamaan, oli mielestäni hyvin yllättävää. Vaikka oli aivan selvää, että aineiston päähenkilöistä useimmat elivät kiireistä elämää, koin alkuun vahvasti, etten pystynyt aineistoni avulla ottamaan osaa kiireestä käytävään keskusteluun. Jouduin jäljittämään kiirettä aineistosta hyvinkin keskittyneesti ja etsimään kiireen merkkejä muista puheyhteyksistä. Todisteita koetusta kiireestä löysin kahdesta eri yhteydestä. Ensinnäkin havaitsin päähenkilöiden olevan tyytyväisiä nykytilaan, jossa he tunsivat helpotusta rauhoittuneesta elämänrytmistään. Toisekseen myös naisten voimakkaasti ilmaisema kiitollisuus miesten antamaa kotiapua kohtaan kertoi arjessa ilmenneistä ongelmista. Miesten antama tuki kevensi naisten ristipainetta työn ja kodin välillä ja lievensi tästä aiheutuvaan riittämättömyyden tunnetta. Aineiston naisten voidaan olettaa kokeneen kovaa arkista painetta myös aiemman tutkimuksen perusteella, jonka mukaan esimerkiksi lastenhoidon järjestäminen tai itse naisten työssä käyminenkin eivät ole olleet itsestään selvyyksiä.

Uskon kiirettä piilottelevan puhettavan liittyvän korkeasti koulutetuille ominaiseen elämäntapaan, joka arvostaa aktiivisuutta, reipasta tekemistä sekä erilaisten kokemusten keräämistä. Puhetta pidäteltiin, minkä uskon johtuvan asenteen normatiivisuudesta. Aineiston henkilöt pitäytyivät noudattamaan myönteisen toimeliaisuuden ihannetta, sillä luottamuksellisen haastattelututkimuksen sijaan he puhuivat ajasta julkisessa naistenlehdessä. He ylläpitivät lehtihaastatteluissa menestyjän kuvaa: he olivat aikaansaavia ja moneen ehtiviä persoonia, jotka halusivat näyttää taitavansa myös ajan hallinnan.

Onnistumista omassa elämässä ja ajankäytön jakamisessa arvioitiin perheen kautta

Haastatteluiden päähenkilöt arvioivat elämäänsä ennen kaikkea sen mukaan, kuinka taitavasti he olivat onnistuneet yhdistämään työn ja perhe-elämän. Se, kuinka avoimesti he tekemiään valintoja lähtivät naistenlehtien sivuilla arvioimaan, riippui kunkin henkilön omasta rohkeudesta. Haastatteluissa he asettivat henkilökohtaiset ratkaisunsa alttiiksi lukijoiden arvostelulle ja tämä näkyi haastatteluissa varovaisena puhesävyinä. Tästä huolimatta katuvaa puhetta esiintyi useammassakin haastattelussa, mikä antoi vahvistusta käsitykselleni siitä, että ajankäyttö ohjautui yksilöiden omien valintojen perusteella.

Pääosin päähenkilöt vaikuttivat olevan tyytyväisiä viettämäänsä elämään ja arjen järjestymiseen. Aihe tuntui silti aralta, sillä niin naiset kuin miehetkin pohtivat suhdettaan lapsiinsa aktiivisesti. Muutamat myönsivät suoraan, etteivät olleet vanhempina mallikelpoisia ja tiesivät tehneensä virheitä siinä, etteivät olleet antaneet lapsilleen riittävästi aikaa. Toisaalta aineistossa viitattiin myös siihen, että huonon omantunnon tunteminen oli kaikille naisille tyypillistä. Miehistä uskaltauduin tekemään sellaisen johtopäätöksen, että he olisivat ajautuneet tilanteisiin, joissa he vasta jälkikäteen havaitsivat viettäneensä työn parissa liiaksi aikaa lasten ollessa pieniä. Perusteluksi väitteelleni esitin sukupuolten välisen totunnaisen rooliannon, jossa naisten kotiin jäämistä ja miesten keskittymistä työelämään pidetään luonnollisena ja kyseenalaistamattomana järjestelynä.

Nykyiseen elämänrytmiin oltiin tyytyväisiä

Etsin aineistostani ajankäytön muutokseen liittyvää puhetta vertaamalla teksteissä esiintyneitä aiheita aiempiin ajankäyttötutkimuksen päätuloksiin. Käytännössä odotin

aineistoltani sitä, että puhunta painottuisi vapaa-aikaan, joka aiemman tutkimuksen mukaan on kasvattanut eri elämänalueista eniten merkitystään. Tällaista muutosta ei teksteistä kuitenkaan ollut mahdollista havaita. Enemmänkin ajankäytön muutokset liittyivät aineistossa siirtymiin omalla henkilökohtaisella elinkaarella. Vanhemmalla iällä useimmat haastatelluista olivat kyenneet rauhoittamaan elämänrytmiään ja keskittymään niihin toimiin, joista he kokivat saavansa eniten mielihyvää. Tämä oli mahdollista, koska omat lapset olivat aikuistuneet, useat olivat jääneet eläkkeelle ja ansiotyössään jatkavistakin monet olivat kyenneet vähentämään omaa vastuutaan.

Näen naistenlehdistä kerättyjen aineistojen palvelevan ajankäyttötutkimusta hyvin sellaisissa tutkimuskysymyksissä, jotka liittyvät ajankäytön puheeseen. Kiinnostavana jatkotutkimuksen aiheena näen erityisesti sen, miten ajankäyttöön liittyvää puhetta julkisessa mediassa tuotetaan. Tässä ajankäytön diskurssianalyysille olisi selvä tilaisuutensa. Erityisen mielenkiintoiseksi koen kiireeseen liittyvän keskustelun, jonka julkista tasoa ei akateemisessa tutkimuksessa ole vielä tarkasteltu. Jos uusien tutkimusongelmien sijaan toistaisin jo tekemäni tutkimuksen, haluaisin rajata tutkimuskohteeni tavallisiin yksityishenkilöihin. Olisi kiintoisaa nähdä, miten puheeseen vaikuttaisi se, ettei tutkimushenkilöiden persoonaan liittyisi tällöin ennako-oletuksia tai julkisia mielikuvia. Puhuttaisiinko henkilökohtaisista valinnoista tällöin vapaammin?

Lähde

Julkunen, R.; Nätti, J. & Anttila, T. (2004). Aikanyrjähdys. Keskiluokka työn puristuksessa. Tampere: Vastapaino.

Kyösti Raiskinmäki

Yhteiskuntavastuun merkitys kuluttajille ja yrityksille finanssialalla

Talouden globalisaatio ja kestävä kehitys tavoitteet ovat nostaneet yhteiskunnalliseen keskusteluun ympäristöä sekä ihmisten henkistä ja sosiaalista hyvinvointia koskevia arvoja. Samaan aikaan kiinnostus yritysten vastuullisuuskysymyksiä ja etiikkaa kohtaan on lisääntynyt niin yritys-elämässä, akateemisessa maailmassa kuin kuluttajien keskuudessa.

Kiinnostuksen kasvun taustalla vaikuttavat monet tekijät kuten liike-elämän sääntelyn purkaminen, kansainvälisen kuluttajaliikkeen vahvistuminen sekä erityisesti globalisaation ja yritysten koon kasvamisen myötä tapahtunut yritysten taloudellisen vallan kasvu suhteessa poliittiseen valtaan. Monet eri osapuolet ovat nostaneet yhteiskuntavastuuseen liittyviä teemoja esiin. Yritysten yhteiskuntavastuuajattelua ovat pyrkineet lisäämään muun muassa Yhdistyneet Kansakunnat (YK), Euroopan unionin (EU) komissio, Taloudellisen yhteistyön ja kehityksen järjestö (OECD) ja Kansainvälinen kauppakamari, jotka ovat toimineet aktiivisesti ja luoneet suosituksia ja ohjeita edistämään yritysten vastuullisten toimintatapojen kehittymistä.

Yrityksen kannalta yhteiskuntavastuu on aktiivista vastuullisuutta, joka perustuu yrityksen omiin lähtökohtiin. Se on kestävän kehityksen toteuttamista yrityksissä. Yhteiskuntavastuu koostuu yleisen määritelmän mukaan kolmesta osa-alueesta: taloudellisesta osasta, ympäristöosasta ja sosiaalisesta osasta. Nämä sisältävät taloudellisen hyvinvoinnin tuottamisen, ympäristönsuojelun ja luonnonvarojen kestävän käytön sekä hyvät toimintatavat ja vastuullisuuden suhteessa henkilöstöön, asiakkaisiin ja kuluttajiin, yhteistyöverkostoihin sekä ympäristön asukkaisiin ja yhteisöihin.

Yhteiskuntavastuu määräytyy yrityksen omien arvojen ja tavoitteiden sekä lainsäädännön ja sidosryhmien odotusten perusteella. Myös yrityksen toiminnan luonne ja toimintaympäristö vaikuttavat yhteiskuntavastuun sisältöön. Vastuullinen toiminta on edellytys yritysten pitkän ajan kannattavuudelle ja menestymiselle markkinoilla. Yrityksen yhteiskuntavastuun hallinta heijastuu nykyisessä nopeasti tietoa liikuttavassa yhteiskunnassa helposti yrityskuvaan ja tätä kautta sen toteuttaminen on myös yrityksen maineriskin hallintaa. Joissain tapauksissa yhteiskuntavastuulla voidaan saavuttaa myös etua kilpailussa.

Kuluttajilla on tärkeä rooli yritysten vastuullisuutta arvioitaessa. Yritysten suunnitellussa toimintaansa ne pyrkivät yhä enenevässä määrin kuuntelemaan myös kuluttajia, heidän tarpeitaan ja käsityksiään. Viime kädessä juuri kuluttajien mielipiteet ja valinnat ratkaisevat yrityksen menestyksen.

Tutkimus

Tehdyn pro gradu -tutkielman tavoitteena oli selvittää suomalaisten kuluttajien yhteiskuntavastuukäsityksiä ja samalla tutkia myös yhteiskunnallisen vastuun asemaa tämän päivän yritysten toiminnoissa, erityisesti osana markkinointitoimintaa. Tutkimuksessa selvitettiin kuluttajien mielipiteitä ja asenteita. Näitä myös verrattiin niihin lähtökohtiin, joista yritykset lähtevät suunnittelemaan omaa yhteiskuntavastuutoimintaansa. Tutkimuksessa haastateltiin kahdeksaa kuluttajaa. Lisäksi aineistona käytettiin kohteena olleen yrityksen, Tapiolan, yhteiskuntavastuuasioita hoitavan henkilön haastattelua, yrityksen yhteiskuntavastuuraportteja ja yrityksen markkinointimateriaaleja.

Monipuolinen aineisto antoi useita ja sitä kautta kattavia näkökulmia aiheeseen. Teemahaastatteluissa nousivat selkeästi esille tutkimusongelman kannalta olennaisimmat asiat. Kuluttajat suhtautuivat tutkimukseen myönteisesti ja olivat valmiita pohtimaan yhteiskuntavastuuseen liittyviä kysymyksiä. Asiantuntijahaastattelu, kirjalliset aineistot ja markkinointimateriaalit avasivat yrityksen yhteiskuntavastuun ja markkinoinnin periaatteita sekä strategioita. Ne sekä selvensivät että täydensivät kuluttajahaastatteluaineistoa ja niitä vertailemalla saatiin monipuolisia näkökulmia aiheeseen.

Kuluttajien näkökulmat yrityksen yhteiskuntavastuuseen

Kuluttajien haastattelut rakentuivat kolmen pääteeman ympärille. Ensiksi selvitettiin kuluttajien käsityksiä yhteiskuntavastuusta. Toinen teema-alue perehtyi kuluttajien palveluiden valintaa koskeviin motiiveihin ja mielikuviin. Kolmannen teema-alueen kysymyksillä tutkittiin kuluttajien ajatuksia kohteena olleen yrityksen, Tapiolan markkinoinnista ja sen vastuullisuudesta.

Terminä yhteiskuntavastuu oli kaikille haastateltaville tuttu ainakin jollain tasolla. Termin määrittämistä kuluttajat pitivät kuitenkin vaikeana. Sen määrittelemisen tuntui abstraktilta ja sisältöä pidettiin vaikeasti hahmotettavana. Kuluttajat näkivät yhteiskuntavastuun yritysten toimintaan kuuluvana asiana, jonka tarkoituksena on pitää parempaa huolta asiakkaistaan ja laajemmin koko yhteiskunnasta. Kokemukset yrityksen vastuullisuudesta nojasivat ensiksi käsityksiin, jotka markkinointiviestintä oli luonut ja toiseksi käsityksiin, jotka oli saatu palvelun laatua arvioimalla. Markkinointiviestinnän luoma käsitys näytti

olevan ensisijainen mielikuva, mutta omaan palvelukokemukseen perustuva käsitys oli kuitenkin merkittävämpi yrityksen todellista vastuullisuutta arvioitaessa.

Ensisijainen kriteeri finanssipalveluita valittaessa näytti olevan palveluiden hinta. Tämän lisäksi haastateltavien puheissa valintakriteereinä toistui palveluiden laatu, kotimaisuus ja ystävien kommentointi. Vastuullisuus ei tullut esiin kriteereitä kysyttäessä, mutta se tuli esiin eräänlaisena taustatekijänä, alan yritysten toimintaan liittyvänä oletuksena. Yrityksen markkinoinnissa oli huomattu vastuullisuuden piirteitä, mutta markkinoinnin perimmäisen luonteen suhteen oltiin kuitenkin skeptisiä ja epäileviä.

Kuluttajien ajatuksissa tärkeäksi muodostuivat ensisijaisesti omat palvelukokemukset yrityksen toiminnasta. Kuitenkin myös yleiset uutisten luomat mielikuvat ja muiden ihmisten kokemukset vaikuttivat käsityksiin. Mielikuvat yrityksestä luotiin siis sekä omien kokemusten että ulkopuolelta tulleiden vaikutteiden perusteella.

Kuluttajat kaipasivat yrityksiltä enemmän konkreettisia tekoja ympäripyöreiden lupauksen ja korulauseiden sijaan. He kaipasivat parempaa palvelua, edullisempia hintoja ja laajempaa huolenpitoa sekä vastuuta asiakkaista. Markkinoinnin ja mainonnan toimilla ei näyttäisi viime kädessä olevan suurta vaikutusta vastuullisuusmielikuvien muodostumiseen. Konkreettiset teot ja kokemukset merkitsivät enemmän.

Markkinoinnin viesteihin kiinnitettiin enemmän huomiota vasta sitten, kun yritys teki jotain väärin. Tutkimuksen perusteella markkinoinnin sanoman ja viestien voidaankin nähdä olevan enemmän yhteiskuntavastuutoimintaa tukevia ja siitä informoivia, eikä niinkään yhteiskuntavastuullisuutta ilmentäviä tai siitä mielikuvia luovia.

Myös markkinoinnin volyymin tärkeys tulee ottaa huomioon. Kuluttajien mieliin jäävät helpoiten ja varmimmin usein toistuvat teemat ja asiat. Koska yhteiskuntavastuu on vielä kohtalaisen uusi tai ainakin kohtalaisen tuntematon termi kuluttajille, se vaatii myös erityistä huomioimista markkinointia ja sen sisältöä suunniteltaessa. Tunnettuuden lisääminen vaatii lisää informaatiota ja viestintää niin kuluttajille kuin myös yrityksille ja heidän työntekijöilleen.

Yrityksen yhteiskuntavastuukäytännöt

Tapiolan yhteiskuntavastuu on tutkimuksen mukaan hyvin organisoitua ja kattavaa. Se on nostettu yhdeksi näkökulmaksi kaikkiin yrityksen toimenpiteisiin. Myös yrityksen henkilökunta on perehdytetty aiheeseen. Yhteiskuntavastuun kehittäminen nähdään yrityksessä erityisenä voimavarana ja siitä halutaan myös hyötyä. Yritys tavoittelee vastuullisuudella monilla osa-alueilla kilpailuetua. Tapiolan yritysmuoto on keskinäisyys ja siihen liittyvä asiakkaiden omistajuus muodostui keskeiseksi tekijäksi kuluttajien mielikuvissa yrityksen markkinointia ja vastuullisuutta arvioitaessa.

Kuluttajien ja yrityksen näkökulmat yhteiskuntavastuusta ovat samankaltaisia. Yritys panostaa erityisesti omien asiakkaitensa hyvinvointiin. Yrityksen markkinoinnissa yhteiskuntavastuuteemat olivat hyvin edustettuina. Vastuullisuusteemat esiintyivät yrityksen markkinoinnissa sekä painetussa mainonnassa että tv-mainoksissa. Päällisin puolin yrityksen mainonta vaikutti hyvinkin vastuulliselta. Vastuuteemat toistuivat ja niitä käytettiin monissa muodoissa erilaisissa mainoksissa. Kuitenkin selkeästi pelkästään yhteiskuntavastuuteeman sisältäviä mainoksia yrityksellä oli vain muutama. Tämä vastuullisen mainonnan toissijainen asema vaikutti selkeästi myös kuluttajien mielikuvien muodostumiseen. Kuluttajahaastatteluissa kävi ilmi, että Tapiolan markkinointi koettiin ensi kosketukselta vastuulliseksi, mutta tarkemman ajattelun jälkeen tätä kantaa alettiin hieman epäillä.

Yritys pyrkii tuomaan vastuullisuutta esiin mainonnassaan usein jonkun toisen asian lisäksi. Tämä vaikuttaa kuluttajien käsitysten muodostumiseen. Markkinointi ja mainonta ovat omiaan tuottamaan mielikuvia ja luomaan käsityksiä yrityksestä, mutta jotta nämä mielikuvat lunastettaisiin, yrityksen muun toiminnan tulisi tukea markkinoinnilla luotuja mielikuvia ja käsityksiä.

Tulevaisuudessa yhteiskuntavastuun kehityksen kannalta olisi tärkeää selvittää kuluttajien finanssipalveluiden valintaprosessia ja kuluttajien yhteiskuntavastuu-tietoisuuden rakentumista. Yrityksen kannalta tärkeää olisi saada lisätietoa yhteiskuntavastuullisen mainonnan mahdollisuuksia. Jatkotutkimuksen tulisi tulevaisuudessa keskittyä myös yhteiskuntavastuutoiminnan kehittämisen tutkimiseen. Yksi selkeä tutkimuskohde olisi myös yhteiskuntavastuullisen toiminnan vaikutukset yritysten kilpailukykyyn. Markkinoinninkin näkökulmasta olisi tärkeä syventää ymmärrystä kuluttajien toiminnasta ja markkinoinnin vaikutuksista kuluttajiin.

Hanna-Leena Rauhala

Suomalainen kotitalousvähennysjärjestelmä ja sen tunnettuus

Vuonna 2001 Suomessa otettiin pysyvästi käyttöön verovähennysjärjestelmä nimeltä kotitalousvähennys. Kotitalousvähennys on järjestelmä, jonka tarkoituksena on kannustaa kotitalouksia ostamaan kotitalouspalveluita kodin ulkopuolelta sekä samalla nostaa matalapalkka-alojen arvostusta että vähentää harmaan työvoiman käyttöä. Suomalainen kotitalousvähennysjärjestelmä on ainutlaatuinen, sillä täysin vastaavaa järjestelmää ei ole olemassa muualla maailmassa, vaikkakin samantyyppisiä järjestelmiä löytyy esimerkiksi muualta Euroopasta.

Kotitalousvähennystä voi saada vain tietyn tyyppisestä työstä. Vähennykseen oikeuttavaa työtä on kotona teetetty tavanomainen kotitaloustyö, hoiva- ja hoitotyö ja asunnon kunnossapito- ja perusparannustyö. Keskeistä kotitalousvähennyksessä on se, että verovähennystä voi saada vain tavanomaisesta verovelvollisen kotona tai mökillä tapahtuvasta työstä. Verovähennystä voidaan saada myös kotitalousvähennyksen piiriin kuuluvista palveluista, joita on ostettu ylenevälle polvelle eli esimerkiksi vanhemmille tai isovanhemmille. Verovähennyksen enimmäismäärä on 2300 euroa vuodessa, vähennys on henkilökohtainen ja siihen sisältyy 100 euron omavastuu.

Vähennysjärjestelmän vakinaistamisen jälkeen on kotitalousvähennys kasvattanut suosiotaan. Vuonna 2001 kotitalousvähennyksen määrä oli liki 33 miljoonaa euroa, kun taas vuonna 2005 vastaava luku oli hieman yli 140 miljoonaa euroa. Kotitalousvähennyksen suosio on kasvanut ja joillakin vähennyksen piiriin kuuluvista aloista on ilmennyt jopa työvoimapulaa. Tutkimuksissa on käynyt myös ilmi, että kaikki kuluttajat eivät ole tietoisia vähennysoikeudesta. Tämä on mielenkiintoista sen vuoksi, että kotitalousvähennys on ollut säännöllisesti esillä yhteiskunnallisessa viestinnässä.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, ketkä tuntevat kotitalousvähennyksen ja miten se tunnetaan. Samalla pyritään kartoittamaan, onko palveluiden käytöllä vaikutusta kotitalousvähennyksen tunnettuuteen. Analysoitava aineisto on kerätty vuonna 2006 ja sitä on aiemmin käytetty tutkimukseen Täsmällistä, ammattitaitoista ja edullista – kuluttajapalautetta kotitalouspalvelumarkkinoille. Edellä mainittu tutkimus oli osa Tekesin rahoittamaa PALKOVE-hanketta, joka on toteutettu Kuluttajatutkimuskeskuksessa.

Aineisto on kerätty väestöpohjaisella kyselylomakkeella, joka käsitteli palvelujen käyttöä vuoden 2005 aikana.

Kotitalousvähennyksen tunnettuutta analysoidaan aineistossa olevalla kysymyksellä, jossa vastaajilta kysyttiin, tuntevatko he kotitalousvähennyksen entuudestaan. Annetut vastausvaihtoehdot ovat: 1. Ei ole entuudestaan tuttu, 2. On tuttu, mutta en ole käyttänyt ja 3. On tuttu ja olen joskus käyttänyt. Näitä kolmea vastausvaihtoehtoa on analysoitu suhteessa kotitalousvähennykseen oikeuttavien palveluiden käyttöön ja käytön useuteen, kotitöiden organisointiin, potentiaalisiin palveluiden käyttäjiin ja demografisiin taustatekijöihin. Aineisto on määrällinen ja sen analysointi tapahtuu SPSS for Windows -tilastojenkäsittelyohjelmalla.

Kotitalousvähennyksen tunnettuuden muodostumista tarkastellaan tässä markkinointiviestinnän perinteeseen kuuluvan AIDA-vaikutushierarkiamallin avulla. AIDA on saanut nimensä sanoista Attention (huomio), Interest (kiinnostus), Desire (halu), Action (toimita) ja se kuvaa ostoprosessin neljää eri porrasta. AIDA-mallin mukaan kuluttajan on käytävä ostoprosessissaan läpi jokainen porrast. Portailta edetessään kuluttaja käy läpi vaikutustasoja. Nämä vaikutustasot ovat kognitiivinen, affektiivinen ja konatiivinen vaikutustaso. AIDA-mallin avulla analysoitavana oleva vastausvaihtoehto yksi tarkoittaa tunnettuuden kognitiivista vaikutustasoa. Vaihtoehto kaksi puolestaan tarkoittaa affektiivista ja vaihtoehto kolme konatiivista vaikutustasoa.

Kotitalousvähennyksen tunnettuus lähtee kognitiiviselta tasolta, kuluttaja joko tuntee tai ei tunne vähennysoikeutta. Vähennysoikeutta ei tarvitse tuntea kokonaisuudessaan vaan riittää, että kuluttaja on joskus kuullut siitä. Tuntemisen taso on siis vaikutuksena melko kevyt, mutta sitäkin tärkeämpi. Jos kuluttaja ei tunne vähennystä, ei hän osaa sitä todennäköisesti käyttää. Kun kuluttaja tuntee kotitalousvähennyksen, hänellä on seuraavana vaikutustasona niin sanotut affektiiviset tasot. Koska affektiivisessä vaikutustasossa on kysymys mielipiteisiin, preferensseihin ja asenteisiin kohdistuvista vaikutuksista, se on hyvin keskeinen taso. Tällä tasolla kuluttaja miettii, miten vähennysoikeus koskee juuri häntä tai voiko hän hyötyä siitä mitenkään. Kuluttaja voi kokea, ettei vähennys ole häntä varten. Tällöin hän jättää tunnettuuden kehittymisen tähän, eikä siirry kokeilun tasolle. Jos kuluttaja kuitenkin kokee vähennyksen itselleen soveltuvaksi, hänen halunsa kokeilla sitä kasvaa. Tässä vaiheessa siirrytään konatiiviselle

tasolle, jossa on kysymys siitä, että kuluttaja kokeilee vähennysoikeutta. Tällöin hänen tuntemisensa kasvaa käytännön kokemuksen tasolle ja tällöin tunteminen on syvintä.

Yhteiskunnallinen viestintä on osa kotitalousvähennyksen tunnettuutta, mutta sen kasvuun vaikuttavat myös markkinointiviestinnän elementit. Kotitalouspalvelut ovat osa vähennysoikeudellisten palveluiden ostamista ja palveluiden tarjoajilla on osuutensa viestin välittäjänä. Huomion herättäminen on yksi markkinointiviestinnän tärkeimmistä tehtävistä. Kuluttaja ei välttämättä tule tietoiseksi tuotteesta, jos mainos ei tavoita häntä ja jos kuluttaja ei ole tietoinen tuotteesta, hän ei välttämättä tule ostaneeksi sitä. Kuluttajien huomiosta kilpaillaan sekä muiden mainostajien että kuluttajien oman mainonnan vastustuskyvyn kanssa.

Tutkimuksen empiirisestä osasta saatujen tulosten mukaan parhaiten kotitalousvähennyksen tuntevat hyvätuloiset ja johtavassa asemassa olevat vastaajat ja heidän tietämyksensä asiasta on myös syvällisempää kuin muiden vastaajien. Tämä johtuu siitä, että he ovat suorittaneet suhteessa eniten käytännön kokeiluja. Tulojen kasvaessa kotitalousvähennyksen tunteminen kasvaa ja syvenee lähes lineaarisesti. Tulojen merkitys voidaan nähdä myös ammattiasemia tarkasteltaessa. Niin sanotuissa hyväpalkkaisissa ammattiasemissa tunnettuus on parempaa ja syvällisempää kuin pienempipalkkaisissa. Ammattiasemista huonoiten kotitalousvähennyksen tunsivat maatalousyrittäjät ja seuraavaksi huonoiten ei työelämässä olevat. Suuri osa maatalousyrittäjistä jäi kognitiiviselle tasolle ja ei työelämässä olevista affektiivisille tasoille.

Iällä ja kotitaloustyypillä on merkitystä kotitalousvähennyksen tunnettuuteen. Yli 75-vuotiaat tunsivat vähennysoikeuden huonoimmin ja parhaiten vähennyksen tunsivat 35–44-vuotiaat. Myös tunnettuuden konatiivisella tasolla oli eniten 35–44-vuotiaita. Eli he tuntevat vähennysoikeuden yleisesti parhaiten ja syvällisemmin kuin muut ikäryhmät. Kotitaloustyypeistä parhaiten vähennysoikeuden tuntevat lapsiperheet. Erotuksena on se, että kahden huoltajan kotitaloudessa tunteminen on siirtynyt enemmän konatiiviselle tasolle, siinä missä yhden huoltajan kotitaloudet jäävät affektiiviselle tasolle. Huonoiten kotitalousvähennyksen tuntevat yhden henkilön taloudet. Kotitalouden koon kasvaessa lisääntyy myös tuntemus kotitalousvähennyksestä.

Tutkielman empiirisestä osasta käy myös ilmi, että kotitalousvähennyskelpoisten palveluiden käyttö vaikuttaa kotitalousvähennyksen tunnettuuteen. Erityisesti palveluiden

käytöllä on merkitystä tunnettuuden vaikutustasoon eli sen syvällisyyteen. Siivous-, remonti-, puutarha- ja ikkunanpesupalveluita käyttäneitä oli palveluita käyttämättömiä enemmän konatiivisella tasolla. Kaikista analyysin kohteena olleista palveluista saadut tulokset olivat samansuuntaisia.

Potentiaaliset palveluiden käyttäjät -muuttujan avulla nähtiin, että mitä halukkaampi kotitalous oli palveluiden käyttämiseen, sitä syvempää oli kotitalousvähennyksen tunteminen. Myös kotitaloustöiden organisoinnista saatiin vastaavanlaisia tuloksia. Jos kotitalous organisoii kotityönsä itse tehden ja palveluita käyttäen, oli heidän tuntemuksensa kotitalousvähennyksestä selkeästi muita syvällisempää. Jos kotitaloustyöt hoidettiin itse tekemällä tai sukulaisilta ja tuttavilta apua saaden, oli vähennysoikeuden tunteminen huonointa ja vähiten syvää.

Kun tarkasteltiin palveluiden käytön useutta, huomattiin, että kotitalousvähennystä pari kertaa vuodessa käyttäneitä oli enemmän konatiivisella tasolla kuin useampia kertoja vuodessa käyttäneitä. Kun tätä tarkasteltiin lähemmin, huomattiin, että eläkeläisiä oli eniten palveluita usein käyttäneissä. Huomattavaa oli myös, että palveluita käyttämättömät tunsivat kotitalousvähennyksen paremmin kuin useita kertoja palveluita käyttäneet. Useasti palveluita käyttäneiden tunteminen oli kuitenkin useammin syvempää kuin palveluita käyttämättömien. Tutkimustuloksista käy ilmi piirteitä, joiden mukaan ne, jotka todellisuudessa tarvitsisivat tällaista etuisuutta, eivät sitä välttämättä pysty käyttämään. He eivät välttämättä tunne sitä tai kokevat, ettei se kuulu heille. Myös heidän taloudellinen tilanteensa voi estää kotitalousvähennyksen käytön.

Palveluiden käytön useudesta saadut tulokset ovat tämän tutkielman tärkeimpiä tuloksia. Vaikuttaisi siltä, että viesti kotitalousvähennyksen olemassaolosta ei ole saavuttanut kaikkia palveluiden käyttäjiä. Yhteiskunnallisena asiana kotitalousvähennys on saanut osakseen huomiota viestimissä. Mutta mikä on syynä siihen, etteivät kaikki kuluttajat ole tietoisia kotitalousvähennyksestä? Voiko ongelman ydin olla se, että viestintä ei ole ollut oikeanlaista tavoittaakseen niin sanotun tietämättömien joukon tai onko perille päässyt viestikään ollut aina oikeanlaista? Palveluntarjoajien toiminta on tässä todennäköisesti ratkaisevassa asemassa ja heidän asemansa yhteiskunnallisen viestinnän eteenpäin viejinä.

Elämystä, kulttuuria ja liikuntaa

Elisa Niemi

Elokuvaelämystä kokemassa – teatterissa vai kotisohvalla?

Ihmiset etsivät uusia kokemuksia joko oman elämänsä tai toisten ihmisten kautta. Elokuvat antavat hyvän mahdollisuuden kokea jotain sellaista, mikä ei välttämättä olisi mahdollista normaalissa elämässä. Elokuvista on tullut osa jokapäiväistä elämäämme, kun elokuvia katsotaan kotona ja elokuvateattereissa. Elokuvat tarjoavat katsojalleen erilaisen maailman, jossa elämme ja koemme asioita. Elokuvien tarkoituksena voi olla, että ymmärrämme paremmin elämässä tapahtuvia muutoksia ja asioita. Monet nauttivat elokuvan värittämän maailman eläytymisestä ja kuvitelmaista, jossa elokuvassa tapahtuvat asiat koetaan omina kokemuksina. Eläytyminen ja tunnelmaan pääseminen helpottuu, kun elokuvaa katsotaan pimeässä huoneessa, isolta kankaalta ja samanaikaisesti kuunnellaan tehostettuja ääniä.

Perinteisesti elokuvan nautintopaikkana toimii elokuvateatteri, mutta viime vuosina kuluttajille on tarjottu myös toista vaihtoehtoa: elokuva omassa olohuoneessa kotiteatterin avulla. Elokuvateatteria jäljittelevien laitteiden hinnat ovat olleet korkeita, eivätkä ne siten ole olleet tavallisen kuluttajan saatavilla. Viime aikoina kuluttajien viihde-elektroniikkalaitteet ovat kehittyneet nopeasti ja valikoima on samalla monipuolistunut. Myös laitteiden hinnat ovat laskeneet ja tämän seurauksena kotiharrastaja pääsee pienellä panostuksella katsomaan elokuvia samalla tavalla kuin niitä elokuvateatterissa katsotaan.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää elämyskulutusta elokuvien katsomisen kannalta. Tutkimuksessa selvitettiin elokuvaharrastajien elokuvakokemusta, elokuvien kulutusta sekä kodin viihde-elektroniikan hankintaa. Tavoitteena oli tarkastella, miten kuluttajat valitsevat kahden vaihtoehdon väliltä: elokuvat kotisohvalla vai elokuvateatterissa. Tietävästi näitä kahta vaihtoehtoa ei ole aiemmissa tutkimuksissa selvitetty ja kyseessä on kuitenkin varsinkin nuorten suosittu vapaa-ajan harrastus. Tutkimuksen aineisto ja siitä saadut tulokset tukevat aikaisempia tutkimustuloksia. Tutkimus perustuu 14 pääkaupunkiseudulla asuvan elokuvaharrastajan teemahaastatteluun, jotka pidettiin keväällä 2006. Lisäksi haastateltiin elokuva-alan asiantuntijana Kinopalatsin elokuvateatterin markkinointipäällikkö Ville Purjoa sekä kodin viihde-elektroniikan asiantuntijana Keskon viihde-elektroniikan tuotepäällikkö Heikki Kujalaa.

Elokuvien tarjonta ja kulutus niin elokuvateattereissa kuin kotonakin on lisääntynyt viime vuosien aikana. Ulkomaalaisten elokuvien lisäksi myös kotimaisten elokuvien tarjonta on lisääntynyt. Elokuvissa käymisen määrä on kasvanut koko EU:n alueella ja suomalainen elokuvakatsoja käy elokuvateatterissa keskimäärin 1,2 kertaa vuodessa. Kävijämääriin vaikuttaa ihmisten asuinseutu. Kaupungeissa asuvat käyvät elokuvateattereissa keskimäärin enemmän kuin maaseudulla asuvat. Elokuvateattereissa käymiseen vaikuttaa keskeisesti myös tarjolla oleva elokuvaohjelmisto. Tutkimuksen tulosten perusteella harrastajien elokuvien kulutus näyttäisi lisääntyvän tai pysyvän ennallaan lähivuosien aikana. Elokuvateatterissa käymisessä ei ole oleellista eroa nais- tai mieskatsojien suhteen. Haastateltuja tuntui haittaavan lähinnä opiskelu- tai työelämä, joka vaikuttaa yleensä vapaa-ajan käyttöön ja sitä kautta elokuvien katsomiseen. Harrastajat epäilivät myös elokuvalipun kalliin hinnan vaikuttavan elokuvissa käymiseen.

Elokuvia näytetään yhä enenemässä määrin kotitelevisiosta; kun vuonna 1991 näytettiin 13 elokuvaa viikossa, oli vuonna 2000 esitysten määrä noussut jo 22:een. Syynä lisääntyneeseen tarjontaan ovat olleet uudet kanavat, mutta myös kanavien lisääntynyt ohjelma-aika ja maksulliset kanavat. Elokuvien kulutusta ovat lisänneet myös 1970-luvulta lähtien erilaiset tallentimet, kuten videonauhurit ja DVD-laitteet. Elokuvien ja ohjelmien muut katsomismuodot esimerkiksi tietokoneen välityksellä ovat lisänneet kotona katsomista. Lisäksi ensimmäiset matkapuhelimeen liitetyt televisiot ovat tällä hetkellä testattavina. On vaikeaa ennustaa tässä vaiheessa, minkälainen merkitys uusilla katselumuodoilla on perinteiseen teatteri- tai televisioelokuvaan verrattuna. Elokuvaharrastajat käyvät ahkerasti teattereissa, mutta nauttivat elokuvien katsomisesta myös kotona. Vaikka ostoelokuvien myynti on lisääntynyt viime vuosina, ne eivät ole vaikuttaneet harrastajien elokuvateattereissa käymiseen.

Tutkimuksessa selvitettiin, minkälainen elokuvaelämyksen tulisi olla, jotta se vastaisi katsojan odotuksia? Jutta Heikkilän (2001) pro gradu -työssä on käsitelty elokuvaelämyksen syntymistä. Hänen tutkimuksensa perusteella eläytyminen on katsojakokemuksen ratkaisevampia tekijöitä. Myös tässä tutkimuksessa elokuvaharrastajien mielestä elokuvien viehäytys on monesti sen antamassa hyvässä kokemuksessa ja elämyksessä. Söderbergh Widding (1997) määrittelee elämyksen keskeiseksi tekijäksi, joka vaikuttaa katsojaan elokuvaa valittaessa. Hiltusen (1999) mielestä hyvä elokuva on sellainen, jossa on tarina ja siihen sidoksissa oleva eläytymisen mahdollisuus. Samaan johtopäätökseen on tullut Nyman (1994), jonka mukaan video- ja

televisiosukupolvi katsoo mielellään tarinatyyppejä elokuvia. Myös tämän tutkimuksen elokuvaharrastajat vertasivat elokuvia kirjoihin, joissa tarina on kuvitettu elokuvan keinoin. Monet pitivätkin tärkeänä elokuvan antamaa mielikuvitusta ja aitouden tunnetta. Kinopalatsin markkinointipäällikkö Ville Purjon mukaan elokuvien valintaan vaikuttaa lähinnä elokuvan kiinnostavuus eikä niinkään sen tyyli. Melkein kaikki tutkimukseen osallistuneet elokuvaharrastajat kertoivat katsovansa mielellään komedia- ja draamaelokuvia. Mielipiteet jakautuivat selvästi kauhu- ja trillerielokuvissa siten, että niitä katsoivat lähinnä miehet.

Elokuvateatterin hyviä ominaisuuksia ovat sen antama kollektiivinen elämys, hyvä äänentoisto, kuvan laaja koko sekä mahdollisuus irtautua arkielämästä elokuvan ajaksi. Elokuvateattereiden menestys perustuu siihen, että esittämistekniikka on parempi kuin kotona ja siellä näytetään elokuvia ensi-iltoina. Viime vuosina elokuvateattereissa on pyritty tarjoamaan parempaa nautintoa uusimalla ääni- ja kuvatekniikkaa sekä remontoimalla salin olosuhteita paremmiksi. Nykyajan elokuvateatterit ovat viihdekeskuksia, joissa voivat viihtyä kaikki iästä riippumatta. Elokuvateatterin lähistöltä löytyy ravintoloita, kahviloita, kauppoja sekä pelikoneita. Monelle katsojalle ei riitäkään pelkkä elokuvakokemus, vaan sen rinnalle tuodut oheispalvelut ovat tulleet isoksi osaksi viihtymisen kokonaisuutta. Elokuvateattereiden vastaus nykyajan lisääntyvälle kodin viihde-elektronikalle saattaa olla viihdekeskusten rakentamisessa, vaikka elokuva on teatterissa edelleen pääroolissa.

Miten sitten kuluttajat valitsevat katsoako elokuva kotisohvalla vai teatterissa? Nymanin (1994) tutkimuksen perusteella kotimaisten elokuvien katselu videonauhurilta lisää niiden katselua myös elokuvateattereissa. Hänen mukaansa eri tavat eivät välttämättä kilpaile keskenään, vaan ne täydentävät toisiaan. Myös tämän tutkimuksen tulosten perusteella elokuvan harrastajat kävivät elokuvateattereissa, mutta nauttivat elokuvien katsomisesta myös kotona. Kaikille elokuvaharrastajille oli tärkeintä itse elokuva, eikä niinkään sen esittämipaikka. Monelle riitti kotona katsottavissa elokuvissa niiden viihdyttävyys. Myös Ville Purjon mielestä amerikkalaiset viihde-elokuvat myyvät paremmin ostoelokuvina kuin elokuvateattereissa. Kotona katsotaan luonnollisesti myös sellaisia elokuvia, joita ei ole elokuvateatterin ohjelmistossa. Suurella budjetilla tehtyjä mahtipontisia ja tehostettuja elokuvia katsotaan mieluiten teatterissa suurelta kankaalta tehostetuilla äänillä.

Keskon viihde-elektroniikan tuotepäällikkö Heikki Kujan mielestä suomalaiset haluavat omaksua nopeasti uutta viihde-elektroniikkaa ja kodin viihtyvyyteen panostetaan aikaisempaa enemmän esimerkiksi hankkimalla videoprojektori. Tutkimuksen elokuvaharrastajien mielestä kodin nykyiset viihde-elektroniikan laitteet tuntuivat riittäviltä. Toisaalta suurin osa oli sitä mieltä, että kodin viihde-elektroniikkaa voi myös aina parantaa. Kotielokuvan katsomista parantaa kotiteatterilaite, joka mahdollistaa paremman äänen. Naisvastaajat eivät olleet niinkään kiinnostuneita kotiteatterin hankinnasta, mutta miehet olivat selvästikin asiaan enemmän tutustuneita. Kuitenkin suurimmalla osalle elokuvaharrastajista kotiteatterin hankinta ei ole ajankohtaista, vaan kodin viihde-elektroniikassa keskitytään ensin toisiin laitteisiin, kuten esimerkiksi digisovittimeen. Kotiteattereiden hinnat vaihtelevat parista sadasta eurosta tuhansiin euroihin ja yleensä haastateltujen mielestä nykyinen taloudellinen tilanne ei mahdollista kotiteatterin hankintaa. Lisäksi elokuvaharrastajien mielestä kotiteattereissa ei saa samanlaista myönteistä kokemusta. Tulosten perusteella suurin osa elokuvaharrastajista ei siis ainakaan vielä osta kotiteatteria kotiinsa.

Tutkimuksen mukaan digisovittimen tuomat uudet mahdollisuudet esimerkiksi elokuvien monipuolisemmat katselumahdollisuudet kiinnostivat elokuvaharrastajia. Ne, joilla oli jo digisovitin käytössään, käyttivät sitä ahkerasti. Myös muiden mielestä digitaaliset kanavat tuntuivat mielenkiintoisilta monipuolisella valikoimallaan. Tutkimuksessa haluttiin selvittää myös tekniikan uusia mahdollisuuksia. Tutkimuksessa tiedusteltiin esimerkiksi kiinnostusta ostaa elokuvia digisovittimen kautta. Suurin osa vastaajista oli kiinnostuneita kokeilemaan tällaista palvelua sen helppouden ja runsaamman valikoiman vuoksi. Tosin tilauselokuvien hintojen tulisi olla samoja videovuokraamoiden kanssa. Tallentavien digisovittimien merkitystä verrattuna muihin tallennus- ja elokuvien katselutapoihin voidaan tarkastella vasta myöhemmin, kun laitteet ovat yleistyneet useampaan kotitalouteen. Kuitenkin tutkimuksen perusteella voidaan olettaa, että koteihin hankitaan viihde-elektroniikkaa, mutta se ei vaikuta elokuvateattereissa käymiseen.

Nyyssösen (2003) mukaan elokuvateattereiden tarkoituksena on tarjota katsojille elämys, jota ei kotona voitaisi saavuttaa. Tutkimuksen mukaan elokuvateatterit koetaan edelleen kotikatsomoa paremmiksi. Nykyaikaiset elokuvateatterit ovat viihdekeskuksia, jossa saman katon alla ovat palveluyritykset viihdyttävät elokuvan katsojia ennen elokuvanäytöksen alkamista. Varsinaista kilpailutilannetta ei välttämättä kuitenkaan ole. Elokuvateattereilla on vakiintunut asema elokuvien esittämisestä ensi-iltoina. Sen lisäksi elokuvateollisuus

säätö DVD-elokuvien jakelua ja niiden julkaisuajankohtia pitääkseen katsojia elokuvateattereissa. Ville Purjon mukaan elokuvia ostavat yleensä ne kuluttajat, jotka muutenkin käyvät paljon elokuvissa. Tutkimuksen tulokset tukevat tätä väitettä, koska jokaisella harrastajilla oli ostoeelokuvia kotonaan, joillakin jopa satoja kappaleita. Toisaalta ostoeelokuvien parempi saatavuus saattaa lisätä elokuvien katsomista kotona, mutta ne eivät ole varsinainen uhka elokuvateattereiden kävijämäärälle. Purjon mukaan ongelmia saattaa tulla lähitulevaisuudessa lähinnä videovuokraamoille, kun elokuvia aletaan julkaista laillisesti myös internetin välityksellä.

Elokuvaharrastajien mielestä elokuvateattereiden tulevaisuus näyttää epävarmalta. Varsinkin pienten elokuvateattereiden heikkouksia ovat pienet katsojamäärät ja vanhentunut elokuvan esittämistekniikka. Toisaalta monet olivat sitä mieltä, että elokuvateatterin antama kokemus, tunnelma ja elämys ovat niin ainutlaatuisia, ettei ainakaan mikään kodin uusista tekniikoista syrjäytä elokuvateattereita. Näiden vastaajien mielestä elokuvateatteri tarjoaa edelleen äänentoistollaan ja suurella kangaskoollaan elämyksen, johon kodin viihde-elektroniikka ei pysty. Myös vanhojen elokuvasalien erilainen tunnelma viehättää edelleen elokuvaharrastajia.

Tässä vaiheessa on kuitenkin vaikea arvioida, tuleeko elokuvien katsominen oleellisesti muuttumaan kodin ja elokuvateatterin välillä. Tutkimuksen tuloksia arvioitaessa on muistettava, että laadullisessa tutkimuksessa saatu näyte on tietystä kohdejoukosta, eikä tuloksia voida soveltaa kaikkiin elokuvaharrastajiin. Näyttäisi kuitenkin siltä, että elokuvateattereilla on oma kannattajakuntansa, joka käy ahkerasti elokuvissa. Monet nauttivat elokuvien katsomisesta niin elokuvateattereissa kuin kotonakin, eikä kodin lisääntynyt viihde-elektroniikka ole vähentänyt elokuvaharrastajien teattereissa käyntiä. Nämä kaksi katselutapaa saattavatkin olla toisiaan täydentäviä.

Lähteet

Heikkilä, J. 2001. Unohdin hetkeksi eläväni omaa elämäni – Katsojat ja elokuvaelämys. Pro Gradu. Helsingin yliopisto. Viestinnän laitos. Helsinki.

Kujala, Heikki, tuotepäällikkö elektroniikka ja IT, Ruokakesko K-Citymarket. Haastateltu 14.4.2005.

Nyman, L. 1994. Suomalaiseen elokuvaan kohdistetut odotukset. Kulttuurisosiologinen selvitys kotimaisen elokuvan elokuvateatteri- ja videoyleisöstä. Suomen elokuvasäätiön julkaisuja 1/1994.

Nyyssönen, P. 2003. Elokuvateatteri. Nyt. Lähikuva 4 / 2002. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Purjo, Ville, markkinointipäällikkö Sandrew-Metronome Finland Oy. Haastateltu 24.2.2006.

Suomen elokuvasäätiö. Tilastoja 2005. Saatavilla [www-muodossa:](http://www.muodossa.com) <<http://www.ses.fi/dokumentit/FactsAndFigures2005.pdf>> viitattu 6.4.2007

Söderbergh Widding, A. 1997. Mentaalinen kuva – mietteitä elokuvaelämäyksestä. Lähikuva 2-3. Gummerus kirjapaino Oy.

Paula Pessi

Fa'alavelave – muuttuva juhlakulttuuri. Juhlakulttuurin ja häätjuhlan merkityksistä Amerikan Samoalla

Johdanto

Lahjojen antamisella ja vastaanottamisella on aina sosiaalisia seurauksia. Oikein mitoitettu lahja tukee sosiaalisia suhteita. Tietyn lahjan soveliaisuuden määrittely on kulttuurisidonnaista ja ilmenee lahjan antajan ja saajan samankaltaisena keskinäisenä ymmärryksenä. Lahjananto Samoalla on kollektiivista, sosiaalisten normien säätelyä toimintaa. Lahja pitää yllä vanhoja perinteitä, vahvistaa yhteisöllisyyttä ja on sidoksissa yhteisön vuorovaikutussuhteisiin.

Tarkastelin tutkimuksessani amerikansamoalaisen juhlakulttuurin ja häätjuhlan merkityksiä yksilölle ja yhteisölle. Samoankielinen sana fa'alavelave tarkoittaa erityistä tapahtumaa, joka tuottaa yksilöille ja perheille veloitteen osallistua tapahtumaan taloudellisella tai ajallisella panoksella. Fa'alavelave on yleensä juhla, jossa annetaan ja vastaanotetaan pääosin kollektiivisia lahjoja. Kollektiivisina lahjoina käytetään esimerkiksi rahaa (tupe),

seremoniaalisia mattoja (‘ie toga) ja ruokaa. Lahjat toimivat vaihdon välineinä ja niistä osa jaetaan takaisin lahjan antaneille, osa edelleen laajemman perheen piiriin ja osalla katetaan fa'alavelaven kuluja. Hääjuhlassa hääparille lahjoitetaan myös henkilökohtaisia lahjoja. Amerikan Samoalla hääjuhlalla, kuten muillakin juhlilla, on selkeä taloudellinen merkitys niin yksilölle, yhteisölle kuin koko yhteiskunnalle.

Samoalainen identiteetti on sosiaalinen ja julkinen. Yhteisöllisyydellä ja perheyhteisöllä on voimakas vaikutus ihmisten elämään. Toimiva kyläyhteisö määrittänyt monimutkaisten sosiaalisten ja taloudellisten velvoitteiden kautta, joita päälliköt määräävät ja kontrolloivat. Kylän jäsen on sosiaalisen velvollisuuden vuoksi sidottu useaan taloudellista vastavuoroisuutta velvoittavaan toimintaan. Kieltäytyminen fa'alavelaveen osallistumisesta on harvinaista. Yksilöllistä taloudenhallintaa rajoittavat yhteisön merkittävä vaikutus taloudellisiin päätöksiin ja arvohierarkia.

Tutkielman aineisto on kerätty Amerikan Samoalla Tutuilan saarella vuonna 2006. Samoan saariryhmä koostuu lukuisista saarista ja sijaitsee Tyynellämerellä Polynesian saariston kaakkoisosassa. 1800-luvun loppupuolella länsivallat jakoivat saaret Länsi-Samoaksi (nykyisin Samoan itsenäinen valtio) ja Amerikan Samoaksi. Tutkimusmenetelminä on käytetty teemahaastattelua ja osallistuvaa havainnointia.

Tutkimus osoitti, että perinteinen juhlakulttuuri on vielä elinvoimainen Amerikan Samoalla. Haastateltavat arvostivat kulttuuria, vanhoja perinteitä ja perhesiteitä. Fa'alavelaven nykytilaa kohtaan esitettiin kuitenkin kritiikkiä ja juhlakulttuurin nähtiin muuttuneen. Kritiikki kohdistui siihen paineeseen, että lahjoitusten pitäisi olla yhä mittavampia. Tyytymättömyys ilmeni yleisesti kasvaneena rahanmenona tai silloin, kun lahjoituksen kohdetta ei koettu tarpeeksi läheiseksi suhteessa lahjoituksen määrään. Muutoksen aiheuttajana nähtiin useimmiten päälliköiden ahneus tai kilpailu kunniaa. Fa'alavelavea kuvailtiin taloudelliseksi taakaksi. Päällikköinstituution merkitystä ja maan omistussuhteita pidettiin merkittävänä. Niin kauan kuin maa on yhteisomistuksessa ja perheinstituution vaikutus yksilöön vahva, myös päälliköiden asema pysyy ennallaan.

Mikä fa'alavelave?

Fa'alavelave on rituaali, joka ilmentää samoalaista kulttuuria. Rituaaleilla ilmaistaan tiettyjä kulttuurisia teemoja ja sosiaalisten suhteiden rakennetta. Rituaalit ilmenevät sitä

voimakkaammin, mitä kiinteämpää sosiaalinen vuorovaikutus on. Fa'alavelave on loputon ympyrä, jossa annetaan, mutta myös saadaan. Fa'alavelave tuottaa yksilöille ja perheille taloudellisia velvoitteita. Siinä annetaan ja vastaanotetaan kollektiivisia lahjoja, jotka pääosin ovat seremoniallisia hyödykkeitä. Toistuvat fa'alavelavet pitävät kulttuurin jatkuvasti lähellä ihmisten arkea. Kun fa'alavelaveen saa kutsun, se on virallinen velvoite osallistua lahjoitukseen. Kieltäytyminen on harvinaista ja se koetaan nöyryyttäväksi perheelle. Yksilölle fa'alavelaveen osallistumiseen kieltäytymisellä voi olla merkittäviä seurauksia. Perhe voi rankaista tällaista henkilöä syrjimällä häntä ja eristämällä hänet yhteisön ulkopuolelle. Pahimmassa tapauksessa perhe voi karkottaa henkilön maaltaan ja omasta kylästään.

Fa'alavelaven järjestäminen vaatii paljon aikaa ja työtä. Fa'alavelaven järjestävän perheen työvoima otetaan käyttöön silloin, kun seremonia lähestyy ja työ kestää niin kauan kuin aikaa lahjoitusten keräämiseen on annettu. Aika, jolloin fa'alavelaven järjestävä perhe ottaa lahjoituksia vastaan, vaihtelee muutamasta päivästä muutama viikkoon. Moni asia asettaa seremoniahyödykkeiden hankinnalle rajoituksia. Kun tieto juhlasta ja sen ajankohdasta saapuu, on perheellä vain rajallisesti aikaa kerätä omat suoritteensa rahan tai hyödykkeiden muodossa. Esimerkiksi luoton tai lainan hankinta lyhyen ajan sisällä voi olla ongelmallista. Myös arvohierarkia asettaa rajoituksia ja vaatimuksia. Perheeltä odotetaan sen arvoaseman mukaisia lahjoituksia. Rahalahjoituksen suuruus riippuu siitä, mikä on lahjoittajan asema ja kuinka läheinen sukulaisuus/-suhde on. Sukulaisilta tai perheeltä lahjoitettavaksi odotetut summat ovat jokseenkin säädeltäviä. Jokainen laajennettu perhe osallistuu juhlaan keräämällä rahaa perheenjäseniltä.

Lahjatalous ja lahja Samoalla

Yleisesti ottaen tutkijat ovat yksimielisiä siitä, että lahjan ja markkinoilta hankittavien hyödykkeiden määrittelyssä esiintyy eroavaisuuksia. Lahja ei ole pelkästään esine, joka annetaan toiselle, vaan symbolinen ele, jolla pidetään yllä sosiaalisia suhteita. Lahjan vastaanottaminen on kuin hyväksyisi haasteen, johon on vastattava. Haasteen hyväksyminen tarkoittaa vastavuoroisuutta. Lahjasta ei voi kieltäytyä ilman seuraamuksia.

Tarkasteltaessa yhteiskuntien erilaisia talousjärjestelmiä, lahjatalous tai vaihdantatalous nähdään usein vastakohtana markkinataloudelle. Lahjatalouden vaihe yhteiskunnassa on edeltänyt rahataloutta, sillä ennen markkinataloutta vaihto ja sopimus puettiin lahjan

muotoon. Alkukantaisissa yhteiskunnissa vain klaanit tai suvut vaihtoivat lahjoja keskenään. Yhteisön välisten lahjojen vaihdon jälkeen tuli yksilöllisten sopimusten aika, jonka jälkeen vaihdantatalous muuttui rahamarkkinoiden ajaksi.

Kollektiivinen lahja on sidoksissa yhteisön vuorovaikutussuhteisiin ja sen vaihto on merkinä yhteisön taustalla toimivista sosiaalisista mekanismeista. Samoalla lahjananto pitää yllä vanhoja perinteitä, vahvistaa yhteisöllisyyttä, osoittaa asemaa yhteisössä ja edellyttää vastaanottajan sitoutumista vastalahjaan. Arvokkaan lahjan odotetaan nostavan lahjanantajan arvostusta yhteisön silmissä. Kaikki seremoniat sisältävät lahjojen ja hyödykkeiden vastavuoroista uudelleenjakoa niille henkilöille, jotka osallistuvat seremoniaan lahjoituksilla tai olemalla paikan päällä. Päälliköt jakavat lahjat uudelleen tai valvovat jakoa. Uudelleenjaossa keskitetään suurta huomiota siihen, että huomattavalla lahjoituksella osallistuneet saavat ansaitsemansa tunnustuksen.

Häissä vaihdetaan samoja kollektiivisiä lahjoja kuin muissakin fa'alavelaveissa: rahaa, seremoniallisia mattoja ja ruokaa. Nämä lahjat toimivat vaihdon välineinä. Hääjuhlissa tapahtuvaan lahjanantoon on kuitenkin tullut muutoksia henkilökohtaisten häälahjojen yleistyttyä. Hääparille lahjoitetaan myös suoraan hääparin omaan käyttöön tarkoitettuja lahjoja kuten astioita, keittiötarvikkeita ja liinavaatteita. Haastateltavat eivät kuitenkaan pitäneet henkilökohtaisten häälahjojen antamista ja saamista kovinkaan olennaisena osana hääjuhlaa. Kollektiivisten lahjojen osa on häissä merkittävämpi. Häälahjan rooli määrittyy pitkälti yhteiskunnassa yleisesti hyväksytyjen normien mukaisesti.

Samoalainen kulttuuri

Amerikan Samoan kulttuuri on yhteisökeskeinen. Kollektiivisissa kulttuureissa painotetaan yhteisöllisiä elementtejä siinä missä individualistisissa kulttuureissa korostetaan yksilöllisyyttä. Yksilölliset ja yhteisön edun mukaiset tavoitteet ovat limittyneet kollektiivisessa kulttuurissa. Tiedot normeista, velvollisuuksista ja kullekin yhteisön jäsenelle lankeavista tehtävistä ohjaavat käytöstä kollektiivisissa kulttuureissa.

Samoalainen identiteetti on vahvasti sosiaalinen ja julkinen. Yksilö kasvaa ja kehittyy yhteisön jäseneksi, jolloin pyrkimykset yksilöllisyyteen eroavat monilta osin länsimaisista käsityksistä yksilöllisestä identiteetistä. Henkilö määritellään niiden yhteyksien mukaan,

joita hänellä on kyliin, perheisiin tai arvoasemiin. Yksinäinen henkilö jää ilman tätä viitekehystä ja keinoja yhdistää itsensä täysipainoiseen sosiaaliseen toimintaan.

Yksinoloa ja eristäytymistä pyritään välttämään, jolloin sosiaalinen eristäminen toimii tehokkaana rangaistuksena käytöksestä, joka on yhteisten sääntöjen vastaista. Samoalla yhteiskunnan rakenne pohjautuu selkeästi maata omistaviin sukuihin ja laajennettuihin perheisiin. Maa on yhteisön kollektiivisessa omistuksessa ja päälliköt hallinnoivat maan käyttöä. Samoalaisten perhekäsitys on erilainen kuin länsimaissa. Tärkeitä yksiköitä sosiaalisina toimijoina ovat kotitalous (fua'ifale), laajennettu perhe ('aiga) ja kylä (nu'u). Perinteisen järjestyksen mukaan jokaisesta perheestä on vastuussa mies, jolla on päällikön arvonimi (matai). Matain valta ulottuu kaikkiin, jotka asuvat hänen kanssaan samassa laajennetussa perheessä perheen omistamalla maalla.

Karkotus perheen yhteiseltä maalta on yksi vakavimmista rangaistuksista, joita kylän lakien perusteella voidaan määrätä. Silloin yksilöltä tai perheeltä riistetään oikeudet paikalliseen päätäntävaltaan sekä maan ja asumuksen omistukseen. Tämä käytäntö tuottaa syyn pysytellä perheyhteisössä ja toimia yhteisten sääntöjen puitteissa.

Talouden hallinnan haasteita

Samoan kulttuuria leimaava yhteisöllisyys tuottaa kylän jäsenelle sosiaalisen veloitteen osallistua useaan taloudellisesti vastavuoroiseen toimintaan. Omaa taloutta on vaikea hallita ja menoja ennakoida toistuvien fa'alavelavejen vuoksi, joiden taloudelliset vaatimukset vähentävät ihmisten mahdollisuutta yksilölliseen elämän suunnitteluun. Tämä estää yksilöä tavoittelemasta oman varallisuuden kartuttamista tai asettamasta henkilökohtaisia taloudellisia päämääriä. Yksilöllä on sosiaalinen paine keräämiensä hyödykkeiden ja rahan jakamiseen yhteisön edun nimissä. Toisaalta yhteisö vastavuoroisesti turvaa yksilön toimeentulon ja kaikista pidetään huolta sosiaalisen tukiverkon avulla. Säästäminen on etenkin länsimaissa merkittävä päätös tulevaisuuden kuluttamisen kannalta. Vaikka Samoalla yleinen tulotaso on noussut, säästämisen suosio ei ole lisääntynyt. Samoalla rahan käyttö ja kiertokulku on välitöntä ja nopeaa.

Amerikan Samoan modernisoitumista rajoittavat tietyt tekijät. Esimerkiksi traditioiden koetaan jarruttavan kehitystä. Traditiot siirtyvät sukupolvesta toiseen, rakentuvat rituaalien varaan ja edustavat institutionalisoitunutta käyttäytymistä. Konkreettinen esimerkki

traditiosta on fa'alavelave, joka elää vahvasti samoalaisessa kulttuurissa. Se velvoittaa yksilöt normatiiviseen käyttäytymiseen. Koska kollektiivisen autonomian vaatimukset kohdistuvat yhteisöön, joutuu yhteisö väistämättä rajoittamaan jäsentensä henkilökohtaista vapautta.

Johtopäätöksiä

Haastateltavat arvioivat nykyisen kehityksen hiljalleen hämärtävän aidon fa'asamoan (samoalaisen elämäntavan) periaatteet ja rapauttavan kulttuuria. Muutoksen aiheuttajana nähtiin usein raha, dollari. Samoalaisten taloudellinen asema on viime vuosikymmeninä parantunut. Perheet ovat voineet hankkia hyödykkeitä, joihin heillä ei ennen ollut varaa tai joita ei ollut saatavilla. Myös länsimaalaistumisen ja Amerikan yhteiskuntamallin nähtiin muuttavan kulttuuria ja alkuperäistä samoalaista elämäntyyliä. Antamisen kulttuuri on muuttunut ottamisen ja omistamisen kulttuuriksi. Myös päälliköiden valtaa kritisoiitiin. Nähtiin, että kaikki päälliköt eivät enää käyttäneet asemaansa oikein.

Miksi kritisoiuakin järjestelmää ylläpidetään? Yhteiskunnassa yksilöiden käyttäytymistä säätelevät ainakin osittain sisäistetyt sosiaaliset normit. Yhteisö puolestaan valvoo yksilön käytöstä ja rankaisee poikkeavuuksista. Kulttuurijärjestelmän arvot säätelevät varsinaista toimintaa normatiivisen velvoitteensa kautta. Fa'alavelave tuottaa yksilölle normatiivisen velvoitteen osallistua. Instituutio on juurtunut syvälle kulttuuriin ja hallitsee jokapäiväistä elämää. Periaate saa moraalisen statuksensa yhteisöllisestä yhteiskuntamallista. Jos yksilö kieltäytyy osallistumisesta, siitä seuraa rangaistus, kuten yhteisöstä eristäminen tai kunnianmenetys. Tämä rangaistus saa voimansa yhteiskunnan jäsenten sosiaalistumisesta yhteisökeskeiseen elämäntapaan.

Toisaalta lahjan avulla voi tavoitella valta-asemaa, julkisen tunnustuksen aiheuttamaa mielihyvää tai lahjanannon seurauksena vastaanotettua henkilökohtaista ja perheen nimissä ansaittua kunniaa. Joskus lahjoittava henkilö tai perhe saattaa käyttää lahjaa valta-asemansa osoittamiseen. Valta on sillä, joka antaa jotakin johon toisen on mahdotonta vastata. Lahjan saajalle jää näin vastavuoroisesti velka, johon ei voi vastata. Tämä tuo antajalle tilaisuuden osoittaa valtaansa ja statustaan, jopa alistaa. Aineiston perusteella ilmeni perheiden välistä kilpailua, kun fa'alavelaveen osallistumista käytettiin välineenä perheen vaurauden osoittamiseksi.

Kritiikistä huolimatta korostettiin hyviksi ja oikeudenmukaisiksi koettuja asioita, joita fa'alavelave on aikoinaan edustanut. Haastatteluista ilmeni selkeä teema, joka ilmaisi kaipuuta vanhoihin aikoihin. Haastateltavat kertoivat, millaisena he näkevät fa'asamoan ja fa'alavelaven entisinä aikoina. Fa'alavelaven alkuperäinen idea koettiin hyväksi, koska perheet auttoivat vastavuoroisesti toisiaan. Eurooppalaista alkuperää olevia hyödykkeitä ei vielä ollut, eikä rahan rooli korostunut. Kukaan haastateltavista ei korostanut haluaan vapautua täydellisesti fa'alavelaven velvoitteista. Tämän tutkimuksen perusteella fa'alavelavassa esiintyy nykyään piirteitä, joita kaikki yhteiskunnan jäsenet eivät varauksetta hyväksy. Haastattelut viestivät lahjoihin sisältyvästä kilpailuhengestä.

Aiemmissä tutkimuksissa on käsitelty samoalaisten omintakeista tapaa omaksua ja sulauttaa kulttuuriinsa uusia piirteitä kuitenkin omaa identiteettiään kadottamatta. 2000-luvulla on toisaalta oltu huolissaan perinteiden väistymisestä länsimaalaistumisen tieltä. Perinteinen juhlakulttuuri – fa'alavelave – on vielä elinvoimainen Amerikan Samoalla. Kulttuurin ominaispiirteet, jotka ilmenevät suhteissa perhettä, yhteiskuntaa ja yliluonnollisia ilmiöitä kohtaan, tuottavat sille oikeutuksen olemassaoloon vielä tänäkin päivänä. Ennen kaikkea kulttuuri on sitova auktoriteetti, koska ihmiset toimivat sen piirissä sillä perusteella, että muutkin osallistuvat siihen. Kun samoalainen puhuu omasta kulttuuristaan, liitetään siihen niitä sosiaalisen elämän piirteitä, jotka ilmentävät arvokkuutta ja kunnioitusta. Kulttuuri linkitetään läheisesti sosiaaliseen kontrolliin ja sosiaalista elämää kontrolloiviin instituutioihin. Juuri nämä monivaiheiset kulttuuriset perinteet merkityksineen ja symboleineen muodostavat fa'asamoan – samoalaisen elämäntavan. Fa'alavelaven vaatimiin lahjoituksiin osallistumisen motiiveina mainittiin kunnioitus, omatunto ja halu auttaa.

Voidaan olettaa, että juhlakulttuuri on lähitulevaisuudessa kohtaamassa yhä suurempia haasteita ja muutospaineita. Muutokset ovat olennaisia, jotta kulttuurin jatkuvuus myös tulevaisuudessa olisi ongelmaton. Vahvan kulttuurin tulee palvella jokaista yhteiskunnan jäsentä. Mikäli Amerikan Samoalla nykyisin ilmenevä juhlakulttuuri kykenee vastaamaan esitettyyn kritiikkiin ja haasteisiin sekä pystyy muuttamaan koko yhteiskuntaa hyödyttävään suuntaan, olisi tämä jälleen yksi uusi osoitus samoalaisen kulttuurin sopeutumiskyvystä ja elinvoimaisuudesta.

Milla Valjus

Nykyajan kuntokeskustoiminta perustuu McDonald'sista tuttuihin liiketoimintamalleihin ja konseptoituihin liikuntapalveluihin

Nykyaikainen kuntokeskustoiminta perustuu tehokkuuteen ja asiakkaan sitouttamiseen

Pakollista jäsenyyttä edellyttävät kuntokeskusketjut aloittivat toimintansa Suomessa vuosituuhannen vaihteessa kolmen kansainvälisen kuntokeskusyhtymän hankittua pääkaupunkiseudulla sijaitsevia yksityisiä kuntosaleja omistukseensa. Joustaviin maksutapoihin ja persoonallisiin ryhmäliikuntatunteihin tottuneille kuntoilijoille vähintään vuoden sitoutuminen kuntokeskuksen jäsenyyteen liittymis- ja kuukausimaksuineen tuntui aluksi vieraalta ja kohtuuttomalta sekä aiheutti paljon vastustusta.

Kansainvälisten kuntokeskusketjujen toiminta noudattaa läheisesti McDonaldsista tuttuja rakenteita. Kuntokeskusten palvelukonseptit, markkinointiviestintä ja asiakkuushallinta on rakennettu McDonald'sille ominaisten toimintamallien mukaisesti. Kuntokeskustoiminnan keskeisinä elementteinä ovat suppea ja helposti rakennettava menu, rationaaliset ja tehokkuuteen perustuvat rakenteet sekä työntekijöiden ja asiakkaiden kontrollointi. Kuntokeskusten palvelut koostuvat vuosijäsenyyksistä liittymismaksuineen, suhteellisen tiukoista sopimusehdoista, hinnoiltaan vaihtelevista kuukausimaksuista sekä yhdenmukaisista konsepti- ja lisenssitunneista.

Ketjut markkinoivat itseään kokonaisvaltaisina palveluntuottajina, jotka tarjoavat jäsenilleen hyvää oloa, henkilökohtaisia palveluja ja elämyksiä hohdokkaassa ympäristössä. Kuntokeskusten markkinointiviestinnässä toistuvat yleisesti mielen ja kehon vahvistuminen ja tasapaino sekä tulosten saavuttaminen pitkäjänteisellä harjoittelulla. Potentiaalisille kuntokeskusjäsenille luvataan haaveiden ja unelmien toteutumista päämäärätietoisien harjoittelun seurauksena.

Kokonaisvaltainen hyvän olon hankkiminen kuntokeskuksessa merkitsee kuluttajalle yhä useammin fyysisen sitoutumisen lisäksi taloudellista sitoutumista kuntokeskuksen jäsenyyteen. Jäsenmaksun lisäksi asiakkaan tililtä suoraan otetaan keskukselta riippuen 43 – 74 euron kuukausimaksu, johon sisältyy kuntosaliharjoittelu, henkilökohtainen liikunnanohjaus ja ohjatut ryhmäliikuntatunnit. Jäsen ei voi valita, mistä palveluista maksaa. Hän voi kylläkin päättää, haluaako harjoitella vain yhdellä salilla vai maksaa

harjoittelumahdollisuudesta muissa kotimaan toimipisteissä tai jopa ketjun ulkomailla sijaitsevilla keskuksissa.

Kuluttaja velvoitetaan siis ostamaan kaikki jäsenyyteen sisältyvät palvelut käyttipä hän niitä tai ei. Jäsenyyden irtisanominen saattaa olla vaikeaa, eikä harjoittelun keskeyttäminen onnistu helposti ilman erillisiä todistuksia. Jäsenyysehdot, ohjelmamuutokset ja kuntokeskusten epäselvä ja jopa salamyhkäinen hinnoittelupolitiikka ovat vaatineet myös Kuluttajaviraston puuttumista asiaan. Kuluttajaviraston vuonna 2004 tekemän selvityksen ilmestyttyä muun muassa SATS- ja Elixia-kuntokeskusten nettisivuille ilmestyi palveluhinnasto liittymishintoihin. Jäsenyyden hinta ja kuukausittainen harjoittelumaksu ovat monesti kuitenkin määräytyneet varsin subjektiivisin perustein, koska monet kuluttajat ovat maksaneet samasta paketista aivan eri hintoja. Kuluttajat voivat siis joutua varsin epätasa-arvoiseen asemaan toisiinsa nähden.

Pakollista jäsenyyttä edellyttävien kuntokeskusten toimintaidea perustuu pitkäaikaisiin jäsenyyksiin ja yhdenmukaiseen palvelukonseptiin, jonka keskeisen sisällön muodostaa ohjattu ryhmäliikunta erilaisine tuntivariaatioineen. Toimintaan haetaan tehokkuutta vahvalla brändin rakentamisella ja näkyvyydellä ketjujen tuotevalikoimassa ja markkinoinnissa.

Taloudellisen kannattavuuden perustana ovat pitkäaikaiset jäsenyydet, joista kuntokeskusten tulo-rahoitus syntyy. Kansainväliset ketjut kuten SATS ja Elixia ovat tehneet suuria laite- ja henkilöstöinvestointeja, joita katetaan säännöllisellä tulovirralla eli jäsenyyksillä. Kuukausittaisen harjoittelumaksun lisäksi kuntosalille maksetaan yleensä kertaluontoinen liittymis- tai jäsenmaksu, joka on korvaus ohjauksesta, harjoitteluvälineistä sekä muusta pääomaa ja työvoimaa sitovasta palvelusta.

Kuukausimaksut ovat sitä edullisemmat mitä pidemmäksi ajaksi asiakas sitoutuu jäsenyyteen. Kuukausimaksu sisältää tavallisesti kuntosaliharjoittelun ja ohjatun ryhmäliikunnan. Lisäksi siihen voi sisältyä erilaisia oheispalveluja kuten henkilökohtainen kunto-ohjelma, jäsenetuja ja alennuksia sekä tapahtumia.

Kuntokeskusten ryhmäliikunta-aikataulut koostuvat konsepti- ja lisenssitunneista

Ohjatut ryhmäliikuntatunnit muodostavat keskeisen osan kuntokeskusten palvelutarjonnasta. Kaikilla edellä mainituilla kuntokeskuksilla on laaja valikoima erilaisia tuntinimikkeitä, joiden tarkempi sisältö selviää tuntikuvauksista. Kaikki keskuksat tarjoavat lihaskuntotunteja, joitakin koreografisempia ja tanssillisempia tunteja, kehon ja mielen hallintaa sisältäviä tunteja sekä kierto- ja spinning-sisäpyöräilyä. SATS ja Elixia ovat jakaneet ohjatut tunnit erilaisiin kategorioihin, jotta asiakkaat löytäisivät kuntoaan ja mieltymyksiään vastaavia vaihtoehtoja. 1990-luvulla puhuttiin vielä erilaisista jumppa- tai aerobic-tunneista. Nyt liikunnastakin puhutaan tuotteina ja eri tunnit muodostavat omia tuoteperheitään.

Konseptitunnilla tarkoitetaan yhdenmukaista kaavaa ja säännöstöä noudattavaa tuntia, joka on tavallisesti kehitetty kuntokeskuksen organisaatiossa. Kansainvälisillä ketjuilla on omat suunnittelutiiminsä, jotka kehittävät konseptitunteja ja tekevät niitä varten vaihtuvat ohjelmat muutaman kuukauden välein. Suunnitteluryhmässä siis kehitetään kunkin konseptitunnin sisältö yhdenmukaisine liikkeineen, musiikkeineen ja ohjeistoineen. Uudet ohjelmat lanseerataan muutaman kuukauden välein ja niistä järjestetään ohjaajille koulutussessiot kirjallisine ohjeineen. Ohjelmista ei saa kehitellä omia sovelluksia.

Joillakin keskuksilla on toki olemassa myös niin sanottuja joustavampia konseptitunteja, joissa tunnin nimi esimerkiksi SATS Pulse tarkoittaa liikkuvaa helpohkoa ja aerobicin peruskelluksista koostuvaa tuntia, jonka vaikeusaste on ilmaistu värikoodilla ja sisältökuvaus kertoo, mitä tunnilla tehdään. Näillä tunneilla ohjaaja kehittää itse tuntinsa sisällön annettujen raamien puitteissa ja valitsee itse musiikin. Nämä samat konseptinimikkeet ovat kuitenkin ketjun kaikkien toimipisteiden aikatauluissa ja osa yrityksen tuoteperhettä ja brändiä.

Useimmat kuntokeskusjäsenet kaipaavat elämyksellistä liikuntaa

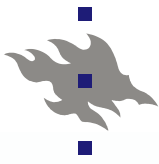
Vuosina 2005–2006 tekemiäni haastattelujen perusteella kansainväliset kuntokeskukset toimintamalleineen ja palvelukonsepteineen ovat muokanneet ainakin pääkaupunkilaisten liikuntatottumuksia. Tutkimukseeni osallistuneet entiset ja nykyiset kuntokeskusjäsenet eivät aluksi halunneet millään hyväksyä pakollisia jäsen- ja liittymismaksuja ja lisenssitunteja. Elämyshaluiset liikunta-addiktit ryhtyivät puimaan turhautumistaan internetin liikunta-aiheisilla keskustelupalstoilla ja fanaattisimmat laativat jopa adresseja suosikkituntiansa säilyttämiseksi. Persoonalliset, ohjaajan itse suunnittelemat

ryhmäliikuntatunnit koettiin niin tärkeinä, että niiden vuoksi oltiin valmiita nousemaan barrikadeille. On merkityksellistä, että jumppa-asiat saivat aikaan kansalaisaktivismia elämyksellisen liikunnan puolesta.

Tietyt ohjaajat ja kuntokeskusten ryhmäliikuntavalikoimat ovatkin tärkeimpiä kuntoilupaikan valintaan vaikuttavia tekijöitä sijainnin ohella. Tietyillä tunneilla koetaan hurmoksellisuutta ja yhteisöllisyyttä. Suosikkiohjaajien tunneilta haetaan interaktiivisuutta, ryhmähenkeä ja haasteita. Pakkojäsenyys onkin symbolisesti merkinnyt vapauden menetystä ohjaajien tuottamia elämyksiä hakeville kuntoilijoille. Tutkimustulosteni mukaan kuntokeskusten McDonaldisoituminen on erittäin ikävä asia, jolle ei vain voi mitään. Suurin osa kuntoilijoista haluaisi maksaa vain käyttämistään palveluista ja käydä eri kuntosaleilla kulloisenkin mielihalunsa mukaisesti.

Moni elämäntapaliikkuja ottaa liikuntaharrastuksensa todella vakavasti. Liikuntaa harrastetaan pääasiassa fyysisen ja henkisen hyvinolon vuoksi. Haasteellinen liikuntaharrastus onkin useimman suomalaisen ensisijainen vapaa-ajan harrastus. Keskittymistä ja ajattelua vaativilla liikuntaharrastuksilla saadaan ajatukset pois työasioista, jolloin vapaa-aika muuttuu konkreettisesti omaksi ajakseen. Useimpien mielestä lisenssi- ja konseptitunnit eivät tätä tehtävää täytä, vaikka ovatkin hyvä lisä kuntokeskusten valikoimissa ja sopivat aloittelijoille ja turvallisuushakuisille liikkujille.

Taloustieteen laitoksen selvityksiä:

Nro.

40. Marko Lindroos (toim.) (2006): Kotitalouksien ympäristökysymyksiä: Lähiruoka, valmisruoka ja luontomatkailu
41. Marko Lindroos (toim.) (2006): Maatalous ja ympäristö: Monivaikutteisuus, kasvihuonekaasupäästöt ja vesipuitedirektiivi.
42. Joona Kalmari (2006): Maatilakohtaisen biokaasulaitosinvestoinnin kannattavuus suomalaisella sikatilalla. Maatalousekonomia.
43. Paula Hattunen (2006): Kodin kameleontti - Mainosten mieskuva 1960- ja 1970-luvuilla. Kuluttajaekonomia.
44. Soile Kulmala & Marko Lindroos (toim.) (2006): Kalatalous ja Itämeri - graduartikkeleita. Ympäristöekonomia.
45. Elina Piskonen (2006): Helppoilla luotoilla umpikujaan – tutkimus kulutusluotoilla ylivelkaantuneista Takuu-Säätiön asiakkaista. Kuluttajaekonomia.
46. Juuso Mattila (2006): Lasten kulutus ja rahankäyttö -Helsinkiäisten lasten ja heidän vanhempiansa näkemykset. Markkinointi.
47. Janina Oranen (2006): HMR-ruoan kuluttajien elämäntyyli. Markkinointi.
48. Kirsi Näkki (2006): Vapaaehtoisesti vaatimaton – kestävä kulutus osana kuluttajaidentiteettiä. Kuluttajaekonomia.
49. Jenni Rantala (2006): Roskiksesta ruokapöytään - tutkimus roskisdyykkaajien elämänpolitiikasta. Kuluttajaekonomia.
50. Anna Kiiskinen (2007): Kuluttajan ja sähköisen ostamisen ongelmat. Kuluttajaekonomia.
51. Minna Autio & Marko Lindroos (toim) (2007): Artikkeleita kuluttajaekonomian opinnäytetöistä vuosilta 2006–2007.
52. Paula Pessi (2007): Fa'alavelave – muuttuva juhla-kulttuuri Tutkielma juhla-kulttuurin ja hääjuhlan merkityksistä Amerikan Samoalla. Kuluttajaekonomia.
53. Jari Kousa (2007): Hiljaisen tietämyksen syntyminen työyhteisössä. Case: Suomen kokkimaajoukkue 2006. Markkinointi.
54. Risto Kaartinen (2008): Lyödäänkö vetoa, että pystyn lopettamaan pelaamisen? – Rahapeleillä velkaantuneiden ongelmapelaajien arkinen järkeily. Kuluttajaekonomia.